

SOCIAL
FORSKNINGS
INSTITUTTET

ULIGHED OG LIVSLØB

Analysér af betydningen
af social baggrund

MADS MEIER JÆGER, MARTIN D. MUNK & NIELS PLOUG

03:10

ULIGHED OG LIVSLØB

Analyser af betydningen
af social baggrund

MADS MEIER JÆGER,
MARTIN D. MUNK
& NIELS PLOUG

KØBENHAVN 2003
SOCIALFORSKNINGSINSTITUTTET
03:10

FORORD

I 1968 interviewede Socialforskningsinstituttet et landsdækkende repræsentativt udvalg af de elever, der dengang befandt sig i skolerens 7. klasse. De godt 3.000 elever, der blev udvalgt til interview, blev geninterviewet adskillige gange frem til slutningen af 1976. I 1992, da de pågældende var 38 år, gennemførtes endnu en interviewrunde. Den seneste interviewrunde blev gennemført i 2001, da de pågældende var 47 år. Her blev der særligt lagt vægt på at indhente supplerende oplysninger om forholdene i deres barndomshjem samt oplysninger om deres børn. Datamaterialet indeholder således i dag oplysninger om de socioøkonomiske forhold for tre generationer: De interviewedes forældre, dem selv og deres børn.

I denne rapport analyseres betydningen af den sociale baggrund for livsløbet. Undersøgelsen indgår i forskningsprogrammet om social arv, der er et samarbejde mellem forskere på Socialforskningsinstituttet, Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut, Danmarks Pædagogiske Universitet og Statens Institut for Folkesundhed.

Rapporten er udarbejdet under ledelse af forskningschef Niels Ploug, der også har skrevet kapitel 1. I undersøgelsen har deltaget forskningsassistent Mads Meier Jæger, der har skrevet kapitel 3, 5 og 6 og seniorforsker Martin D. Munk, der har skrevet kapitel 2 og 4.

Rapporten er i en tidligere udgave kommenteret af Professor Gösta Esping-Andersen, Universitat Pompeu Fabra, Barcelona, professor Erik Jørgen Hansen, Danmarks Pædagogiske Universitet, lektor Anders Holm, Københavns Universitet, forskningsleder Torben Pile-

gaard Jensen, Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut og lektor Bente Jensen, Danmarks Pædagogiske Universitet. Lektor Anders Holm, Københavns Universitet har desuden i en senere fase læst og kommenteret manuskriptet.

Ved udarbejdelsen af spørgeskemaet til dataindsamlingen i 2001 deltog forsker Mette Deding, Socialforskningsinstituttet, professor Tor Erikson, Handelshøjskolen i Århus, seniorforsker Mai Heide Ottosen, Socialforskningsinstituttet og forskningschef Niels Ploug, Socialforskningsinstituttet.

Undersøgelsen er finansieret af Socialministeriet og Socialforskningsinstituttet.

København, juni 2003

Jørgen Søndergaard

INDHOLD

	FORORD	2
	RESUMÉ	8
1	SAMMENFATNING OG PERSPEKTIVER	12
	Udligning af social ulighed	12
	Formålet med undersøgelsen	14
	Datamaterialet	15
	Sammenhæng mellem risikofaktorer i barndommen og senere social placering	16
	Familiedannelse ikke afhængig af opvæksten	18
	Uddannelse over tre generationer	19
	Social baggrund har betydning for social mobilitet	21
	Det sociale hierarki findes i velfærdsdanmark	22
	Perspektivering	24

2	DATA 1968-2001	30
	Design, oplysninger og metode	32
	Indsamlinger i 1968-1970	33
	Indsamlinger i 1971-1976	35
	Indsamlinger i 1992-2001	36
	Stikprøven i 1968	36
	Bortfald	37
3	OPVÆKST, SOCIAL BAGGRUND OG RISIKOFAKTORER	40
	Del I: En beskrivelse af den sociale og socioøkonomiske baggrund	41
	Del II: Risikofaktorer i barndommen	50
4	FAMILIEDANNELSE	56
	Tosomheden ikke demokratisk fordelt	56
	Familiestatus og pardannelse	57
	Social arv og familiedannelse	60
	Social baggrund og familiedannelse	62
	Social arv i pardannelse?	64
	Ikke social arv men indkomst, materielle goder og køn	67
	Bilagstabeller	68

5	UDDANNELSE, ERHVERVSVALG OG SOCIAL OPRINDELSE	70
	Analysernes indhold	72
	Dansk forskning omkring social mobilitet og social arv	72
	Del II: Sociale baggrundsfaktorer der svarpersonernes erhvervsposition	82
	Appendix 1.	95
	Konstruktion af generel intelligensvariabel	
6	DET SOCIALE HIERARKI OG SOCIAL OPRINDELSE	98
	Bordieus begreber anvendt på ungdomsforløbsundersøgelsen	99
	Bordieus kapitalbegreb	100
	Operationalisering af kapitalformerne	101
	Økonomisk kapital	102
	Kulturel kapital	103
	Social kapital	103
	Fordelingen af den økonomiske kapital	104
	Økonomisk kapital og social arv	108
	Fordelingen af den kulturelle kapital	113
	Kulturel kapital og social arv	116
	Social kapital	119
	Dimensioner af social kapital	121
	Mængden af social kapital	123
	Social kapital og social arv	127
	Fordelingen af kapitalformerne	132
	LITTERATURLISTE	138
	SOCIALFORSKNINGSINSTITUTTETS UDGIVELSER SIDEN 1.1.2002	146

RESUMÉ

Denne undersøgelse er en af flere undersøgelser, der gennemføres i forbindelse med forskningsprogrammet om social arv¹.

Formålet med undersøgelsen i denne rapport er dels at analysere udbredelsen af social ulighed i Danmark, dels at analysere sammenhængen mellem social ulighed og social baggrund på en række områder.

Undersøgelsens analyser er baseret på oplysninger om centrale forhold i opvæksten for en repræsentativt udvalgt gruppe danskere, der i 1968 gik i 7. klasse. Der er indsamlet oplysninger i flere omgange senest i 2001, hvor deltagerne i undersøgelsen var 47 år gamle.

Undersøgelsen giver et billede af den sociale ulighed i Danmark – et billede af det sociale hierarki. Den sociale baggrund viser sig at spille en rolle. Der er en sammenhæng mellem de interviewedes placering i det sociale hierarki for deres generation og deres forældres placering i det sociale hierarki for deres generation.

Det sociale hierarki kan beskrives som tre forholdsvis adskilte grupper: *En elite* med lang videregående uddannelse, høje indkomster, dyr

---

1. Forskningsprogrammet om social arv gennemføres i et samarbejde mellem forskere fra Socialforskningsinstituttet, Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut, Statens Institut for Folkesundhed og Danmarks Pædagogiske Universitet. Oplysninger om forskningsprogrammet findes på www.forskningsprogrammet-social-arv.dk

ejerbolig, dyrt sommerhus og dyr bil, som behersker indtil flere fremmedsprog, læser flere aviser og har gode politiske og erhvervsmæssige kontakter.

En stor mellemgruppe med mellemlang videregående uddannelse eller uddannelse som faglært, med mellemindkomst, og hvad der kan betegnes som mellemklasse ejerbolig, sommerhus og bil, som behersker et eller to fremmedsprog, læser ofte flere aviser og har begrænsede politiske og erhvervsmæssige kontakter.

Og endelig en undergruppe som ikke har nogen kompetencegivende uddannelse, ikke har ejerbolig, sommerhus eller bil, ikke behersker fremmedsprog, ikke læser avis og som ikke har nogen politiske eller erhvervsmæssige kontakter.

Analysen understreger altså, at der også i et lighedsorienteret velfærdssamfund findes et socialt hierarki. Et væsentligt element i denne ulighed er betydningen af uddannelse. Eliten har en lang videregående uddannelse, mellemgruppen mellemlang videregående uddannelse, mens undergruppen ikke har nogen uddannelse ud over grundskolen.

Sociale belastninger påvirker uddannelse

I undersøgelsen sættes der også fokus på den langsigtede betydning af en opvækst i fattigdom, med familiebrud, med alvorlig sygdom i hjemmet og med mange flytninger i barndommen.

Der er en signifikant forskel på, hvilket uddannelsesniveau de 10 pct., der var udsat for to eller flere risikofaktorer under deres opvækst har opnået og de 90 pct., der enten ikke var udsatte eller kun var udsat for en enkelt risikofaktor under deres opvækst. Der er markant flere i den første gruppe, der i 38-års alderen ikke har en uddannelse ud over grundskolen – nemlig 26 pct., mens det kun gælder for 17 pct. i den sidste gruppe.

14 pct. af de interviewede, der var udsat for to eller flere risikofaktorer under deres opvækst, modtog offentlig forsørgelse i 2001, mens det kun gjaldt for 7 pct. af de øvrige. 23 pct. af de svarpersoner, der var udsat for to eller flere risikofaktorer under deres opvækst har

været fraværende fra arbejdsmarkedet på grund af sygdom, mens den kun gjaldt for 15 pct. af de øvrige.

Den sociale baggrund har fx stor betydning for, hvem der får en studentereksamen, og som noget nyt viser undersøgelsen, at denne betydning gør sig gældende over flere generation. Blandt de få interviewede, der havde en far med studentereksamen, fik 64 pct. selv en studentereksamen, mens det kun gjaldt for 21 pct. af dem, hvis far ikke havde studentereksamen. Blandt dem, der havde en far med studentereksamen og som selv har en studentereksamen, har 72 pct. af de interviewedes ældste barn studentereksamen. Blandt dem, der ikke havde en far med studentereksamen, men som selv har en studentereksamen, er det kun 38 pct. af deres førstefødte, der har en studentereksamen. Bedsteforældrenes uddannelsesniveau har altså betydning for børnebørnenes uddannelsesniveau.

Social baggrund eller intelligens?

Formålet med satsningen på “uddannelse til alle” er, at sikre folks placering på arbejdsmarkedet, og at bidrage til en øget opadgående social mobilitet.

Spørgsmålet er så – igen – om de interviewedes sociale baggrund har betydning for den sociale mobilitet.

Det viser det sig, at den har. Børn, hvis fædre var arbejdere, har en større sandsynlighed for at befinde sig i en af de lavere positioner på arbejdsmarkedet sammenlignet med børn, hvis fædre var funktionærer eller selvstændige. Dette resultat gælder i særlig grad for børn, hvis far var ufaglært.

Spørgsmålet om intelligensens betydning for mulighederne for uddannelse og efterfølgende arbejdsmarkedsposition er meget diskuteret og omstridt. Dette forhold berører den centrale problemstilling, om ens muligheder i livet afgøres af biologisk arv målt ved intelligens eller af det sociale miljø, man vokser op i.

Deltagerne i denne undersøgelse gennemførte en række intelligens- eller færdighedstests i forbindelse med den første dataindsamling i 1968, da de var 14 år.

Analysen af resultaterne fra disse test viser en signifikant sammenhæng mellem en høj testscore og arbejdsmarkedsposition. Jo højere testscore jo lavere risiko for at være placeret i en lav arbejdsmarkedsposition. Der er således en betydelig højere sandsynlighed for som 47-årig at være funktionær med lederansvar, hvis man scorede højt i testen. Men analysen viser også, at denne sandsynlighed er socialt betinget.

For det første har børn af ufaglærte fædre med samme score i testen som børn af ledende funktionærer ikke har den samme sandsynlighed for selv at blive ledende funktionær. Den er lavere.

For det andet er der ikke så stor forskel på sandsynligheden for at blive ledende funktionær for de mest og de mindst begavede børn af ledende funktionærer – mens denne forskel er betydeligt større for de mest og de mindst begavede børn af ufaglærte arbejdere.

Det må fortolkes således, at den sociale baggrund kompenserer de mindst begavede børn af ledende funktionærer for deres manglende færdigheder – sammenlignet med børn af ufaglærte arbejdere.

SAMMENFATNING OG PERSPEKTIVERING

Udligning af social ulighed

Social ulighed har altid været et centralt tema politisk og for den samfundsvidenskabelige forskning.

Det er en generel politisk målsætning, at social og økonomisk ulighed i befolkningen skal udlignes. De, der af den ene eller den anden grund ikke kan forsørge sig selv, skal have støtte fra det offentlige, og alle skal have muligheder for at kunne udvikle og anvende deres kompetencer. Personer med sociale problemer skal desuden have hjælp, der kompenserer for disse problemer, og som i videst muligt omfang sætter dem i stand til at leve et liv, som ikke overskygges af deres problemer.

Dette ideal er styrende for den politiske indsats. Det er på denne baggrund velfærdsstaten er udviklet til et meget omfattende økonomisk og professionelt støttesystem. Et system, der både yder hjælp til forsørgelse og hjælp til at blive selvforsørgende. Ideelt skal velfærdsstaten både sætte ind, når de sociale problemer opstår og samtidig bidrage til at forhindre, at de opstår. Det første er nemmere end det sidste. Velfærdsstaten i dag er udviklet til at kunne tage sig af stort set alle tænkelige former for sociale problemer, når først de er opstået. Den sociale indsats er omfattende og målrettet. Den dækker en lang række af kontante tilskud: overførselsindkomster og gratis serviceydelser, pleje, vejledning, etc. til borgere med sociale problemer. Der er således stor set ingen med et konstateret socialt problem, der ikke kan få hjælp fra velfærdsstaten – i fuld overensstemmelse

med det politiske ideal. Indsatsen for at forhindre, at sociale problemer opstår, er for så vidt også omfattende, men i sagens natur mindre målrettet.

En vigtig del af denne indsats er udbygningen af uddannelsessystemet, som tog fart i slutningen af 1960'erne. Målsætningen var – og er – at sikre, at alle unge får en kompetencegivende uddannelse. Der er tale om en væsentlig indsats, da uddannelse spiller en central rolle i bekæmpelsen af social ulighed og løsningen af sociale problemer. Men der er stadig nogle unge, der ikke får en uddannelse efter folkeskolen. Den forebyggende indsats består også i hjælp og støtte til socialt udsatte børnefamilier, men der er stadig nogle børn fra disse familier, der klarer sig dårligt socialt og uddannelsesmæssigt. På trods af dels den politiske målsætning om at udligne den sociale ulighed i befolkningen, dels en omfattende indsats for at leve op til målsætningen, er der stadig et stykke vej, før det politiske ideal kan siges at være omsat til virkelighed.

Social ulighed vanskelig at forklare teoretisk

Samfundsforskningen har altid interesseret sig for udbredelsen af og baggrunden for social ulighed. Der findes en omfattende samfundsvidenskabelig litteratur om udbredelsen af social ulighed på en lang række områder med særlig fokus på den økonomiske og den uddannelsesmæssige ulighed. Og der findes en lang række samfundsvidenskabelige teorier og skoler, der søger at forklare baggrunden for den sociale ulighed med særlig fokus på individuelle og strukturelle forhold.

Samfundsforskningen har altid været stærk i sin dokumentation af udbredelsen af den sociale ulighed og mindre stærk i sin forklaring af baggrunden for den sociale ulighed. Der findes en lang række danske og udenlandske samfundsvidenskabelige undersøgelser, der viser den ulige fordeling af økonomiske goder og uddannelsesmæssige og sociale kompetencer i befolkningen. Der er næppe tvivl om, at disse studier har påvirket den politiske indsats på området og dermed ydet deres bidrag til udviklingen af velfærdsstaten. Den teoretiske forklaring af den sociale ulighed kniber det mere med. Der findes forklaringer, der sætter fokus på de normmæssige og kulturelle forhold i forskellige befolkningsgrupper, og der findes forklaringer, der sætter fokus på samfundets strukturelle udvikling og opbygning. Men der

findes endnu ikke noget entydigt teoretisk svar på, hvad der betinger den sociale ulighed. Når dette svar ikke findes og næppe findes lige om hjørnet, så skyldes det, at det helt enkelt er svært at give svaret på, hvad der normativt og strukturelt fører til social ulighed. Er det den enkeltes 'skyld' eller samfundets 'skyld', at der er social ulighed, som betyder, at nogle klare sig dårligt på trods af et politisk ønske om, at alle skal klare sig godt – det findes der ikke noget enkelt svar på.

Et gennemgående træk ved de samfundsvidenskabelige undersøgelser, der løbende har dokumenteret den sociale ulighed, er det forhold, at risikoen for at havne i en problemfyldt social situation ser ud til at afhænge af ens forældrebaggrund og opvækstforhold. Den sociale ulighed er med andre ord ikke tilfældig eller ligelig fordelt, og den ser ud til at hænge sammen med social baggrund. Det er grunden til, at man i forbindelse med studier af den sociale ulighed taler om social baggrund. Social baggrund betyder i den forbindelse, at risikoen for at få sociale problemer alt andet lige er større for personer, der har haft forældre med fx svage økonomiske og uddannelsesmæssige ressourcer. Og omvendt, at chancer for at klare sig godt er større for dem, der har haft ressourcestærke forældre.

Social baggrund er altså et forhold, der kan bidrage til at forklare den sociale ulighed – og et forhold, der går igen i flere undersøgelser. Det er også emnet for denne rapport.

Formålet med undersøgelsen

Denne undersøgelse er en af flere undersøgelser, der gennemføres i forbindelse med forskningsprogrammet om social arv¹. Forskningsprogrammet sætter både fokus på udbredelsen af den sociale ulighed og sammenhængen mellem den og sociale problemer i familien. Det gælder områder som: uddannelse, arbejdsmarkedstilknytning, økonomi, familiedannelse og sundhed. Desuden er der fokus på indsat-

---

1. Forskningsprogrammet om social arv gennemføres i et samarbejde mellem forskere fra Socialforskningsinstituttet, Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut, Statens Institut for Folkesundhed og Danmarks Pædagogiske Universitet. Oplysninger om forskningsprogrammet findes på www.forskningsprogrammet-social-arv.dk

sen for at bryde den sociale arv i daginstitutioner, i grundskolen, i uddannelsessystemet i øvrigt og i sundhedssystemet.

Formålet med undersøgelsen i denne rapport er at analysere udbredelsen af social ulighed i Danmark, og at analysere sammenhængen mellem social ulighed og social baggrund på en række områder.

Analysen af udbredelsen af social ulighed afdækker dels udbredelsen af en række risikofaktorer i de interviewedes barndom, dels fordelingen af økonomisk, kulturel og social kapital hos dem og deres forældre. Disse analyser tegner et billede af den sociale ulighed og viser, hvor omfattende den sociale ulighed er.

I analyserne af sammenhængen mellem social ulighed og social baggrund ses der på risikofaktorerne betydning for familiedannelse, uddannelse og placering på arbejdsmarkedet. Disse analyser viser, hvad risikofaktorerne betyder for de interviewedes situation på områder, der er af afgørende betydning for deres samlede livssituation.

Datamaterialet

Undersøgelsens analyser er, baseret på oplysninger om centrale forhold i opvæksten for en repræsentativt udvalgt gruppe danskere, der i 1968 gik i 7. klasse.

Der er indsamlet oplysninger i flere omgange senest i 2001, hvor svarpersonerne var 47 år gamle.

Datamaterialet er af flere grunde særligt velegnet til analyser af sammenhængen mellem social ulighed og social baggrund. For det første indeholder datamaterialet en lang række oplysninger om deltagernes forældre og dermed om deres sociale baggrund. For det andet en lang række oplysninger om deres vej gennem uddannelsessystemet og efterfølgende placering på arbejdsmarkedet. For det tredje indeholder datamaterialet oplysninger om de interviewedes placering i forbindelse med en test af deres færdigheder i læsning, regning og kognition gennemført ved den første dataindsamling i 1968. Og endelig for det fjerde oplysninger om svarpersonernes familiedannelse og om deres eventuelle børns placering i uddannelsessystemet.

Datamaterialet indeholder således væsentlige sociale baggrundsoplysninger for tre generationer, hvilket gør det særligt velegnet til analyser af den betydning, social baggrund kan have på den sociale ulighed.

Sammenhæng mellem risikofaktorer i barndommen og senere social placering

Det centrale tema i forskningen i sammenhængen mellem social baggrund og social ulighed er den betydning, som børns opvækstforhold har for deres senere placering uddannelsesmæssigt, økonomisk og socialt. Dette tema er bl.a. interessant, fordi det sætter fokus på betydningen af forhold, der i mange tilfælde skabes og udvikles i privatsfæren uden for den udlignende velfærdsstats rækkevidde. Det sætter med andre ord fokus på ulighedsskabende forhold, som det har vist sig vanskeligt for den lighedsskabende velfærdsstat at sætte ind overfor.

Forældres placering på arbejdsmarkedet er en vigtig del af børns sociale baggrund. Denne placering afspejler både forældrenes uddannelsesniveau og indkomstniveau og siger dermed noget væsentligt om de socioøkonomiske forhold under opvæksten. Arbejdsmarkedsplaceringen for forældrene til deltagerne i denne undersøgelse afspejler forholdene på det danske arbejdsmarked i 1960'erne. For fædrenes vedkommende er der tale om en relativt lige fordeling på tre hovedkategorier: arbejder (37 pct.), funktionær (27 pct.) og selvstændig (34 pct.). Blandt mødrene er over halvdelen enten hjemmegående (47 pct.) eller medhjælpende ægtefælle (15 pct.). Der er med andre ord tale om en arbejdsmarkedstilknytning, der afspejler forholdene på arbejdsmarkedet på daværende tidspunkt, hvor der sammenlignet med i dag var langt flere selvstændige blandt fædrene og langt flere hjemmegående og medhjælpende ægtefæller blandt mødrene.

Om man er vokset op på landet eller i byen udgør også en del af den sociale baggrund. Halvdelen af de interviewede er vokset op på landet (35 pct.) eller i en mindre by (13 pct.), mens den anden halvdel er vokset op i en mellemstor by (21 pct.), en større by (12 pct.) eller i hovedstadsområdet (19 pct.). Der er med andre ord tale om en geografisk placering af opvæksten, der afspejler bosætningsmønstret i Danmark i 1960'erne.

I en efterfølgende analyse inddrages betydningen af forældrenes arbejdsmarkedsplacering, og hvor i landet opvæksten er foregået, for de interviewedes sociale forhold.

Risikofaktorer i barndomshjemmet er andre forhold, der udgør en del af den sociale baggrund. I undersøgelsen sættes der fokus på fattigdom, familiebrud, alvorlig sygdom i hjemmet og mange flytninger i barndommen.

For de fleste af deltagerne gælder det, at de materielle forhold i barndomshjemmet har været gode. De fleste er vokset op under trygge økonomiske rammer. 69 pct. af svarpersonernes forældre ejede deres bolig, og 80 pct. havde bil. 71 pct. angiver, at der sjældent eller aldrig var økonomiske problemer i familien under deres opvækst, 19 pct. angiver, at der var økonomiske problemer af og til, mens 9 pct. angiver, at der ofte var økonomiske problemer. Defineres fattigdom som en indkomst, der er mindre end 50 pct. af medianindkomsten i 1968, viser det sig, at 14 pct. i denne undersøgelse kommer fra fattige hjem. En andel, der stemmer godt overens med den andel af de interviewede, som erindrer, at der ofte eller af og til var økonomiske problemer i barndomshjemmet.

Hovedparten boede hos begge deres biologiske forældre under hele deres opvækst. Det gælder for 85 pct. Af de resterende 15 pct. har halvdelen under deres opvækst oplevet, at deres forældre er blevet skilt eller er gået fra hinanden, mens en femtedel har oplevet, at den ene af deres forældre er død.

Hver femte deltager i undersøgelsen har haft en opvækst, hvor der har været alvorlig eller langvarig sygdom hos personer i barndomshjemmet.

66 pct. boede det samme sted fra fødslen og frem til det fyldte 16. år, og 87 pct. boede i 10 år eller længere i det samme område under deres opvækst, men en mindre del – 8 pct. – er flyttet mindst fire gange under deres opvækst.

Det fremgår tydeligt, at der er stor forskel på, hvor stor en del af de interviewede der har været udsat for disse risikofaktorer i deres barndom. Ikke overraskende har flertallet ikke været udsat for en eneste

af disse risikofaktorer – det gælder for to tredjedele. Mere bemærkelsesværdigt er det, at en tredjedel har været udsat for en eller flere risikofaktorer. De fleste af dem, der har været udsat, har kun været udsat for en risikofaktor, hvilket gælder for 27 pct., mens 10 pct. har været udsat for to eller flere risikofaktorer.

Denne opgørelse giver et indtryk af væsentlige aspekter af omfanget af den sociale ulighed. Det afgørende spørgsmål er, om der kan påvises en sammenhæng mellem udsathed for risikofaktorer under opvæksten og væsentlige forhold senere i livet.

Det kan der. Analysen viser en signifikant forskel på opnået uddannelse mellem de 10 pct., der var udsat for to eller flere risikofaktorer under deres opvækst, og de 90 pct., som enten ikke var udsatte eller kun var udsat for en risikofaktor under deres opvækst. Der er markant flere i den første gruppe, der i 38 års alderen ikke har en uddannelse ud over grundskolen – nemlig 26 pct., mens det kun gælder for 17 pct. i den sidste gruppe.

En analyse, der bevæger sig længere frem i svarpersonernes liv, som ser på sammenhængen mellem deres arbejdsmarkedssituation, da de i 2001 var 47 år gamle og forekomsten af risikofaktorer under opvæksten viser ligeledes en sammenhæng. Blandt dem, der havde en opvækst uden risikofaktorer modtog 7 pct. offentlig forsørgelse i 2001, mens det gjaldt for 14 pct. af dem, der var udsat for to eller flere risikofaktorer under deres opvækst. 15 pct. af dem, som var vokset op uden risikofaktorer havde været fraværende fra arbejdsmarkedet på et eller andet tidspunkt pga. sygdom, mens det gjaldt for 23 pct. af dem, der var udsat for to eller flere risikofaktorer under deres opvækst.

Familiedannelse ikke afhængig af opvæksten

Familien er en overordentlig vigtig samfundsmæssig institution. Det understreges netop i analyserne af sammenhængen mellem social ulighed og social baggrund, der i særlig grad sætter fokus på forholdene i familien. I den forbindelse bliver familiedannelse også vigtig. Spørgsmålet er her, om personer, der er vokset op under belastede socioøkonomiske forhold har større risiko end andre for ikke som voksne at danne familie.

I denne undersøgelse var 81 pct. i 2001 som 47-årige enten gifte eller samlevende, mens 19 pct. var enlige. Ser man nærmere på deres familiendannelsesforløb, fra de i 1976 var 22 år og frem til 2001, viser det sig, at de, der var enlige som 22-årige, har en større risiko for også at være enlige som 47-årige. Spørgsmålet er så, om det kan påvises, at disse i særlig grad har en belastet social baggrund.

Analysen viser, at det kan der ikke. Der er godt nok en større sandsynlighed for at være gift eller samlevende i 2001, hvis man boede hos begge biologiske forældre under opvæksten, og hvis man var gift, samlevende eller havde en fast kæreste som 22-årig, men kontrolleres der for en række individuelle forhold, som har betydning for familiendannelse, så kan der ikke påvises nogen sammenhæng med social baggrund.

Det betyder ikke, at sandsynligheden for at danne familie er socialt ligeligt fordelt. Analysen viser, at god økonomi, stabil arbejdsmarkedstilknnytning og helbred har afgørende betydning for, om man kan opretholde sin pardannelse. For mænd, der som 22-årige var gift eller samlevende, og som efterfølgende har været fraværende fra arbejdsmarkedet pga. sygdom, som har en lav indkomst og ingen materielle goder som fx ejerbolig, bil eller sommerhus og ingen børn, viser det sig, at sandsynligheden for at være i parforhold i 2001 er 54 pct. Dette kan sammenlignes med, at 81 pct. af alle de interviewede var gifte eller samlevende i 2001. Og det kan sammenlignes med, at sandsynligheden for at være gift eller samlevende i 2001 for mænd med høj indkomst, ejerbolig, bil, sommerhus og børn er 98 pct.

Fordelingen af, hvem der får glæde af tosomheden er ikke ligelig fordelt. Den er afhængig af en række socioøkonomiske forhold, men den er ikke afhængig af de sociale forhold under opvæksten.

Uddannelsesmobilitet over tre generationer

Uddannelse er et af de mest centrale forhold i analyser af betydningen af social baggrund. Det skyldes dels, at uddannelse er afgørende for den efterfølgende placering på arbejdsmarkedet og i indkomsthierarkiet, dels at uddannelsessystemet er et af de vigtigste instrumenter i velfærdsstatens forsøg på at udligne sociale forskelle.

For at undersøge betydningen af den sociale baggrund for uddannelsesvalget er der gennemført en analyse af gennemførelsen af studentereksamen blandt de interviewede, deres forældre og deres børn. Der er med andre ord tale om en analyse af uddannelsesmobilitet over tre generationer.

Blandt forældregenerationen havde 5 pct. af fædre og 3 pct. af mødre studentereksamen. Blandt de interviewede har 23 pct. studentereksamen, mens 38 pct. af deres ældste børn har studentereksamen. Dette tyder på en ikke ubetydelig uddannelsesmobilitet. Spørgsmålet er, hvilken betydning social baggrund har i den forbindelse.

Det viser sig, at social baggrund har stor betydning. Blandt den lille gruppe, der havde en far med studentereksamen, fik 64 pct. selv en studentereksamen, mens det kun gjaldt for 21 pct. af dem, hvis far ikke havde studentereksamen.

Blandt dem, der havde en far med studentereksamen og som selv har en studentereksamen, har 72 pct. af deres ældste børn studentereksamen. Blandt dem, der ikke havde en far med studentereksamen, men som selv har en studentereksamen, er det kun 38 pct. af deres ældste børn, der har en studentereksamen.

Det viser sig med andre ord, at der er en sammenhæng mellem, om bedstefaderen har en studentereksamen, og om det ældste barnebarn får en studentereksamen. Uddannelsesforhold kan således siges at gå i arv gennem flere generationer.

Analysen viser desuden, at der ikke er nogen sammenhæng mellem risikofaktorer under opvæksten og sandsynligheden for at få en studentereksamen. Derimod spiller risikofaktorerne en rolle for sandsynligheden for, at svarpersonernes børn får en studentereksamen. Her reduceres sandsynligheden for børn fra brudte hjem, og for børn fra familier med langvarig eller alvorlig sygdom i hjemmet.

Betydningen af den sociale baggrund gør sig således klart gældende på uddannelsesområdet. På den ene side spiller den sociale baggrund en vigtig rolle for, hvor langt man når i uddannelsessystemet. På den anden side er betydningen af den sociale baggrund reduceret fra den

generation de interviewde tilhører til den generation, deres børn tilhører.

Social baggrund har betydning for social mobilitet

Målsætningen med satsningen på mere uddannelse og uddannelse til alle er, dels at sikre folks placering på arbejdsmarkedet, dels at bidrage til en øget opadgående social mobilitet.

Når man tager udviklingen på arbejdsmarkedet i betragtning, er det ikke overraskende, at der i undersøgelsen viser sig en høj grad af opadgående social mobilitet. Der er således ikke mindre end 51 pct. af svarpersonerne, der i 2001 er placeret i en højere socioøkonomisk gruppe end den, deres far var placeret i i 1968. 27 pct. er i den samme gruppe, mens 21 pct. er i en lavere gruppe. Spørgsmålet er igen, om den sociale baggrund har betydning for den sociale mobilitet.

Det viser det sig, at den har. Analysen viser, at børn, hvis fædre var arbejdere, har en større sandsynlighed for at befinde sig i en af de lavere positioner på arbejdsmarkedet sammenlignet med børn, hvis fædre var funktionærer eller selvstændige. Dette resultat gælder i særlig grad for børn, hvis far var ufaglært, mens børn, hvis far var faglært har en større sandsynlighed for selv at være placeret som faglærte arbejdere. Desuden viser analysen, at børn, der er opvokset på landet eller i en mindre by, har en større sandsynlighed for at være placeret i en lav position på arbejdsmarkedet sammenlignet med børn, der er vokset op i større byer.

Selvom analysen viser en betydelig opadgående social mobilitet med hensyn til position på arbejdsmarkedet, så viser den samtidig en høj grad af sammenhæng mellem de interviewedes arbejdsmarkedspostion og deres fædres arbejdsmarkedspostion.

Social baggrund kompenserer de mindst begavede velstillede børn

Spørgsmålet om intelligensens betydning for mulighederne for uddannelse og efterfølgende arbejdsmarkedspostion er meget diskuteret og omstridt. Dette forhold berører den centrale problemstilling, om ens muligheder i livet afgøres af biologisk arv målt ved intelli-

gens eller af det sociale miljø, man vokser op i. Hvis intelligensen kan vises alene at være afgørende, stiller det også spørgsmålstegn ved velfærdsstatens mulighed for at udligne sociale forskelle, fx ved en øget uddannelsesindsats.

Deltagerne i denne undersøgelse gennemførte en række intelligens- eller færdighedstest i forbindelse med den første dataindsamling i 1968, da de var 14 år.

Analysen af resultaterne fra disse tests viser en signifikant sammenhæng mellem en høj testscore og arbejdsmarkedsposition. Jo højere testscore jo lavere risiko for at være placeret i en lav arbejdsmarkedsposition. Der er således en betydelig højere sandsynlighed for som 47-årig at være funktionær med lederansvar, hvis man scorede højt i testen. Men analysen viser også, at denne sandsynlighed er socialt betinget.

For det første viser analysen, at børn af ufaglærte fædre med samme score i testen som børn af ledende funktionærer har mindre sandsynlighed for at blive ledende funktionær.

For det andet viser analysen, at der ikke er så stor forskel på sandsynligheden for at blive ledende funktionær for de mest og de mindst begavede børn af ledende funktionærer, mens denne forskel er betydelig større for de mest og de mindst begavede børn af ufaglærte arbejdere.

Det må fortolkes således, at den sociale baggrund kompenserer de mindst begavede børn af ledende funktionærer for deres manglende færdigheder, mens det ikke er en mulighed for børn af ufaglærte arbejdere.

Det sociale hierarki findes i velfærdsdanmark

Den sociale ulighed kan vise sig på mange måder. Hidtil er der i analyserne sat fokus på forskelle i social baggrund målt bl.a. ved forældres uddannelse og arbejdsmarkedsposition samt ved udbredelsen af risikofaktorer i opvæksten.

Undersøgelsen giver også mulighed for at give et andet og bredere billede af den sociale ulighed i Danmark – et billede af det sociale hierarki.

For at tegne dette billede er der brugt oplysninger om svarpersonernes økonomiske forhold, dvs. deres indkomst og deres besiddelse af materielle goder som ejerbolig, bil og sommerhus – deres kulturelle kapital, dvs. deres uddannelsesniveau, deres beherskelse af fremmedsprog, deres avislæsning og deres interesse for kunst – og deres sociale kapital, dvs. deres politiske og erhvervmæssige forbindelser.

Denne analyse sætter tal og ord på et socialt hierarki, der viser sig at bestå af tre forholdsvis adskilte grupper. En elite med lang videregående uddannelse, høje indkomster, dyr ejerbolig, dyrt sommerhus og dyr bil, som behersker indtil flere fremmedsprog, læser flere aviser og har gode politiske og erhvervmæssige kontakter. En stor mellemgruppe med mellemlang videregående uddannelse eller uddannelse som faglært, med mellemindkomst, og hvad der kan betegnes som mellemklasse ejerbolig, sommerhus og bil, som behersker et eller to fremmedsprog læser også ofte flere aviser og har begrænsede politiske og erhvervmæssige kontakter. Og endelig en undergruppe, som ikke har nogen uddannelse, ikke har ejerbolig, sommerhus eller bil, ikke behersker fremmedsprog, ikke læser avis og som ikke har nogen politiske eller erhvervmæssige kontakter.

Populært sagt bekræfter denne analyse Mattæus princippet, der siger, at de der har, skal mere gives. Analysen understreger, at der også i et lighedsorienteret velfærdssamfund findes et social hierarki. Et væsentligt element i denne ulighed er betydningen af uddannelse. Eliten har en lang videregående uddannelse, mellemgruppen har en kompetencegivende uddannelse, mens undergruppen ikke har nogen uddannelse ud over grundskolen.

Den sociale baggrund viser sig også at spille en rolle. Der er sammenhæng mellem placering i det sociale hierarki for deres generation, og deres forældres placering i det sociale hierarki for deres generation. Også her spiller uddannelse en væsentlig rolle.

Analysen understreger således, at den kulturelle kapital i form af bl.a. uddannelsesniveaet hos forældre og hos svarpersonerne og den soci-

ale kapital hos sidstnævnte i vid udstrækning afspejles i de materielle goder, dvs. i indkomst og ejerforhold og værdi af ejerbolig, sommerhus samt bil.

Denne metode til inddelingen i det sociale hierarki er ny i dansk sammenhæng, og analysen viser, at den sammenhæng mellem økonomisk, kulturel og social kapital, som oprindeligt er vist i undersøgelser af det sociale hierarki i Frankrig også kan anvendes til en analyse af tilsvarende forhold i Danmark. Efter de mange foregående analyser af betydningen af uddannelse og social baggrund er det næppe overraskende, at disse forhold også viser deres betydning i en analyse af det sociale hierarki i Danmark. Det interessante spørgsmål er, om der kan spores en effekt af det danske lighedsorienterede velfærdssystem i resultatet af analysen. Dette kan ikke afgøres uden en sammenligning med andre lande. Umiddelbart kan det dog antages, at den relativt store og ressourcestærke midtergruppe er et resultat af lighedsorienteret dansk politik. Og det kan også antages, at forskellen mellem undergruppen, midtergruppen og eliten er langt mindre i Danmark end i fx Frankrig. Det vil dog kræve yderligere analyser at undersøge disse antagelser.

Perspektivering

Velfærdsstaten er en succes i den forstand, at der er lykkedes i væsentligt omfang at udligne forskelle i de materielle levevilkår. Der er ingen steder i verden, hvor forskellen mellem rig og fattig er mindre end i Danmark og de øvrige nordiske velfærdsstater. Når det drejer sig om at give penge til folk, der i perioder ikke kan skaffe dem selv, så har velfærdsstaten ingen problemer med at finde en løsning. Når det drejer sig om at give hjælp til selvhjælp i form af professionel rådgivning fra fx pædagoger, lærere eller sundhedspersonale eller blot muligheden for at hjælpe sig selv ved at tage en uddannelse – så er der heller ikke store problemer i forhold til dem, der jævnt hen er i stand til at hjælpe sig selv. Men det er ikke lykkedes at udligne betydningen af social baggrund for dem, der har sværere ved at hjælpe sig selv – en gruppe der udgør ca. 10 pct.

Det er velfærdsstaten store udfordring i de kommende år at finde løsninger på, hvordan man får udlignet forskellen i folks evne til at hjælpe sig selv.

Analyserne i denne rapport viser flere ting om betydningen af social baggrund for de interviewedes livssituation.

For det første viser det sig, at de allerfleste er vokset op i gode sociale og økonomiske kår. Der er nok social og økonomisk ulighed i Danmark, men der er ikke tale om noget omfattende problem. Målsætningen om, at man bl.a. via uddannelsessystemet skal søge at sikre alle muligheden for at få en uddannelse og muligheden for at placere sig på arbejdsmarkedet ofte i en position, der er højere end ens forældres, er opfyldt for mange.

For det andet viser det sig, at der er en klar sammenhæng mellem ens evner, og hvor langt man når i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet. Men det viser sig også, at denne sammenhæng har social slagside. Gode evner kombineret med en god social baggrund giver bedre muligheder end gode evner alene. Eller sagt på en anden måde: Gode faglige færdigheder er langt vigtigere for, hvordan man klarer sig for børn med en svag social baggrund end for børn med en stærk social baggrund.

For det tredje viser det sig, at der er en gruppe på ca. 10 pct., der klarer sig dårligt, og som udgør en undergruppe i samfundet.

I forhold til velfærdsstatens lighedsskabende indsats er det interessant og væsentligt at konstatere, at der kan påvises en sammenhæng mellem risikofaktorer i barndommen og en række væsentlige forhold senere i livet. For den generation, der indgår i denne undersøgelse, bestod den velfærdsstatslige indsats bl.a. i at skabe flere og bedre adgangsmuligheder til uddannelse efter grundskolen. Undersøgelsens resultater peger imidlertid på, at for mange af dem, der ikke fik glæde af dette, fordi de ikke fik en uddannelse, kan deres sociale problemer spores tilbage til forhold i deres barndom. Risikofaktorer i barndommen som at vokse op i en fattig familie, vokse op i en familie præget af langvarig eller alvorlig sygdom, vokse op med familiebrud, dvs. skilsmisse eller samlivsbrud hos ens forældre eller vokse op i en familie, der flyttede meget i barndommen påvirker alt andet lige livschancerne negativt. Undersøgelsen viser, at for dem, der var udsat for to eller flere af disse risikofaktorer i barndommen, er der signifikant færre, der får en uddannelse efter grundskolen og signifikant flere, der får problemer med tilknytningen til arbejdsmarkedet.

det. Der er med andre ord tale om personer, der har været udsat for negative forhold i barndommen, der ser ud til at 'forfølge' dem på væsentlige områder i resten af deres liv.

Spørgsmålet er, om og i givet fald hvordan der kan ændres på dette?

Der kan ikke herske tvivl om, at det er muligt at reducere betydningen af social baggrund yderligere. Når det i det lange historiske perspektiv har været muligt at nedbringe betydningen af dårlige økonomiske forhold i barndommen betydeligt, og når det inden for de seneste 20-30 år har været muligt at skabe større social lighed i uddannelsessystemet, så må det også kunne lade sig gøre at reducere betydningen af social baggrund yderligere.

Styrkelse af de svage i daginstitutioner og skole

Denne undersøgelse peger på to forhold, der kan være af betydning for en sådan politisk målsætning.

For det første kan der påvises en signifikant sammenhæng mellem risikofaktorer i barndommen og placering i uddannelsessystemet samt efterfølgende på arbejdsmarkedet. En indsats i daginstitutionerne, der supplerer de bestræbelser, som allerede gøres i uddannelsessystemet for at mindske betydningen af social baggrund kan være et element i en politik for at øge den sociale lighed.

For det andet viser undersøgelsen, at konkrete færdigheder – intelligens – har større betydning for, hvordan man klarer sig senere hen for børn med en svagere social baggrund end for børn med en stærk. Dette resultat kan have betydning for indholdet af indsatsen for at mindske betydningen af social baggrund både i daginstitutioner og i grundskolen. Det tyder således på, at en indsats med fokus på tilægnelse af konkrete færdigheder alt andet lige vil styrke børn med en svag social baggrund.

Dilemmaer ved indgriben i privatsfæren

Samlet peger resultaterne fra denne undersøgelse på den afgørende betydning som familien, herunder de ting, der foregår eller ikke foregår i familien, har, både som afsæt for skabelsen og som afsæt for løsningen af sociale problemer. De forskellige dele af velfærdsstaten – det sociale system, uddannelsessystemet og sundhedsvæsenet – må i

den indsats, der udvises over for den enkelte ikke glemme, at hver enkelt klient, elev og patient har en social baggrund, der kan have afgørende betydning for de ressourcer og kompetencer, de kan bidrage med til løsningen af deres eget problem.

Den sociale baggrunds betydning både i skabelsen og i løsningen af sociale problemer må således ikke overses, hverken i den forskning eller i den politiske debat der skal føre frem til forslag til løsninger på de sociale problemer. Familien, nærmiljøet og opvæksten – det private – er stadig en vigtig kerne til forståelsen af sociale problemers opståen, udvikling og løsning også i en veludviklet velfærdsstat som den danske. Et interessant spørgsmål både for forskningen og politisk er, i hvilken udstrækning og på hvilke områder velfærdsstaten kan – og skal – erstatte familien i løsningen af sociale problemer, og på hvilke områder velfærdsstaten kan – og skal – understøtte familien i dens bestræbelser på selv at finde løsningen på de sociale problemer.

Der er en række dilemmaer forbundet med at svare på det spørgsmål.

For det første er der et dilemma forbundet med velfærdsstatens intervention over for den enkelte familie. Den ene side i dette dilemma er spørgsmålet om, hvor langt velfærdsstaten skal gå i sin intervention over for et konkret problem – den anden side i dette dilemma er spørgsmålet om, hvor elendig man skal acceptere, at familiens forhold er. I begge tilfælde er spørgsmålet – hvor går grænsen?

En del af dette dilemma kan løses ved, at velfærdsstaten satser på en generel forebyggende indsats, der med oplysning, dialog og diskussion sætter fokus på den opmærksomhed, hjælp og støtte man ved, det er så vigtigt, at børn får fra deres forældre. Oplysning og dialog vil næppe være en grænseoverskridende indsats. Men der er også et dilemma forbundet med dette. Der er en risiko for, at en sådan indsats kommer de forkerte til gavn – at det er de familier, der i forvejen har ressourcerne, som går i dialog og diskussion med velfærdsstatens professionelle – mens de familier, man har behov for at nå – har så meget at gøre med at få deres hverdag og deres liv til at hænge sammen – at de ikke har kræfter til det. Såfremt velfærdsstaten satser for mange af sine ressourcer på en generel indsats, er der en risiko for, at de velfungerende får det bedre, mens de svage ikke bliver hjulpet.

En mere målrettet indsats er heller ikke uden dilemmaer. Dels er der som nævnt spørgsmålet om, hvor langt man skal gå, dels spørgsmålet om, hvordan det skal gøres. Blandt de børn, der udsættes for flere risikofaktorer i deres barndom, klarer de fleste sig alligevel, mens det for nogle er så stor en belastning, at de har svært ved at klare sig. Det kan være svært at vide på forhånd, hvilken gruppe et givet barn vil komme til at tilhøre. Og hvis der så endeligt kunne findes en løsning på dette selektionsproblem, så opstår blot det næste problem – hvad er det velfærdsstaten skal eller kan gøre for at kompensere for den eller de sociale belastninger, familien er udsat for?

KAPITEL 2

DATA 1968-2001

Formålet med kapitlet er at orientere en bred kreds af forskere og andre, som kan være interesseret i at bruge datamaterialet fremover, om de rige muligheder, der foreligger med ungdomsforløbsundersøgelsen. Dataene er unikke på flere måder, dels ved de relativt hyppige interviewrunder, dels ved omfattende oplysninger om personernes skolegang og oplysninger om interviewpersonernes forældre og egne børn. Styrken i forløbsundersøgelser, at man ved observationer over tid kan anslå årsagsrækken med stor sikkerhed (jf. Andersen et al., 1998).

I forløbsundersøgelsen, der er et panelstudie af elever i 7. klasse i året 1967/1968, har man fulgt de samme personer gennem deres livsbane. Det er en såkaldt prospektiv undersøgelse, hvor man på forskellige tidspunkter har interviewet personerne med en stribe af forskellige spørgsmål. Således følges disse personer, som udgør en kohorte (født primært i 1954 og 1955) helt fra ungdommen til voksenlivet, hvor de er sidst i 40'erne.

I det følgende beskrives de data Socialforskningsinstituttet i perioden 1968-2001 har indsamlet i forskellige faser af ungdomsforløbsundersøgelsen, dvs. en periode, der strækker sig over 34 år. Data bygger på oplysninger fra årene 1968, 1969, 1970, 1971, 1973, 1976, 1992 og 2001.

1968-undersøgelsen

Formålet med undersøgelsen i 1968 var at afdække uddannelsens betydning for en årgang, dvs. hvem der får hvilke uddannelser, og hvem der ikke får uddannelse samt forhold angående erhvervsvalg. Man valgte at gennemføre undersøgelsen før selektionen til ungdomsuddannelserne finder sted.

Ungdomsforløbsundersøgelsen blev sat i gang i midten af 1960'erne på baggrund af en undersøgelse af de 14-20-åriges uddannelsessituation i 1965 (Hansen, 1968). Den første undersøgelse blev gennemført i 1968 af den årgang, som gik i 7. klasse i 1967 til 1968, og som første gang blev interviewet af interviewere fra Socialforskningsinstituttet i slutningen af 7. klasse, nemlig i maj 1968. Det drejede sig om 3.151 elever fra 152 klasser landet over. Eleverne var da ca. 14 år. 21 var født i 1952 eller tidl. (1 pct.), 361 var født i 1953 (12 pct.), 2.464 var født i 1954 (83 pct.), 146 i 1955 eller senere (5 pct.), mens fødselsåret ikke er oplyst for 159.

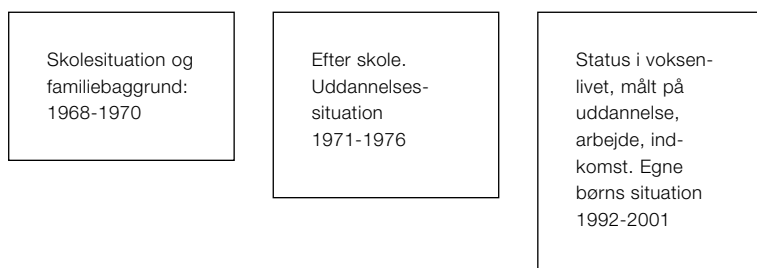
Særlig vigtigt i forhold til næsten alle andre undersøgelser af unges forhold er, at man fra 1968-delen har tre prøver, som omfattede en verbal prøve angående sproglig forståelse og abstraktionsevne (verbal), en ikke-verbal prøve kaldet bøjning af blikplader angående forståelsen af geometriske og tredimensionelle figurer (spatial), og en ikke-verbal prøve bestående af udfyldning af manglende celler i talrækker, som tester svarpersonernes evne til at forstå matematiske problemstillinger (induktiv).

Data fra den seneste runde af forløbsundersøgelsen indeholder uddybende information om svarpersonernes sociale og arbejdsmarkeds-mæssige placering i 2001.

I det følgende beskrives de data, bortfald og eventuelle problemer i den forbindelse, relevante variable samt den oprindelige stikprøve. Kapitlet bygger på publikationer, som gennem årene er udkommet på Socialforskningsinstituttet (se fx Ørum, 1971, 1973, 1974, 1981; Bøgh Andersen, 1972; Bøgh Andersen & Hansen, 1972; Fridberg og Nørregaard, 1978; Fridberg, 1981; Hansen, 1974, 1982, 1983, 1995, 1996) samt notater om data og pressemeddelelser om undersøgelserne.

Figur 2.1. Temaer over hele perioden 1968-2001

Design, oplysninger og metode

Panelundersøgelsen blev påbegyndt i 1968, og den omfatter et repræsentativt udvalg på 152 7. klasser landet over, i alt 3.151 unge, som var ca. 14 år gamle. Første runde af panelundersøgelsen omfatter en lang række oplysninger om de interviewedes opvækstmiljø, skolegang, forældrenes sociale placering samt deres egne holdninger og forventninger til deres senere liv og færd. Undersøgelsen blev suppleret med en række tests, der afprøvede færdighederne i læsning, regning og kognition.

I den første runde var man særligt interesseret i at indhente oplysninger, der kunne belyse sociale holdninger til tid, konkurrence, konformitet, arbejde samt betydningen af social status og intellektuelt niveau for placeringen efter 7. klasse, 8. klasse, 1. real eller ude af skolen, og endvidere forhold omkring afgang fra skolesystemet efter det 11. klassetrin.

Herudover var man interesseret i at belyse forældrenes kontakt med skolen, deres mening om skoleuddannelse, af forhold omkring de unges lektielæsning og endelig deres uddannelse. Endvidere kunne man tage højde for kønsforskelle og holdninger til roller for drenge og piger, både i forhold til hjemmearbejde og til fritid, forholdet til kammerater, deres holdninger til skolens fag og ønsker om erhverv.

Gennem anden runde kunne man beskrive den tidlige overgang fra skole til erhverv, da de var 16-19 år og påbegynde en beskrivelse af den såkaldte restgruppe, dvs. de personer, der ikke har opnået en

erhvervskompetencegivende uddannelse. Desuden interesserede man sig særligt for temaer som social rekruttering til HF og gymnasier samt lighed i forbindelse med uddannelsessystemet.

Den tredje runde gav særligt anledning til at undersøge forholdet mellem uddannelse og beskæftigelse omkring 22-års alderen. Hvem får, hvor megen uddannelse? lød spørgsmålet. Således var det muligt at beskrive restgruppeproblemet mere sikkert end i den anden runde. Lige fra den første runde var der fokus på de sociale, kulturelle og økonomiske barrierer for uddannelsessøgning og senere – via data fra 1976 og 1992 – blev fokus udvidet til at undersøge, hvem der alligevel havde brudt den sociale arv. Dvs. de, der via uddannelsessystemet m.v. ser ud til at opnå en social placering i samfundet, der er forskellig fra forældrenes sociale placering.

Med den sidste runde fra 2001 er det muligt at undersøge familiens betydning for den sociale arv, egen familiedannelse, og om det var social oprindelse, uddannelse, køn eller evner, der har haft den mest afgørende betydning for den sociale placering og uddannelsesniveauet i 47-års alderen.

Indsamlinger i 1968-1970

I den første fase blev der gennemført to runder. I maj 1968 indsamlede man data ved hjælp af gruppeenquete-metoden. Et interviewkorps bestående af Socialforskningsinstituttets interviewere og et antal studerende interviewede eleverne på skolerne ved hjælp af en række skemaer.

De unge fik et skema A indeholdende spørgsmål om familiestruktur, boligforhold, faders og moders erhverv og arbejdsstilling, uddannelse, indkomstforhold, arbejde, antal søskende, ældre søskendes uddannelses- og erhvervmæssige placering, lømpepenge, forberedelse af skolearbejdet (lektier), holdning til skolen, arbejde og fritid ved siden af skolen, samvær og interaktion med kammerater, fagpræferencer, egen præstationsvurdering, forventninger til fremtidig bopæl og arbejdssted, erhverv og uddannelse (73 spm.).

Derudover fik eleverne udleveret et skema B, som omfattede oplysninger om de unges sociale holdninger, forventninger til forældrene,

og om de unges holdninger til og valg af linje i skolen, om oplevelser af eventuelle rollekonflikter samt om deres meninger om skole, voksne, fremtiden, forældre og valg senere i livet (95 spm.).

Endelig blev der udfyldt et skema C indeholdende forskellige prøver. De tre prøver var en verbal prøve omhandlende sproglig forståelse og abstraktionsevne (verbal), en ikke-verbal prøve kaldet bøjning af blikplader omhandlende forståelsen af geometriske og tredimensionelle figurer (spatial), og en ikke-verbal prøve bestående af udfyldning af manglende celler i talrækker, som tester de interviewedes evne til at forstå matematiske problemstillinger (induktiv) (jf. Ørum, 1971: 25-28; Hansen, 1995: 67-68, 101-102).

Elevskema A blev spørgsmål for spørgsmål læst ordret op af en interviewer, mens en anden interviewer gik rundt i klassen for at sikre, at eleverne udfyldte skemaerne. Elevskema B blev selvstændigt udfyldt efter en eksemplarisk gennemgang af et par spørgsmål. Klasselæreren sørgede for, at eleverne udfyldte skema C på grundlag af skriftlig instruktion fra Socialforskningsinstituttet.

I juni 1969 blev de deltagende børns forældre interviewet ved hjælp af en postenquete. Heri spurgte man om deres kontakt med skolen, deres vurdering af undervisningspligtens længde og kvaliteten af undervisningen, arbejdsmarkedsplacering, uddannelse samt en lang række holdninger til arbejde, familieliv, politik og generelle værdier. Herved opnåedes et bredere kendskab til forældrenes sociale placering og holdningsmønstre (31 spm.).

I 1970, da de unge var ca. 16 år, anvendtes gruppenquete-metoden til det store flertal af de unge, der endnu gik skole. Eleverne blev bedt om at udfylde et skema angående skolegang, holdninger til skolen, til fritid, venner, arbejde samt holdninger om fremtiden og til arbejde (56 spm.). De forholdsvis få elever, der ikke længere gik i skole, blev besøgsinterviewet på deres bopæl. De var: lærlinge, elever på skoler, i huset, havde andet arbejde eller gik hjemme. Spørgsmålene drejede sig om fritid, venner, holdninger til fremtiden, holdninger til arbejde, og årsag til at forlade skolen (i alt 141 spørgsmål).

Besøgsinterview-metoden blev ligeledes anvendt i de efterfølgende år 1971, 1973, 1976, 1992 og 2001. I 1968 blev der anvendt om-

kring 3 timer til interview. I de følgende faser, til og med 1976, har man anvendt 50 minutter til interview. I 1992 anvendte man 35 minutter. I 2001 anvendte man 40 minutter.

Indsamlinger i 1971-1976

I næste runde koncentrerede man sig om spørgsmål, der kunne belyse, hvorledes det gik eleverne i samfundet, enten i erhvervsuddannelse, ungdomsuddannelse eller i arbejde. Det kulminerede i 1976 med en undersøgelse, hvor man særligt var optaget af at undersøge erhvervsuddannelsesniveaut. Med disse undersøgelser (fx 1973 runden) var man interesseret i at få belyst, hvorledes uddannelsesforskelle overføres mellem generationerne. Derudover var fokus rettet på problemstillingen: hvem bryder den sociale arv? (1976 runden). I analyser af disse runder var man opmærksom på, at uddannelsessystemet i disse år var under kraftig forandring.

I 1971 blev besøgsinterviewet kun gennemført i forhold til de 1.039, der ikke var skolesøgende og som besvarede skemaet ud af de mulige 1.124, dvs. 36 pct. af de 3.151 oprindelige personer. Således blev der stillet 142 spørgsmål til unge, der var under faglig uddannelse, skole- og kursussøgende, i huset, andet arbejde, gik hjemme. Spørgsmålene omhandlede familie, bolig, venner, fremtid og holdninger til arbejde og holdninger til forældre.

I 1973 blev deltagerne i undersøgelsen, der var ca. 19-20 år gamle alle besøgsinterviewet (121 spm.). De skolesøgende gik i gymnasiet (18 pct.), på andre kurser og skoler (10 pct.), mens 40 pct. var under lærlinguddannelse. 32 pct. var ikke uddannelsessøgende. Der blev spurgt til deres uddannelsesvalg og arbejdsmarkedsdeltagelse, selvopfattelse samt holdninger til en lang række spørgsmål omkring politik og generelle værdier.

I 1976 blev alle svarpersoner, der i mellemtiden var blevet ca. 22 år gamle, igen interviewet. På det tidspunkt var 30 pct. af årgangen uddannelsessøgende, heraf var en andel på 24 pct. under videregående uddannelse. Der blev her spurgt til deres erhvervsuddannelse og arbejdsmarkedsdeltagelse, familiesituation og kønsrollemønstre, økonomi og bolig, parforhold, børn samt holdninger til en lang række spørgsmål omkring politik og generelle værdier. Derved var

det muligt at sammenligne status ved 14-årsalderen og 22-årsalderen.

Indsamlinger i 1992-2001

I 1992 da deltagerne var ca. 38 år gamle, blev de interviewet, hovedsageligt om deres socioøkonomiske situation, parsituation, børn, helbred og deres fritidsinteresser samt enkelte holdningsspørgsmål, fx opdragelse af børn. Fokus var egen arbejdsstilling (social klasse), forholdet mellem de to køn, samt forholdet til egne børn.

Den seneste runde af ungdomsforløbsundersøgelsen blev gennemført i april-juni 2001 over en 9 ugers periode, hvor svarpersonerne var blevet ca. 47 år gamle, og her har man i særlig grad lagt vægt på uddybende oplysninger om deltagernes barndomshjem, sygdom i familien, tilknytning til lokalområde, sociale og økonomiske ressourcer samt helbredstilstanden.

De tidligere undersøgelser har alle fokuseret på interviewpersonernes uddannelsesvalg, (da de var helt unge), og deres placering på arbejdsmarkedet, (da de var blevet noget ældre). I 2001 fokuserede man såvel på deres forældre og deres eventuelle børn som på dem selv.

Man spurgte om, hvor mange parforhold interviewpersonen har haft, hvor mange børn interviewpersonen har, kontakten til deres børn, deres børns uddannelse og holdninger til børnenes udvikling, uddannelse og arbejdsmarkedsforhold. Man spurgte endvidere om kontakten til deres forældre, hvis de lever, forældrenes eventuelle dødsårsag, alvorlige sygdomme hos forældrene. Derudover spurgte man om kontakter og forbindelser, som de interviewede kan bruge til at skaffe sig selv eller deres ægtefælle og børn fordele af i forhold til uddannelse og arbejdsmarked. Til sidst spurgte man om deres arbejdsmarkedsforhold, helbred og sygdom og økonomiske forhold.

Stikprøven i 1968

Når stikprøven blev konstrueret som den blev, skyldes det, at undersøgelsens oprindelige formål var at undersøge processen med hensyn til uddannelses- og erhvervsvalg i de tidlige ungdomsår. De unge,

der indgik i undersøgelsen, var udvalgt på grundlag af Undervisningsministeriets oplysninger om samtlige landets 7. klasser i 1967-1968 (på kommuneniveau før 1970 reformen). Man sigtede med denne udvælgelse på at få et dækkende udvalg af samtlige 3.540 7. klasser pr 1. september 1967. Teknisk set gjorde man dette ved at inddele samtlige landets 7. klasser i 45 strata efter: Områdets urbaniseringsgrad (de sædvanlige 5 kategorier + 3 for hovedstaden) og klassens art (almen, boglig eller udelt). De udelte klasser blev yderligere delt efter skolens art (overbygning med 8.-10. klasser, realklasser, uden overbygning, eller ikke årgangsdelt) og endelig, hvis skolen var beliggende i en sognekommune, efter geografisk placering.

I alt blev der fra de 45 grupper udvalgt 152 klasser med tilsammen 3.151 elever, svarende til 4,3 pct. af landets 7. klasser. Udvalget blev i princippet fordelt proportionalt med antal klasser i hvert stratum, dog blev der udvalgt mindst én klasse fra hvert stratum. Dette, sammen med, at der ved denne udvælgelsesprocedure ikke kunne tages tilstrækkeligt hensyn til, at klassekvotienten varierer, gjorde, at der var store afvigelser fra proportionaliteten. Sammenligner man ydertilfældene, viser det sig, at en elev i den ene klasse repræsenterer 4,3 gange flere elever end en elev i den anden klasse, men i størsteparten af tilfældene er forskellene ikke særlig store.

Dette har forskellig betydning alt efter, hvilket problem man søger at belyse. Hvis det drejer sig om, hvor mange der kommer i realen m.m., så må man for at kunne skønne på landsbasis vægte de enkelte besvarelser, således at de fik samme vægt i stikprøven som de repræsenterede i populationen. Det vil i praksis betyde, at hvis man har en hel klasse på 24 elever i et strata, men af hensyn til proportionaliteten kun skulle have 12 elever, så talte deres svar kun halvt i opgørelsen. Men hvis man leder efter sammenhænge mellem flere variable, så vil man i almindelighed ikke forbedre disse sammenhænges gyldighed ved vægtning af svarene.

Bortfald

Der kunne konstateres et selektivt bortfald i 1968 af personer, som ikke har besvaret A-skema, C-skema eller forældreskema, eller hvor man ikke havde oplysninger fra skolen om placering efter 7. klasse.

Bortfaldet varierer fra skema til skema. På A-skemaet er det 4,9 pct., svarende til, at 143 elever ikke var i skole på interviewdagen og ti nægtede at deltage. Bortfaldet på C-skemaet var 3,6 pct. Dette er lidt lavere end på A-skemaet, og det skyldes formentligt, at lærerne har kunnet give de fraværende elever skemaet på et senere tidspunkt. Mens de første bortfaldsprocenter i de fleste sammenhænge må betragtes som små, gælder dette ikke for bortfaldet på forældreskemaet, der er på 14,8 pct. Oplysninger om placering i skolesystemet efter 7. klasse mangler kun for 1,8 pct. af eleverne.

I tabel 2.1 er angivet svarprocent og bortfald for alle årene. Det ses, at bortfaldet henover årene har været relativt begrænset, men dog svagt stigende fra 1968 til 2001.

Tabel 2.1
Svarprocent og bortfald.

	Procent	Antal
1968: Spørgeskema i skoleklasse	95	3.151
1969: Postspsk. til forældrene	85	*3.115
1970: Spsk. i skoleklasse og privat	92 og 89	3.151
1971: BesøgsInt. Ikke skolesøgende	92	3.151
1973: BesøgsInt.: privat	89	3.151
1976: BesøgsInt.: privat	89	3.126
1992: BesøgsInt.: privat	90	2.958
2001: BesøgsInt.: privat	86	2.902

* At antallet af forældre, som modtog spørgeskemaet, var lidt mindre end antallet af unge, der indgår i undersøgelsens stikprøve – en forskel på i alt 36 personer – skyldes, at enkelte forældre boede i udlandet, enkelte havde nægtet at lade deres børn medvirke i undersøgelsen og nogle forældres adresser viste sig umulige at opspore gennem folkeregistrene (Andersen og Hansen 1974, 32).

Tabel 2.2

Nægterprocentens udvikling over den undersøgte kohorte.

	Procent	Antal	Procentbasis
1968: ca. 14 år	0,3	10	3.151
1970: ca. 16 år	1,8	58	3.151
1973: ca. 19 år	3,0	95	3.151
1976: ca. 22 år	4,4	137	3.126
1992: ca. 38 år	7,7	229	2.958
2001: ca. 47 år	10,0	290	2.902

I tabel 2.2 er angivet nægter andele, der delvis forklarer noget af bortfaldet. Nægter-andelen har henover årene været stigende, dog ikke så markant, at man ikke kan generalisere ud fra materialet.

OPVÆKST, SOCIAL BAGGRUND OG RISIKOFAKTORER

Forskningen om social arv i Danmark understreger med al tydelighed, at sociale og socioøkonomiske omstændigheder i barn- og ungdommen har stor betydning for senere i livet (se fx Lind 1993; Hansen 1995; Christensen & Brockenhuus-Schack 1999; Christoffersen 1999). Også i den internationale litteratur er diskussionen om fattigdom og marginalisering i barndommen og mere generelt erkendelsen af, at børns opvækstmiljø er afgørende for deres uddannelsesvalg (eller manglen på samme) og sociale placering som voksne, anerkendt og genstand for stor diskussion (se fx Duncan & Brooks-Gunn 2000; Piachaud 2001; New Statesman 2001). Den internationale forskning viser, at der i alle de vestlige samfund findes en social arv i barndoms- og opvækstmiljøet, der påvirker livschancer senere i livet. Det gælder desuden, at påvirkningskilderne i opvækstmiljøet, som er af betydning senere i livet, omfatter en bred vifte af forhold: forældrenes økonomiske og arbejdsmarkedsmæssige position, stabiliteten i familien samt en række andre sociale og psykologiske omstændigheder i opvækstmiljøet. Den samlede "pakke" af sociale forhold i opvækstmiljøet, som har konsekvenser for voksenlivet, involverer derfor et komplekst samspil mellem mange forhold.

Analyserne nedenfor viser, at der i udgangspunktet er en stor social variation blandt deltagerne i undersøgelsen med hensyn til opvækstbetingelser. Nogle familier har været økonomisk og socialt privilegeret, mens andre har været karakteriseret ved fravær af den ene eller begge biologiske forældre, sygdom, økonomisk og arbejdsmarkedsmæssig marginalisering, mange flytninger og et i øvrigt ustabil barn-

domshjem. Som det så ofte er tilfældet, så samles de negative risici blandt bestemte sociale grupper, mens andre tenderer til at akkumulere positive risici. Som det illustreres i anden del af kapitlet, er netop svarpersonernes risikoprofil af betydning for deres sociale placering i voksenlivet med hensyn til uddannelse, arbejdsmarkedstilknytning og familieforhold. Det ser dermed ud til, at man i høj grad kan tale om tilstedeværelsen af en social arv, som influerer på valg og muligheder i voksenlivet.

I dette kapitel undersøges de interviewedes sociale baggrund og opvækstvilkår. Dette gælder de økonomiske og sociale forhold, der gjorde sig gældende, mens de var børn og unge: arbejdede forældre, var de funktionærer, arbejdere, ledere eller måske arbejdsløse? Herudover ses der på, om familien var stabil i barndommen, om forældrene generelt var tilstede eller fraværende, og om barndommen udspillede sig på landet eller i byen. Dernæst vurderes mere psykosociale forhold som fx tilstedeværelsen af sygdomsforløb i familien, hvad enten det var hos forældrene, svarpersonen selv eller dennes søskende. Endelig forsøges i kapitlets anden del, på baggrund af beskrivelsen af svarpersonernes sociale baggrund, at identificere, hvilke sociale og socioøkonomiske faktorer, der bidrager til at skabe et risikofyldt opvækstmiljø med betydning for den sociale arv. Disse faktoreres betydning for den sociale arv inden for en række livsområder af de interviewedes voksenliv, fx uddannelse, erhvervsvalg og familiedannelse, vil blive undersøgt i de efterfølgende kapitler.

Del I: En beskrivelse af den sociale og socioøkonomiske baggrund

Familietyper i barndommen

Som nævnt ovenfor fremhæves et stabilt familieliv i forskningen i social arv som betydningsfuld for børns sociale og psykologiske udvikling. Med et stabilt familieliv forstås tilstedeværelsen af begge forældrene igennem hele barn- og ungdommen,¹ og at familien ikke oplever alvorlige, økonomiske og sociale omvæltninger.

---

1. Barndommen er i undersøgelsen defineret som varende frem til det fyldte 16. år.

Tabel 3.1

Boede interviewpersonen hos begge biologiske forældre under hele opvæksten. Hvis ikke, hvorfor?

	Procent	Antal
Ja	85	2127
Nej	15	380
I alt	100	2507
Hvis ikke, hvad var så årsagen...?		
Begge forældre døde	1	5
Fader død	13	50
Moder død	7	25
Skilsmisse eller samlivsbrud	48	183
Født uden for ægteskab	4	14
Fader fraværende i længere perioder	1	4
Er adopteret	4	14
Anbragt udenfor hjemmet	3	10
Har ikke kendt far	8	30
Andet	11	43
I alt	100	378¹⁾

1. Der er 2 uoplyste observationer i disse variable, derfor passer afrundingen op til de 380 "nej"-svar ikke.

I tabel 3.1 ses den empiriske fordeling af de interviewedes familietyper i barndommen. Her fremgår det, at langt hovedparten af dem, 85 pct., boede hele deres barndom hos begge deres biologiske forældre. De resterende 15 pct. har i barndommen oplevet forskellige former for familietyper, og i denne gruppe er ca. halvdelen, nemlig 48 pct., skilsmissebørn, mens den resterende halvdel har oplevet en af forældrenes død, at de ikke har kendt faderen eller en af flere andre sociale omstændigheder.²

2. Gruppen med benævnelsen "andet" i tabel 3.1 dækker i de fleste tilfælde over tilfælde, hvor svarpersonen enten har boet hos slægtninge (typisk bedsteforældre), er vokset op med en eller flere stedforældre eller har været på kostskole i en større dele af deres barndom.

Familiens økonomi

En anden vigtig forudsætning for et stabilt opvækstmiljø er, at der over tid er styr på familiens økonomi. I tabel 3.2 er vist en række informationer om familiens økonomiske forhold i svarpersonernes barndoms- og opvækstmiljø.

Som det fremgår af tabellen, så kan forældreforsørgerens årlige bruttoindkomst inddeles i fire kvartiler med intervallerne 0-20.000, 21-29.000, 30-40.000 og 41.000 kr. og derover. Gennemsnitsindkomsten for forældrene i 1968 var ca. 31.200 kr. årligt, svarende til ca. 196.000 kr. i 2001-indkomster, når der er korrigeret for prisudviklingen.

Tabel 3.2

Økonomiske forhold i opvækstmiljøet. Procent.

	Procent	Antal
Forældreforsørgers bruttoindkomst 1968¹⁾		
0-20.000 kr.	24	746
21-29.000 kr.	27	813
30-40.000 kr.	25	780
41.000 kr. og mere	24	748
I alt	100	3.087
Ejede svarpersonens forældre på noget tidspunkt...		
Egen bolig	69	1.734
Bil	80	1.995
Lystbåd	4	105
Sommerhus	18	459
Egen vurdering af, hvor ofte man i barndomshjemmet havde det økonomisk svært²⁾		
Ja, ofte	9	238
Ja, af og til	19	478
Nej, sjældent	14	343
Nej, aldrig	57	1.424
Ved ikke	1	22
I alt	100	2.505

1. Indkomstfordelingen for forældreforsørgerne skal ganges med ca. 6,3 for at svare til 2001-indkomster, når der tages højde for prisudviklingen.

2. Spørgsmålet lyder: Havde Deres familie det økonomisk svært, mens De boede hjemme?

Når det gælder forældrenes andre besiddelser ses det i tabellen, at næsten 70 pct. på et tidspunkt ejede deres egen bolig. Herudover havde 80 pct. egen bil, mens 18 pct. ejede sommerhus og kun 4 pct. af forældrene en lystbåd. Væsentligst i denne sammenhæng er at bemærke, at mens ejerskab over egen bolig og bil var vidt udbredt, så var luksusgoder som sommerhus og lystbåd til gengæld forbeholdt en lille gruppe.

Sidst viser tabel 3.2 de interviewedes egen subjektive oplevelse af den økonomiske situation i barndomshjemmet. Her fremgår det, at 28 pct. oplevede, at familien ofte eller undertiden havde det økonomisk svært. På den anden side oplevede 71 pct., at der sjældent eller aldrig var økonomiske problemer i barndomshjemmet. For hovedparten af populationen foregik opvæksten således under forholdsvist trygge økonomiske rammer.

Forældrenes arbejdsliv

Forældrenes arbejdsmarkedsdeltagelse og beskæftigelsessektorer er ligeledes af væsentlig betydning for de interviewedes egen arbejdsmæssige karriere og sociale position senere i livet (se fx Christoffersen 1996). I dette afsnit ses derfor på forældrenes arbejdsmarkeds-tilknytning, hvilken erhvervssektor de var tilknyttet samt det nærmere indhold af arbejdet.

Som det ses i tabel 3.3, er der relativt stor forskel på henholdsvis faders og moders hovedbeskæftigelse. For fædrenes vedkommende var hovedparten beskæftiget som arbejdere, både faglærte og ufaglærte, som funktionærer eller som selvstændige med og uden ansatte. En forholdsvis lille andel var arbejdsløse eller på anden varig offentlig forsørgelse. Dette forhold kan tilskrives flere faktorer. For det første var arbejdsløsheden i slutningen af 1960'erne lav (ca. 3 pct. af arbejdsstyrken). For det andet ligger der i svarene en retrospektiv vurdering af forælderens arbejdsmarkeds-mæssige placering i hovedparten af arbejdslivet. Man må derfor antage, at forældrene kun i ganske få tilfælde var modtagere af offentlig forsørgelse i hovedparten af deres arbejdsliv, og at denne gruppe derfor er så beskeden, som det er tilfældet. Kategorien "andet" dækker over forskellige specielle typer erhverv, der ikke falder ind i de store grupper; fx ansatte i landbruget og kunstnere.

Tabel 3.3

Forældres hovedbeskæftigelse.

	Faders hovedbeskæftigelse		Moders hovedbeskæftigelse	
	Procent	Antal	Procent	Antal
Ufaglært arbejder	20,8	514	18,0	450
Faglært arbejder	16,5	409	3,9	97
Funktionær/tjenestemand	27,3	675	12,3	308
Arbejdsløs eller på anden offentlig forsørgelse	0,6	14	0,6	14
Hjemmegående	0	1	46,5	1.165
Under uddannelse	0	0	0	1
Selvstændig uden ansatte	15,5	384	1,6	41
Selvstændig med ansatte	18,1	448	0,9	23
Medhjælpende ægtefælle	0	0	14,8	371
Andet	1,1	28	1,4	34
I alt	100	2.473	100	2.504

Tabel 3.4

Forældres erhvervssektor.

	Faders erhvervssektor		Moders erhvervssektor	
	Procent	Antal	Procent	Antal
Offentlig sektor	24,5	396	40,0	354
Privat erhvervsliv	71,0	1.148	57,6	509
Interesseorganisation, andelsselskab og koncessioneret selskab	4,1	68	1,8	16
Ikke beskæftiget	0,4	6	0,6	5
I alt	100	1.616	100	884

For mødrenes vedkommende var næsten halvdelen, 46,5 pct., hjemmegående og dermed ikke erhvervsaktive. Blandt de erhvervsaktive var ca. 22 pct. arbejdere, ca. 12 pct. funktionærer mens 14,8 pct. var medhjælpende ægtefæller (og sandsynligvis medhjælpende for den relativt store andel af selvstændige fædre). Endelig var en lille del på anden offentlig forsørgelse. De 1,4 pct. med "anden" beskæftigelse dækker her hovedsageligt hjemmegående med deltidsarbejde både i

hjemmet (fx syersker og dagplejemødre) og uden for hjemmet (hovedsageligt ufaglært arbejde).

For de forældre, der var beskæftiget som arbejdere, funktionærer eller i "andet" arbejde, viser tabel 3.4, at der er stor forskel på, hvilken erhvervssektor forældrene var ansat indenfor.

Fædrene var, som det ses i tabellen, hovedsageligt ansat i det private erhvervsliv (71 pct.), mens mødrene i større omfang arbejdede både i den private og offentlige sektor. Ydermere arbejdede en lille andel i interesseorganisationer, andelselskaber og koncessionerede selskaber.

I tabel 3.5 ses flere aspekter af forældrenes arbejdsmarkedstilknytning. Det er interessant, at mens 42 pct. af fædrene havde job med lederansvar, så var dette kun tilfældet for ca. 14 pct. af mødrene. Fædrene, som også hovedsageligt arbejdede i den private sektor, var således mest tilbøjelige til at have lederjobs.

Tabel 3.5

Aspekter af forældres arbejdsmarkedstilknytning.

	Fader		Moder	
	Procent	Antal	Procent	Antal
Lederfunktion i arbejdet ¹⁾				
Ja	42,0	662	14,3	125
Nej	58,0	913	85,7	749
I alt	100	1.575	100	874
Hvor mange arbejdsgivere under opvækst¹⁾				
1	44,1	685	36,5	313
2-6	47,1	733	56,8	487
6 eller flere	8,8	137	6,7	58
I alt	100	1.555	100	858
Forældres typiske arbejdstid¹⁾				
Mere end fuld tid	46,4	1.124	15,3	198
Fuld tid	53,2	1.289	45,8	594
Deltid	0,4	9	38,5	500
Udenfor arbejdsmarkedet ¹⁾	0	0	0,4	5
I alt	100	2.424	100	1.297

1. "Ved ikke" svar udeladt.

Til gengæld er forskellen på arbejdende fædre og mødre med hensyn til antal arbejdsgivere mere jævnt fordelt. Fædrene er mere tilbøjelige end mødrene til kun at have haft en arbejdsgiver, mens mødrene typisk har arbejdet for 2-6 arbejdsgivere. Det stemmer også overens med informationen om omfanget af arbejdet, idet ca. 38 pct. af mødrene typisk arbejdede på deltid, hvilket ofte vil involvere flere forskellige arbejdsgivere. Til gengæld arbejdede ca. 46 pct. af mødrene på fuld tid, mens det tilsvarende tal for fædrene var ca. 53 pct. På den anden side var fædrene meget mere tilbøjelige til at arbejde mere end fuld tid (46,4 pct.), og samlet set arbejdede næsten alle fædre med arbejdsmarkedstilknnytning mindst fuld tid mod kun ca. 61 pct. af mødrene.

Geografisk opvækststed og flyttemønstre

På samme måde som en stabil familiestruktur er væsentlig for børns udvikling, så er familiens boligforhold, fysiske rammer og flyttemønstre medvirkende til at forme barndommen.

Som det ses i tabel 3.6 boede to tredjedele af de interviewede i det samme lokalområde hele deres barndom. Af dem, der oplevede flytninger i barndommen, var det for størstepartens vedkommende (ca. 78 pct.) begrænset til højst 3 steder. En mindre andel heraf, ca. 19 pct., boede 4-8 steder i barndommen, mens 3,5 pct. oplevede at bo flere end 8 steder. Man kan sige, at langt hovedparten af de adspurgte i lange perioder boede på det samme sted, mens kun en lille del oplevede mange flytninger. Dette bekræftes yderligere i tabellen ved, at ca. 87 pct tilkendegiver at have boet 10 år eller længere det samme sted.

Hvis man bevæger sig fra mobilitet til boligområdet, ses det i tabel 3.6, at der er en betydelig variation i opvækstområdet. Ca. 35 pct. er vokset op på landet, ca. 13 pct. i mindre byer (stationsbyer), ca. 21 pct. i mellemstore byer, ca. 12 pct. i større byer (fx Århus og Odense) og endelig ca. 19 pct. i Hovedstadsområdet. Herudover er en lille del vokset op i udlandet. Der er således en relativt stor spredning i opvækstmiljø.

Tabel 3.6

Svarpersonernes geografiske boligforhold i barndommen.

	Procent	Antal
Boede svarpersonen i samme lokalområde fra fødsel og frem til det fyldte 16. år?		
Ja	66,1	1.658
Nej	33,9	849
I alt	100	2.507
Hvis nej, hvor mange forskellige steder boede han/hun så under opvæksten?		
2-3	77,8	653
4-6	17,4	146
7 og derover	4,8	40
I alt	100	839¹⁾
Boede svarpersonen 10 år eller længere på samme sted – dvs. i samme kvarter?		
Ja	86,8	2.174
Nej	13,2	331
I alt	100	2.505
Hvor boede svarpersonen længst tid under opvæksten		
På landet/i en landsby	34,7	868
I en mindre by	13,3	333
I en mellemstor by	20,6	515
I en større by	11,8	294
I hovedstadsområdet	19,3	482
I udlandet	0,3	7
I alt	100	2.499

1. Variablen har 10 uoplyste observationer (839 mod 849).

Sygdom i barndomshjemmet

Endnu et vigtigt element af et stabilt opvækstmiljø er sundhed i familien. I tabel 3.7 er der blevet spurgt om der i barndomshjemmet var episoder med langvarig sygdom. Som det ses i tabellen, så har omkring 20 pct. oplevet sygdom i den nærmeste familie i barndommen.

Af dem, der oplevede sygdom, er det specielt forældrene, der har været syge. I en mindre del af tilfældene er det enten den interviewede selv eller dennes søskende, der har været syge i barndommen.

Tabel 3.7

Led svarpersonen eller nogen i den nærmeste familie af alvorlig eller langvarig sygdom under opvæksten.

	Procent	Antal
Ja	20,6	517
Nej	79,4	1.990
I alt	100,0	2.507
Hvis ja, hvem var så syg?¹⁾		
Far	37,9	196
Mor	42,0	217
Svarpersonen selv	11,4	59
Svarpersonens søskende	22,1	114

1. Tallene i søjlerne summerer ikke til 100 pct., fordi mere end et familiemedlem kan angives som langvarigt syg. 62 af de interviewede, svarende til 12 pct. af dem, der har angivet sygdom i familien, anfører mere end en syg person.

De, der oplyser, at deres far var syg i længere tid, angiver også alle, at faderen igennem længere tid var fraværende fra arbejdsmarkedet på grund af sygdommen. På den anden side gælder det, at i de tilfælde, hvor moderen har været syg, så var 61 pct. af disse syge mødre fraværende fra arbejdsmarkedet og 75 pct. ude af stand til at tage sig af husholdningen i hjemmet.³ Det samlede indtryk er derfor, at sygdom blandt forældrene i langt de fleste tilfælde har holdt forældrene ude fra arbejdsmarkedet i længere perioder, og at sygdommen derfor har haft alvorlige konsekvenser for familien.

Opsummering

Beskrivelsen af de interviewedes baggrund, der er blevet præsenteret her, giver indtryk af en relativt stor social og socioøkonomisk mangfoldighed. Det generelle indtryk fra beskrivelsen er dog, at hovedparten af svarpersonerne oplevede en forholdsvis stabil og trykbar barndom hos velfungerende forældre, hvor der ikke i særlig grad var sygdom eller alvorlige økonomiske problemer til stede. Forældrenes

3. 75 pct. af syge mødre, der var fraværende på arbejdsmarkedet igennem længere tid kunne ikke tage sig af husholdningen i samme periode.

arbejdsmarkedsdeltagelse er varieret, men også typisk for tiden: faderen er hovedsageligt lønarbejder eller selvstændig, mens moderen i udpræget grad er hjemmegående, medhjælpende ægtefælle eller selv beskæftiget i faglært eller ufaglært arbejde. Fædrene er ligeledes mere tilbøjelige til at have lederfunktioner i arbejdet end mødrene, men de arbejder også betydeligt mere.

Med hensyn til den økonomiske situation i hjemmet havde en lille del af populationen (9 pct.) i barndommen oplevet, at der ofte var problemer med at få pengene til at slå til. Ca. 20 pct. tilkendegav, at der undertiden var økonomiske problemer i hjemmet, mens de resterende ca. 70 pct. kun sjældent eller aldrig oplevede, at familien havde problemer. Der er ikke overraskende en entydig sammenhæng mellem den subjektive opfattelse af tilstedeværelsen af økonomiske problemer i barndomshjemmet og familiens faktiske indkomst. De, som tilkendegiver, at der ofte var økonomiske problemer, er også dem, hvor familieindkomsten var relativt lavest (gennemsnitsindkomst 25.600 kr. for dem, der tilkendegiver "ofte" og 27.000 kr. for "undertiden"). For dem, som tilkendegiver, at der "sjældent" var økonomiske problemer, var gennemsnitsindkomsten 31.000 kr., mens for familier, hvor der efter svarpersonens eget udsagn "aldrig" var økonomiske problemer, var den årlige gennemsnitsindkomst 33.800 kr.

Samtidig var en stor del af familierne på et tidspunkt ejere af egen bil (80 pct.), bolig (69 pct.) og i et mindre omfang sommerhus (18 pct.) og lystbåd (4 pct.).

Del II: Risikofaktorer i barndommen

I denne del af kapitlet kastes et mere analytisk blik på de interviewedes sociale baggrund. Det forudgående afsnit har vist, at sammensætningen af de materielle, økonomiske og sociale kår i deres barndomshjem er varieret, men at hovedparten oplevede forholdsvis trygge opvækstbetingelser. Alligevel står det klart, at en mindre andel af svarpersonerne er vokset op under problematiske forhold. Et centralt tema i denne rapport er at klarlægge betydningen af bestemte typer opvækstvilkår for den sociale situation i voksenlivet inden for en række livsområder.

Tabel 3.8a

Forekomst af risikofaktorer i barndomshjemmet.

Risikofaktor	Andel i procent
I. Ingen risikofaktorer	63,8
II. Indkomstfattigdom ¹⁾	13,6
III. Opvækst i brudt familie ²⁾	15,2
IV. Alvorlig sygdom i hjemmet ³⁾	20,6
V. Mange flytninger ⁴⁾	7,5

Anm.: 1. Indkomstfattigdom er defineret som en bruttoindkomst på mindre end 50 pct. af medianindkomsten i stikproven,

2. jf. tabel 3.1,

3. jf. tabel 3.7,

4. defineret som 4 eller flere flytninger i løbet af barndommen.

En indledende måde at vurdere betydningen af problematiske opvækstforhold er at se på, i hvilket omfang problematisk opvækst er fordelt og akkumuleret hos bestemte deltagere i undersøgelsen. Dette er forsøgt i tabellerne 3.8a og 3.8b.

Der skelnes her imellem fire betydende risikofaktorer. Den første risikofaktor er en opvækst med økonomisk fattigdom. Fattigdom defineres her ud fra et typisk mål som indkomster lig med eller under 50 pct. af medianindkomsten (se fx Room 1997). Som det fremgår af tabellen, oplevede 13,6 pct. en opvækst med indkomstfattigdom. Den anden risikofaktor er opvækst i brudte familier. Denne omstændighed, som fremgår af tabel 3.1, dækker fortrinsvis over skilsmissebørn, men også familier, hvor en forælder er død, svarpersonen adopteret eller andre lignende forhold. Som det blev konstateret tidligere, er ca. 15 pct. vokset op i brudte familier. Den tredje risikofaktor er tilstedeværelsen af alvorlig sygdom i familien, og her hovedsageligt en syg forælder (se tabel 3.7). Her gælder det, at ca. 1/5 af de interviewede oplevede alvorlig sygdom i barndomshjemmet. Den fjerde, og sidste risikofaktor, måler den geografiske stabilitet i opvækstmiljøet, og den omfatter mere præcist de, som har oplevet hyppige flytninger i barndommen. Risikofaktoren dækker således over de 7,5 pct. af svarpersonerne der i løbet af opvæksten har flyttet fire gange eller flere.

Tabel 3.8b

Akkumulering af risikofaktorer i barndomshjemmet.

Risikofaktor	Akkumulerede risikofaktorer
Ingen risikofaktorer	63,8
1 risikofaktor	26,5
2 risikofaktorer	7,8
3 risikofaktorer	1,7
4 risikofaktorer	0,2
I alt	100,0

Mens fordelingen af de fire risikofaktorer i sig selv siger noget om forekomsten af problematiske opvækstvilkår i generationen født omkring 1954, så er det de akkumulerede sociale risici, som er mest interessante her. Spørgsmålet er således, om de fire risikofaktorer tenderer til at samles hos bestemte individer? Som det fremgår af tabel 3.8b, der viser den akkumulerede fordeling af de fire risikofaktorer, så findes der en systematisk fordeling af de sociale risici. Næsten to tredjedele af de interviewede (63,8 pct.) har ikke oplevet nogen af de fire risikofaktorer overhovedet. Denne gruppe er således vokset op under forholdsvis trygge økonomiske og sociale rammer. Godt en fjerdedel af deltagerne i undersøgelsen har oplevet en af risikofaktorerne, af hvilke indkomstfattigdom og sygdom i familien hver især er de mest forekommende. En mindre, men ikke ubetydelig gruppe på ca. 8 pct. har haft en opvækst med to af de fire risikofaktorer, mens kun ca. 2 pct. er belastet af tre eller fire faktorer. Det er inden for disse to sidste grupper, at der findes personer med meget belastede sociale baggrunde.

Men hvilken betydning har en risikofuld barndom for svarpersonernes videre færden i livet? I dette kapitel gives kun nogle illustrative eksempler på de sociale risikofaktorerers betydning, mens de efterfølgende kapitler går i dybden med den sociale arv inden for en række temaer. Der findes dog en række vigtige generelle tendenser, som vil blive fremført her.

I tabel 3.9 ses fordelingen af de interviewedes uddannelsesniveau i 38-årsalderen i 1992, givet antal risikofaktorer i barndommen. Det

Tabel 3.9

Fordeling af uddannelse 1992, givet sociale risikofaktorer.

Opvækstsituation Uddannelsesniveaueu	Ingen risiko- faktorer	1 risiko- faktor	2 risiko- faktorer	3 eller 4 risikofaktorer
Ingen	15,6	18,9	27,0	23,6
Faglig	31,5	32,0	28,3	29,1
Kort videregående	26,6	27,8	21,7	30,9
Mellemlang videregående	18,1	14,1	16,4	12,7
Lang videregående	8,2	7,2	6,6	3,6
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0
N	1.641	745	226	55

Bivariat sammenhæng: Chi²: 28,33, df = 12, p = 0,0055, gamma = -0,0995, p = 0,0002.

er tydeligt, at mens der kun er marginal forskel på uddannelsesniveauet for dem med 0 og 1 risikofaktor, så er profilen for svarpersoner med 2 eller 3 eller 4 risikofaktorer signifikant anderledes.⁴ I gruppen med en belastet social baggrund finder man generelt flere uden kompetencegivende uddannelse, mens også andelen med længerevarende uddannelse er systematisk lavere. Meget taler således for, at tilstedeværelsen af sociale problemer i barndomshjemmet ser ud til at have betydning for uddannelsesvalg eller manglen på samme.⁵

Bevæger man sig længere frem i de interviewedes liv og ser på forskellige aspekter af arbejdsmarkedstilknytningen observeres ligeledes systematiske forskelle.

4. En positiv gammakoefficient betyder, at sammenhængen imellem variablene i tabellen er gradvist stigende, således at en lav værdi på variabel X også er associeret med en lav værdi på variabel Y. Gammakoefficientens værdiområde ligger imellem -1 og 1, hvor den "perfekte" værdi 1 indikerer, at alle observationerne ligger på diagonalen AA og -1 på diagonalen BB (se Agresti and Finlay 1997; Kreiner 1999)

	Y ₁	Y ₂
X ₁	A	B
X ₂	B	A

5. Fordelingen for svarpersoner med 3/4 risikofaktorer bør fortolkes med en vis forsigtighed, eftersom gruppen numerisk er forholdsvis lille.

Tabel 3.10

Arbejdsmarkedstilknytning givet sociale risikofaktorer. Relative rækkefordelinger.

Opvækstsituation	Ingen risikofaktorer	1 risikofaktor	2 risikofaktorer	3 eller 4 risikofaktorer	N
Relativ andel på offentlig forsørgelse 2001	6,7	11,9	14,5	12,1	2.464
Har været fraværende fra arbejdsmarkedet pga. sygdom ¹⁾	14,5	23,6	20,9	34,5	2.499
Har været arbejdsløs i mere end tre måneder ²⁾	31,6	38,5	45,5	44,8	2.498

1. Bivariat sammenhæng: Chi²: 39,18, df = 3, p < 0,001, gamma = -0,2485, p < 0,001,

2. Bivariat sammenhæng: Chi²: 25,34, df = 3, p < 0,001, gamma = -0,1823, p < 0,001.

I tabel 3.10 ses det, at svarpersonernes sociale baggrund tilsyneladende også er medvirkende til at forme deres arbejdsmarkedstilknytning i voksenlivet. De, der kommer fra hjem uden risikofaktorer har 6,7 pct. sandsynlighed for i 2001 at have en offentlig overførselsindkomst som hovedindtægt (dagpenge/bistandshjælp, sygedagpenge og førtidspension), mens denne sandsynlighed er ca. 12-14 pct. for dem med 2 og flere risikofaktorer. Der er altså markant flere svarpersoner med en risikofuld social baggrund på offentlig forsørgelse end fra økonomisk og socialt stabile hjem. Det gælder ligeledes, at sandsynligheden for at have oplevet langvarig arbejdsløshed og fravær fra arbejdsmarkedet på grund af sygdom er markant højere for dem der har haft problematiske sociale opvækstbetingelser.

Det sidste eksempel på den sociale baggrunds betydning for de interviewedes voksenliv, som fremdrages i dette indledende kapitel, er familiesituationen. Tre indikatorer er vist i tabel 3.11.

I tabellen ser man for det første, at andelen af enlige i 47-årsalderen i 2001 er væsentligt højere blandt interviewede med 2 eller flere risikofaktorer bag sig sammenlignet med dem med ingen eller 1 risikofaktor. Især i den særligt belastede gruppe med 3 eller 4 risikofaktorer er forekomsten af enlige meget høj. To andre indikatorer for parlivssituationen er det gennemsnitlige antal og længden af de parforhold, som svarpersonerne har været engageret i i deres voksne liv. Det ses for det første i tabel 3.11, at de gennemsnitligt har været i flere og

Tabel 3.11

Familieforhold og sociale risikofaktorer. Relative rækkefordelinger.

Opvækstsituation	Andel enlige i 2001	Gennemsnitlige antal gange svarpersonen har været gift/samlevende ¹⁾	Gennemsnitlig længde af parforhold i år ²⁾
Ingen risikofaktorer	17,8	1,45	17,9
1 risikofaktor	17,7	1,56	17,6
2 risikofaktorer	24,1	1,74	15,8
3 eller 4 risikofaktorer	34,5	1,86	14,7
N	2.507	2.507	2.426

1. Gennemsnit for ingen og 1 risikofaktor er signifikant forskellige fra alle andre grupper. 2 og 3 eller 4 risikofaktorer ikke signifikant forskellige.
2. Gennemsnit for ingen/1 risikofaktorer ikke signifikant forskellige, men er forskellige fra 2/3 eller 4 risikofaktorer, som ikke er signifikant forskellige fra hinanden.

kortere parforhold desto flere risikofaktorer, de har været udsat for i opvækstmiljøet. Hvor svarpersoner fra ubelastede barndomshjem i gennemsnit har været i 1,45 parforhold siden de flyttede hjemmefra er gennemsnittet for den mest belastede gruppe 1,86 (som ikke er signifikant forskellig fra gruppen med 2 risikofaktorer). Midt imellem her befinder sig personer med 1 risikofaktor, for hvem det gennemsnitlige antal parforhold er 1,56. Ikke overraskende er også den gennemsnitlige længde af parforholdene forskellig for de respektive risikogrupper. De gennemsnitligt længste parforhold observeres blandt dem, som ikke har oplevet risikofaktorer, mens længden af parforholdene falder desto mere problematiske sociale kår, den interviewede har oplevet. Igen ser den sociale baggrund ud til at have en betydning.

Næste skridt

Konklusionerne i dette kapitel om barndommens sociale omstændigheder vil danne udgangspunkt for de senere analyser af overførselen af social arv til de interviewedes eget liv. I de følgende kapitler analyseres betydningen af den sociale arv på fx svarpersonernes egne (og deres børns) uddannelsesvalg, erhvervsposition, familiedannelse og sociale ressourcer mere generelt. Herigennem forsøges omfanget og betydningen af den sociale arv kortlagt.

FAMILIEDANNELSE

I dette kapitel analyseres svarpersonernes familiemæssige status og pardannelsesprocessen. Det er interessant at Et fremtrædende spørgsmål i kapitlet er, i hvilket omfang opvækstbetingelser har været medvirkende til at forme de interviewedes egen familiedannelse i voksenlivet. Er det sådan, at personer fra brudte hjem og hjem med sociale problemer er mere tilbøjelige til at reproducere disse familiemæssige forhold end dem, der kommer fra traditionelle 'kernefamilier'? Flere sociale forhold, herunder ustabil eller stabil familiebaggrund, kan have afgørende betydning for den senere livsbane, herunder egen familiedannelse (se Christoffersen, 1999b).

Tosomheden ikke demokratisk fordelt

Det siges ofte, at det er så yndigt at følges ad i livet, men der findes særlige grupper i det danske samfund, for hvem betingelserne for at indgå i parforhold er særlige fordelagtige eller hæmmende. De analyser, der gennemgås nedenfor, viser, at der findes en lang række sociale omstændigheder, der bidrager enten positivt eller negativt på chancen for at være i parforhold i voksenlivet. Det gælder fx arbejds-markedsdeltagelse, sygdomshistorie, køn, indkomst samt tilstedeværelsen af børn.

Der er ikke noget, der tyder på, at der skulle være en direkte social arv, der spiller ind på sandsynligheden for at kunne nyde parforholdets velsignelser. Den første analyse peger dog på, at det at vokse op hos begge biologiske forældre i barndommen, synes at have betyd-

ning. Parforholdsstatus i 22-årsalderen viser sig – som den eneste af de afprøvede baggrundskarakteristika – at være af betydning.

For at illustrere forskellene kan man på baggrund af den statistiske model udregne sandsynligheden for at være gift eller samlevende i forhold til at være enlig for en række 'tænkte' persontyper. Det første eksempel er en delvist marginaliseret mand og et 'worst case' scenario'. Det gælder her for manden, der på et tidspunkt har været arbejdsløs og fraværende fra arbejdsmarkedet pga. sygdom, som har en lav indkomst i intervallet 0-149.000, som ikke har børn, ikke ejer hus, bil eller sommerhus og som ikke var gift/samlevende i 1976 – ifølge den statistiske model vil sandsynligvis ca. 60 pct. være i parforhold i 2001¹. For denne gruppe er sandsynligheden for at være i parforhold således kun 60 pct., og den er 21 pct. point lavere end gennemsnittet for alle deltagere i undersøgelsen (her var 81 pct. gift eller samlevende). Til sammenligning har en 'best case scenario'-mand med børn, med indkomst i intervallet 350.000-499.000, som ejer hus, bil og sommerhus, og som var samlevende i 1976, ifølge den statistiske model ikke mindre end 97 pct. sandsynlighed for også at være samlevende i 2001². Disse er henholdsvis "worst case" og "best case" eksempler, men de illustrerer spredningen i fordelingen af parforhold på tværs af forskellige grupper, når man tager højde for betydningen af sociale omstændigheder. I denne henseende er fordelingen af, hvem der får glæde af tosomheden i det danske samfund på ingen måde demokratisk fordelt.

I det følgende vil de statistiske analyser af, hvad der betinger om svarpersonerne er enlige eller lever i parforhold blive gennemgået nøjere.

Familiestatus og pardannelse

Hypotesen er, at individuelle ressourcer og sociale kompetencer er stærkt medvirkende til at bestemme individets livschancer på en lang række områder. Ægteskab og familiedannelse er et af disse områder (Holter et al., 1984). I den sammenhæng formodes det, at de soci-

---

1. logitværdien er 0,4114)

2. parameterestimatet er 3,5338

ale sammenhænge man indgår i eller ikke indgår i, har betydning, såsom uddannelse m.v. eller manglende socialt netværk.

I tabel 4.1 nedenfor ses svarpersonernes ægtestand i 47-årsalderen i 2001. Her ses det, at ca. 81 pct. enten er gift eller samboende, mens en mindre gruppe på ca. 19 pct. er enlige.

Men hvordan er pardannelsesprocessen forløbet? Ungdomsforløbsundersøgelsen giver mulighed for at følge deltagernes familiedannelsesproces fra den tidlige ungdom og frem til i dag, dvs. en relativ lang periode af livsbanen, jf. figur 4.1.

Figur 4.1 skal læses vandret således, at man kan se at, i 1976, da de interviewede var 22 år gamle, havde ca. 72 pct. enten en fast kæreste, var forlovet, gift eller boede sammen med en partner. Herudover var ca. 27 pct. enlige. I 1992, hvor de var 38 år gamle, var 86 pct. af dem, der i 1976 var gift eller samboende stadig gift/samboende, mens lige under 14 pct. i mellemtiden var blevet enlige. Blandt de enlige i 1976 er næsten 73 pct. i 1992 nu gift/samboende, mens ca. 27 pct. stadig er enlige. Man kan således konstatere, at langt hovedparten af de enlige i 1976 var i fast parforhold i 1992, mens kun en lille andel stadig var enlige³.

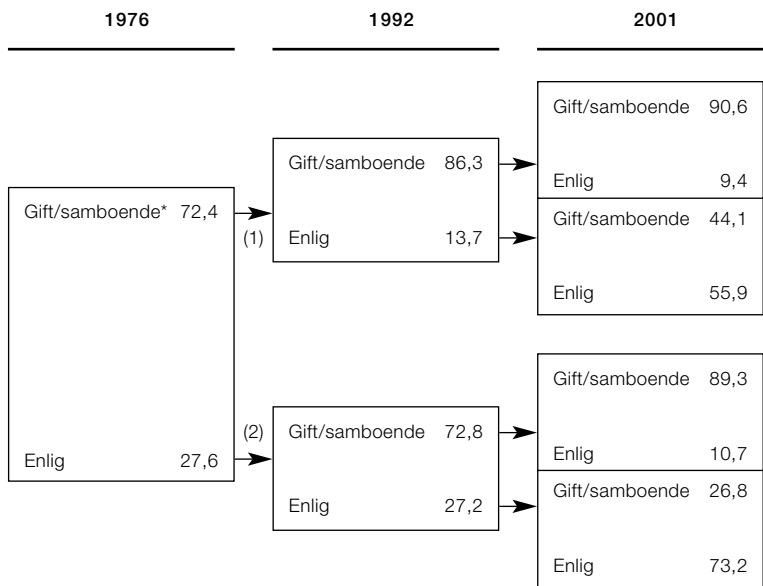
Konklusionen på forløbet 1976-1992 er for det første, at størstedelen – som forventet – har fundet sammen med en partner i løbet af 20- og 30-årsalderen, og, for det andet, at det at være enlig i 22-årsalderen i et betydeligt omfang bidrager til risikoen for stadig at være enlig i 38-årsalderen. Denne omstændighed kunne antyde, at de sociale kompetencer i ungdommen er af betydning for evnen til at danne familie senere i livet.

Tabel 4.1
Ægtestand 2001.

	Procent	Antal
Gift	68,2	1.709
Samlevende	13,0	327
Enlig	18,8	471
I alt	100	2.507

Figur 4.1

Pardannelsesforløb 1976-2001.

*Indbefatter, at man kommer fast sammen, er forlovet, gift eller samboende

Sammenhæng:1976/1992:
Gamma=0,4028, p<0,0001
(Sammenhæng:1976/2001:
Gamma=0,3410, p<0,0001)

Sammenhæng 1992/2001 kontrollet for civilstatus 1976:
(1) Gamma=0,8487, p<0,0001
(2) Gamma=0,9160, p<0,0001

Når vi når frem til 2001 er mønstret fra tidligere yderligere konsolideret. Af den del af svarpersonerne, der var gift/samlevende både i 1976 og 1992 (men ikke nødvendigvis med den samme person), er ca. 90 pct. stadig i parforhold, mens kun ca. 10 pct. var blevet enlige i løbet af de 9 år. Blandt dem, der fra 1976 til 1992 var blevet enlige, er under halvdelen, 44 pct., indgået i et nyt parforhold, mens ca. 56 pct. stadig er enlige.

Af de interviewede, der i 1992 havde en partner, men som i 1976 var enlige, er 89 pct. stadig i parforhold i 2001, mens næsten 11 pct.

- Det er dog, som det også ses i figuren, en moderat stærk og signifikant sammenhæng mellem civilstatus i 1976 og 1992 med en positiv gammakoefficient på 0,4028, hvilket indikerer, at 'risikoen' for at være enlig i 1992 er størst for dem, der også var enlige i 1976 sammenlignet med dem, der var i faste parforhold (se bilagstabel 1).

igen er blevet enlige. Her gælder det altså, at parsituationen i 1976 tilsyneladende ikke er af betydning for, om man stadig har en partner i 2001 sammenlignet med 1992. Er man etableret i 1992, er 'risikoen' forbundet med at være enlig i ungdommen i 1976 næsten ophævet. Dette gælder imidlertid ikke for de svarpersoner, der var enlige både i 1976 og 1992. For denne gruppe, for hvem familiedannelsen ikke har fundet sted eller har været af kort varighed, er risikoen for stadig at være enlig i 2001 særdeles høj. Det ses derfor, at kun godt 27 pct. af dem, der var enlige både i 1976 og 1992 har fundet en partner i 2001, mens hele 73 pct. stadig er enlige.

Social arv og familiedannelse

Men på hvilken måde spiller ressourcerne i ungdommen og dermed den sociale arv ind på de interviewedes familiedannelse? For det første kan vi sige, at langt hovedparten var i færd med at etablere familie i 1976, og at størstedelen af denne gruppes familiesituation har været stabil helt frem til 2001. Var man i 1992 blevet enlig siden 1976, var sandsynligheden for igen at være i et parforhold i 2001 mere end halveret i forhold til den 'stabile' gruppe, og har man siden 1976 været enlig, er sandsynligheden for at være i parforhold i 2001 under en tredjedel af den 'stabile' gruppe. En del taler således for, at en tidlig familiedannelse bidrager til at skabe stabile familierelationer over livsforløbet, men er man først blevet etableret i 'moden' alder (1992), så er betydningen af parsituationen i ungdommen ikke længere til stede.⁴

Dette betyder imidlertid ikke nødvendigvis, at den sociale arv medvirker til at forme svarpersonernes familiesituation i voksenlivet. I dette afsnit undersøges de interviewedes parsituation i 2001, dvs. i 47-årsalderen, og der ses på hvilke faktorer, nutidige og i opvækstmiljøet, der bidrager til at skabe betingelserne for familiedannelsen

---

4. At dette er tilfældet illustreres af signifikanstest (figur 4.1), hvor sammenhængen mellem familiesituation i 1992 og 2001 kontrolleres for civilstatus i 1976 (se bilagstabel 2). De meget høje gammakoefficienter viser, at samlivssituationen ikke er forandret meget i perioden 1992-2001 (er man i par eller enlig i 1992, er man det højst sandsynligt også i 2001), men mere interessant er det, at sammenhængen er symmetrisk (konfidensintervallerne for de to gammakoefficienter overlapper).

senere i livet. Et centralt spørgsmål er her, i hvilket omfang sociale omstændigheder i barn- og ungdommen har indflydelse på, hvilken parlivssituation de interviewede befinder sig i i voksenlivet sammenlignet med aktuelle sociale karakteristika (beskæftigelse, indkomst, om man har børn etc.).

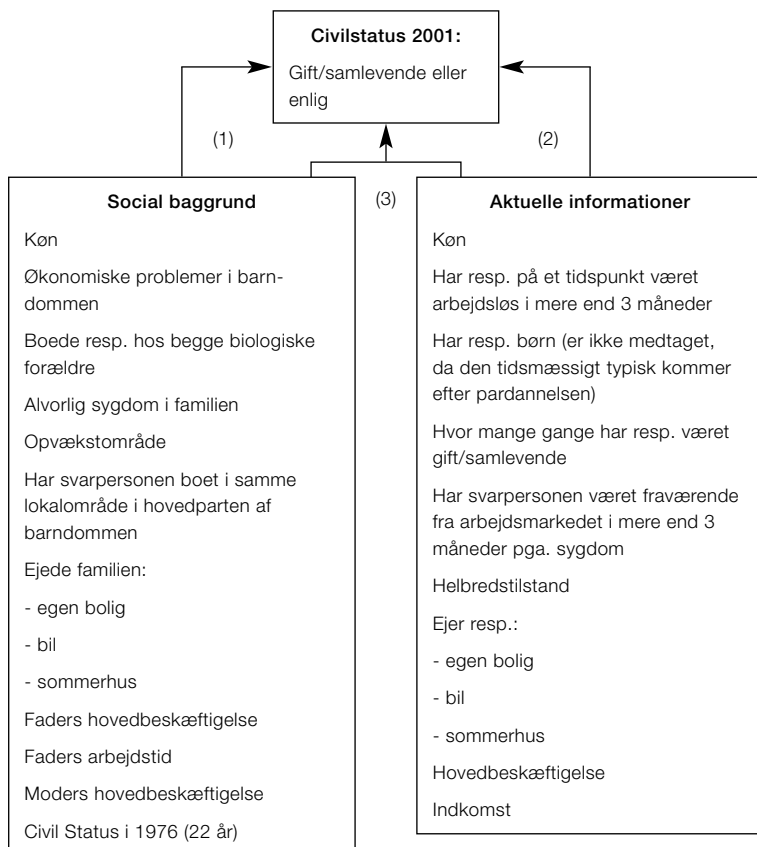
Kan der identificeres en selvstændig betydning af barn- og ungdommens sociale omstændigheder og dermed den sociale arv? Det fremgik af sidste afsnit, at betydningen af familiesituationen i 1976, da svarpersonerne var 22 år gamle, var af stor betydning for familiedannelsen i 38-årsalderen, men at vi i 2001 ikke længere kunne konstatere nogen effekt af dette. Tendensen var her, at parforholdssituationen i 1992 var 'udslagsgivende' i den forstand, at var man enten gift/samlevende eller enlig i 1992, så bibeholdt man i vid udstrækning den samme status i 2001.

I dette afsnit udvides denne betragtning til at undersøge, om den sociale arv slår igennem på pardannelsen i relation til andre sociale karakteristika ved svarpersonerne. Denne problematik kan illustreres, som det fremgår af figur 4.2. De sociale omstændigheder i barn/ungdommen formodes at have en selvstændig indflydelse på familiesituationen senere i livet. Det samme gælder for deltagerens "aktuelle" sociale og socioøkonomiske træk, som formodes at have den største forklaringskraft i forhold til familiesituationen. Herudover undersøges, om der er en indirekte effekt af den sociale baggrund udover de aktuelle omstændigheder på familiesituationen i 2001. De medtagne variable i analysen er vist i figuren.

Analysen er opbygget således, at først undersøges den direkte relation mellem social baggrund og familiesituation i 2001 (pil 1 i figur 4.2 Herefter analyseres den fulde model, dvs. den kombinerede effekt af social baggrund og de aktuelle sociale omstændigheder på aktuel familieform (pil 3). Det er i den sidste analyse, at man kan vurdere den selvstændige effekt af den sociale arv under hensyntagen til de interviewedes egne sociale ressourcer, situation og position (se Granrusten, 1996 for et videre analyseperspektiv). Det er muligt at noget af effekten fra den sociale baggrund opsamles i egen social situation.

Figur 4.2

Sammenhæng mellem sociale baggrundskarakteristika, aktuelle karakteristika og familiesituation 2001.

Social baggrund og familiedannelse

Det antages, at social baggrund har betydning for familiedannelsen senere hen i livsbanen. I tabel 4.2 ses resultaterne af en logistisk regressionsanalyse, der, givet en række baggrundskarakteristika og som beskriver sandsynligheden for at være gift/samlevende sammenlignet med enlig i 2001.

Den væsentligste konklusion fra analysen er, at af de 13 afprøvede variable, der beskriver sociale karakteristika ved svarpersonernes barn- og ungdom, har kun tre variable signifikant betydning for par-situationen i 2001. Der er således en række sociale baggrundsforhold, fx forældrenes arbejdsmarkedspostion, den økonomiske situation i

Tabel 4.2

Binær logistisk regressionsmodel for sandsynligheden for at være gift/samlevende i 2001. Sociale baggrundskarakteristika.

	Parameter-Estimat	Odds ratio
Intercept	1,1838 (0,0719)***	3,267
Køn:		
Mand	0,1343 (0,0548)*	1,144
Kvinde ¹⁾	-	
Boede hos begge biologiske forældre i barndommen²⁾:		
Ja	0,2145 (0,0693)**	1,239
Nej ¹⁾	-	
Civilstatus 1976:		
Gift/samlevende	0,3976 (0,0574)***	1,488
Enlig ¹⁾	-	

1. Referencekategori. $R^2 = 0,0227$, Hosmer and Lemeshow goodness-of-fit: $\text{Chi}^2 = 0,8749$, $df = 3$, $p = 0,8315$. *** $p < 0,0001$, ** $p < 0,001$, * $p < 0,05$

hjemmet, opvækststedet og forekomsten af sygdom i hjemmet, der ikke ser ud til at spille nogen afgørende rolle for, om man er i parforhold eller enlig i 2001. Effekten opsamles til dels i variabelen “boede hos begge biologiske forældre i barndommen”.

Der er imidlertid tre signifikante variable, der har betydning for par-situationen, nemlig køn, om den interviewde boede sammen med begge biologiske forældre og parstatus i 22-årsalderen. Den vigtigste forklarende variabel er parstatus i 22-årsalderen, hvor vi observerer en højsignifikant forskel for de svarpersoner, der i 1976 var gifte/samlevende/forlovede/havde faste kærester sammenlignet med de dengang enlige, idet odds ratio var 1,5 gange større for gifte end for enlige. Om man var gift/samlevende i 22-årsalderen, og dermed relativt tidligt i livet har stiftet bekendtskab med parforholdet, er i høj grad medvirkende til at bestemme familiesituationen 25 år senere. Dette betyder tilsvarende, at enlige i ungdommen, som vi så det i analysen ovenfor, er mere tilbøjelige til at være enlige i voksenlivet.

Vi ser endvidere i tabel 4.2, at familiesammensætningen i barn- og ungdommen er af betydning for den senere familiedannelse. De, der

har boet sammen med begge biologiske forældre har en markant større sandsynlighed for at være samlevende i 2001 end dem fra brudte familier.

Endelig ser køn ud til at være af betydning i den forstand, at mænd har en moderat større sandsynlighed for at være i parforhold i voksenlivet end kvinder. Denne konklusion er, som det fremgår nedenfor, ikke entydig, da effekten af køn på familiedannelsen er mere kompliceret end den præsenteres her. Der er eksempelvis en gruppe af mænd, som har svært ved at etablere parforhold. Dette analyseres i det efterfølgende.

Den indledende analyse af de sociale baggrundsvariable har vist, at der tilsyneladende er en social arv fra barn- og ungdommen, der er medvirkende til at bestemme familiedannelsesprocessen i voksenlivet. En tilværelse som enlig tilfalder i disproportional høj grad de svarpersoner, der kom fra brudte hjem og som ikke i en relativ ung alder havde stiftet bekendtskab med pardannelse. På samme tid viste analysen, at de mandlige svarpersoner var en smule mere tilbøjelige til at være i parforhold i voksenlivet i forhold til de kvindelige.

Social arv i pardannelse?

Hvor analysen i foregående afsnit kortlagde den "direkte" effekt af den sociale arv på familiedannelsen i voksenlivet (pil 1 i figur 4.2), så vurderes nu betydningen af den sociale baggrund i *kombination* med de interviewedes aktuelle, sociale karakteristika (pil 3 i figur 4.2). På denne måde kan man på samme tid analysere effekten af den sociale baggrunds betydning sammenlignet med den aktuelle situation, og således undersøge, om det er muligt at isolere en selvstændig betydning af den sociale arv. Det er således i denne analyse, at det undersøges i hvilket omfang den sociale arv direkte manifesterer sig i pardannelsesprocessen.

Fra den foregående analyse ved vi, at navnlig civilstatus i 1976, om man boede hos begge biologiske forældre i barndommen, og i et begrænset omfang køn, viste sig betydningsfulde for pardannelsen i voksenlivet. Gælder dette stadig, når vi kontrollerer for svarpersonens egen sociale placering, eller er der samspil mellem baggrund og nuværende karakteristika?

Tabel 4.3

Binær logistisk regressionsmodel for sandsynligheden for at være gift/samlevende i 2001. Baggrund + aktuelle informationer om svarpersonen selv.

	Parameter-estimat	Odds ratio
Intercept	0,7236 (0,1336)***	2,06
Køn²⁾:		
Mand	0,1938 (0,0769)**	1,21
Kvinde ¹⁾	-	
Har svarpersonen på noget tidspunkt været arbejdsløs i mere end 3 måneder:		
Ja	-0,1740 (0,0661)**	0,84
Nej ¹⁾	-	
Har svarpersonen på noget tidspunkt været fraværende fra arbejdsmarkedet i mere end 3 måneder pga. sygdom²⁾:		
Ja	-0,0711 (0,0876)	0,93
Nej ¹⁾	-	
Årlige bruttoindkomst²⁾:	*	
0-149.000	0,4027 (0,1764)*	1,50
150.000-249.000	0,1892 (0,1209)	1,21
250.000-349.000	-0,0120 (0,1139)	0,99
350.000-499.000	-0,2831 (0,1486)	0,75
500.000 eller derover ¹⁾	-	
Ejer svarpersonen.:		
Egen bolig	0,7842 (0,0733)***	2,19
Egen bil ²⁾	0,8093 (0,0784)***	2,25
Eget sommerhus	0,4841 (0,1116)***	1,62
Civilstatus 1976²⁾:		
Gift/samlevende	0,1926 (0,0885)*	1,21
Enlig ¹⁾	-	
Interaktionseffekter. Tillæg for:		
Civilstand 1976 gift/samlevende og ejer bil	0,1195 (0,0744)	1,21
Civilstand 1976 gift/samlevende og har været fraværende fra arbejdsmarkedet i mere end tre måneder pga. sygdom	-0,2124 (0,0832)*	0,81
Mænd og indkomst 0-149.000	-0,6438 (0,1597)***	0,53
Mænd og indkomst 150.000-249.000	-0,3619 (0,1196)**	0,70
Mænd og indkomst 250.000-349.000	0,0591 (0,1135)	1,06
Mænd og indkomst 350.000-499.000	0,5098 (0,1450)**	1,67

1. Referencekategori.

2. Hovedeffekt indgår i interaktion. $R^2 = 0,3412$, Hosmer and Lemeshow goodness-of-fit:

$\chi^2 = 10,6901$, $df = 8$, $p = 0,2199$. *** $p < 0,0001$, ** $p < 0,001$, * $p < 0,05$

I tabel 4.3 er den logistiske regressionsanalyse præsenteret med både sociale baggrundsvARIABLE og aktuelle karakteristika.

En række variable er signifikante. Det gælder, at de interviewede, der på et tidspunkt har været arbejdsløse i mere end tre måneder, har en moderat større sandsynlighed for at være enlige end dem med en kontinuerlig arbejdsmarkedstilknytning. Svarpersoner, som har været fraværende fra arbejdsmarkedet i mere end tre måneder på grund af sygdom, har ligeledes en moderat større sandsynlighed for at være enlige sammenlignet med dem, der ikke har været syge.

Endvidere har socioøkonomiske faktorer som indkomst (i særlig grad for mænd, jf. interaktion) og materielle besiddelser også betydning. Ejerskab af bolig, bil og sommerhus bidrager markant til sandsynligheden for at være gift eller samlevende. Den socioøkonomiske belastning er således også vigtig for familiedannelsen og -situationen.

Af de variable, der beskriver opvækstmiljøet og den sociale baggrund, viser sig kun én at være signifikant, når vi kontrollerer for aktuelle karakteristika: civilstatus i 1976. Det ses, at der er en moderat effekt af at være i parforhold i 22-årsalderen, men at denne effekt kun gælder i kombination med nogle specifikke aktuelle karakteristika, nemlig for dem, som har været fraværende fra arbejdsmarkedet på grund af sygdom og som ejer bil (jf. interaktioner). Der er således en "positiv" effekt af moderat størrelse for svarpersoner, der i 1976 var i parforhold og som i dag ejer bil (0,1195). For denne gruppe er der således en "kombineret" positiv virkning i den forstand, at ikke bare de to omstændigheder i sig selv, men også kombinationen heraf, forøger sandsynligheden for at være i parforhold i 2001. Man kan derfor i denne sammenhæng tale om en "positiv" social arv. På den anden side ses det, at de interviewede, der i 1976 var i parforhold, men som har været fraværende fra arbejdsmarkedet på grund af sygdom, har større risiko for ikke være samlevende/gift i 2001 (parameteren er -0,2124). Denne effekt kan formentlig tilskrives, at interaktionen hovedsageligt kommer fra sygdomshistorien og ikke så meget fra civilstanden i 1976.

Det tyder således på, at for dem, der var samlevende i 1976, er effekten af en sygdomshistorie alt andet lige særlig betydningsfuld.

Ikke social arv men indkomst, materielle goder og køn

Det er i øvrigt tydeligt, set ud fra kønsforskelle, at mænd har en signifikant og moderat positiv koefficient, hvilket indikerer, at de er mere tilbøjelige end kvinder til at leve i parforhold. Hertil er det relevant at være opmærksom på, at kønsforskellen i høj grad er knyttet sammen med indkomst (jf. interaktion), således at mænd med lave bruttoindkomster (op til 249.000 kr./år) får et markant negativt bidrag til sandsynligheden for at være samlevende sammenlignet med de mænd med en høj indkomst. Dette betyder, at for mænd i den lave del af indkomstskalaen, er sandsynligheden for at være enlig større end for kvinder, mens denne effekt ophæves i takt med, at mandens indtægt stiger. En høj indkomst er derfor mere betydningsfuld for mænd end for kvinder, når det gælder sandsynligheden for at være i parforhold. Sammenhængen ses i tabel 4.4 nedenfor. Heri er indkomstintervallerne direkte anvendt.

Generelt må vi på baggrund af den samlede analyse sige, at den sociale arvs effekter åbenbart opsamles i de variable, som måler egen social placering og socioøkonomisk situation. Når personens egen sociale situation er med i analysen, så forsvinder den direkte effekt af den sociale arv på sandsynligheden for at være i parforhold i 2001.

Tabel 4.4

Sammenhæng imellem køn og parstatus 2001 kontrolleret for indkomst. Procent.

Indkomst	Køn	Gift/samlevende	Enlig	I alt
0-149.000	Mand	53,9	46,1	100
	Kvinde	76,3	23,7	100
150.000-249.000	Mand	74,2	25,8	100
	Kvinde	83,7	16,3	100
250.000-349.000	Mand	84,8	15,2	100
	Kvinde	80,1	19,9	100
350.000-499.000	Mand	88,5	11,5	100
	Kvinde	71,6	28,4	100
500.000 eller derover	Mand	90,0	10,0	100
	Kvinde	73,7	26,3	100

Det, som er betydningsfuldt for pardannelsen, er at have tilknytning til arbejdsmarkedet. Perioder med arbejdsløshed og sygdom bidrager klart til sandsynligheden for at være enlig. Herudover har indkomst, materielle besiddelser og køn betydning for pardannelsesprocessen.

Bilagstabeller

Bilagstabel 1

Sammenhæng mellem ægtestand 1976 og 2001.

Ægtestand 1976:	Ægtestand 1992		
	Gift/samlevende	Enlig	I alt
Fast kæreste, forlovet, samlevende eller gift	86,3	13,7	100
Enlig	72,8	27,2	100

Chi² = 62,56, df = 1, p < 0,0001, Gamma = 0,403, p < 0,0001

Bilagstabel 2

Ægtestand 1992 og 2001, kontrol for ægtestand 1976.

Ægtestand 1976	Ægtestand 2001			
(1) Fast kæreste, forlovet, samlevende eller gift	Ægtestand 1992:	Gift	Enlig	I alt
	Gift eller samlevende	90,6	9,4	100
	Enlig	44,1	55,9	100
(2) Enlig	Gift eller samlevende	89,3	10,7	100
	Enlig	26,8	73,2	100

(1) Chi² = 316,61, df = 1, p < 0,0001, Gamma = 0,8487, p < 0,0001

(2) Chi² = 220,40, df = 1, p < 0,0001, Gamma = 0,9160, p < 0,0001

UDDANNELSE, ERHVERVSVALG OG SOCIAL OPRINDELSE

I dette kapitel ser vi nærmere på sociale baggrundsforholds betydning for de interviewedes uddannelsesvalg og erhvervskarriere. Uddannelse og placering på arbejdsmarkedet er helt centrale aspekter af individers sociale position i samfundet. Tidligere undersøgelser viser, at sociale baggrundsforhold er af stor betydning for uddannelsesvalg og senere erhvervsposition i det danske samfund (se fx Hansen 1978a, 1995, 1997; Fridberg og Nørregaard 1978). I dette kapitel udvides den eksisterende viden ved at inkludere data fra den nyeste runde af Ungdomsforløbsundersøgelsen, som indeholder uddybende information om svarpersonernes sociale og arbejdsmarkeds-mæssige placering i 47-årsalderen i 2001.

Analyserne neden for af, hvilke faktorer, der er medvirkende til at bestemme, om man får en gymnasieuddannelse eller ej, viser flere interessante udviklingstræk på tværs af generationerne. For det første er det af stor betydning, om forældrene, både moder og fader, selv har en gymnasieuddannelse. Dette gælder for såvel de interviewede som for deres børn, og effekten ser ikke ud til at være aftaget over tid. Den sociale baggrunds betydning med hensyn til nedarvede uddannelsesmønstre og -præferencer lever derfor i bedste velgående i dag.

For det andet kan det konstateres, at der fra svarperson- til børnegenerationen ser ud til at være en bevægelse væk fra vigtigheden af "hårde" materielle faktoreres betydning for uddannelsesvalget. Denne omstændighed kan relateres til velfærdsstatens udligning af de vær-

ste økonomiske uligheder i samfundet. Om man tilhører de mest økonomisk velstillede sociale grupper er derfor ikke længere af afgørende betydning for, om man kommer i gymnasiet eller ej.

At den relative betydning af indkomst alligevel stadig spiller en rolle, ses i den omstændighed, at sandsynligheden for at have en gymnasieuddannelse falder markant både i svarperson- og børnegenerationen, hvis familiens indkomst ligger i den laveste ende af indkomstskalaen. Man kan sige, at mens uddannelsesmobiliteten med hensyn til gymnasieuddannelserne er kommet middelklassens børn til gode, så er en gymnasieuddannelse stadig relativt lige så usandsynlig for børn af lavindkomstfamilier både i svarperson- og børnegenerationen.

Mens betydningen af disse sociale baggrundsfaktorer har været konstant over generationerne, så er en række nye aspekter kommet til. Den første og mindst overraskende af disse er den signifikante kønsforskel i børnegenerationen, som afspejler den omstændighed, at piger i dag har en højere gymnasiefrekvens end drenge. Hvad der er mere interessant er, at vi observerer markante negative bidrag på sandsynligheden for at have en gymnasieuddannelse, for det første, hvis barnet kommer fra et hjem, hvor ikke begge forældre har været til stede under opvæksten, og, for det andet, hvor en eller begge forældre har lidt af langvarig og alvorlig sygdom.

I forhold til diskussionen om social arv og uddannelse er det bemærkelsesværdigt, at hvor den vigtigste skillelinie for, om man kom i gymnasiet eller ej for svarpersongenerationen var forældrenes uddannelse og socioøkonomiske position, så er den for børnegenerationen i stigende omfang familiens sociale ressourcer og placering. Forældrenes uddannelsesniveau og relative indkomstplacering er stadig vigtig, men lige så vigtig er det i dag, om familien har kunnet skabe trygge og stabile rammer for børnenes opvækst. Heri ligger en forandring af den sociale baggrunds betydning for uddannelsesvalget over de to generationer. Det gælder således, at en uligning af økonomisk ulighed ikke nødvendigvis medfører en lignende relativ udgligning af uddannelseschancerne for forskellige sociale grupper.

De interviewedes arbejdsmarkedsposition i voksenlivet viser sig ligeledes at være betinget af en kombination af social oprindelse og egne

evner. Forældrenes arbejdsmarkedsposition, opvækstområdet og de interviewedes begavelse og uddannelsesniveau er de udslagsgivende faktorer.

Med hensyn til erhvervsplacering, viser det sig, at fx familiekonstellationen ikke er af betydning, men netop, at de 'hårde' omstændigheder: forældrenes sociale position, opvækstområdet og de interviewedes begavelse er af stor betydning for deres uddannelsesvalg og dermed erhvervsplacering i voksenlivet.

Analysernes indhold

Temaet for den første del af kapitlet er sociale baggrundsfaktoreres betydning for uddannelsesvalg. Det undersøges, om sandsynligheden for at få en gymnasieeksamen er den samme for svarpersonergenerationen som for deres børn. I analysen inddrages de af svarpersonernes børn, som er i gang med, eller som har afsluttet et uddannelsesforløb. Formålet er at kortlægge, om betydningen af social baggrund er konstant eller forandret over tre generationer, når vi ser på uddannelsesforløb. Er det de samme sociale baggrundsfaktorer, der er bestemmende for, om man får en uddannelse i dag sammenlignet med unge i 1960- og 70'erne? Ungdomsforløbsundersøgelsen indeholder data, som kan give svar på disse spørgsmål.

I anden del af kapitlet går vi tættere på de interviewedes erhvervs-karrierer og ser på, i hvilket omfang sociale baggrundsforhold har betydning for erhvervsplaceringen i 47-årsalderen. Uddannelse er en vigtig – og måske den vigtigste – forklarende faktor for, hvilke jobmuligheder man får senere i livet. Men hvilken rolle spiller den sociale baggrund i denne forbindelse? I anden del af kapitlet analyseres betydningen af en bred vifte af sociale baggrundsforhold for, hvilken type beskæftigelse svarpersonerne i voksenlivet befinder sig i.

Dansk forskning omkring social mobilitet og social arv

Dansk samfundsvidenskabelig forskning har en lang tradition for at studere social stratifikation og mobilitet. De mest berømte studier omfatter Theodor Geigers historiske analyser af social stratifikation og mobilitet i Danmark (Geiger 1948), og ikke mindst Kaare Svala-

stoga, den første danske professor i sociologi, hvis studier af statusforskelle i forskellige professionsgrupper og social mobilitet har været betydningsfulde (Svalastoga 1959; Svalastoga & Wolf 1969). Sideløbende – og i nyere tid – er det specielt i amerikansk og britisk forskning, at undersøgelser af social mobilitet har stået stærkt. Klassiske studier inkluderer, fx Lipset and Bendix (1967), Esping-Anderesen (1993) og Erikson and Goldthorpe (1992), og fælles for disse studier er en interesse for intergenerationelle forandringer i klasse-sammensætningen og socioøkonomiske grupperinger i befolkningen mere generelt i efterkrigstiden. Det er denne forskningsmæssige tråd der her tages op i en dansk sammenhæng.

Del I: Social baggrund og uddannelsesvalg

Ungdomsforløbsundersøgelserne indeholder relativt, detaljerede informationer om svarpersonerne, deres forældre og i et vist omfang også deres børns uddannelses- og professionsforløb. I 2001-undersøgelsen, blev der spurgt udførligt til den økonomiske og sociale situation i barndomshjemmet samt til forældrenes arbejdsmarkedssituation. Herudover indeholder undersøgelsen informationer om svarpersonernes børns uddannelses- og erhvervsvalg. Godt 87 pct. har mindst et barn. Gennemsnitsalderen for det første barn er godt 21,5 år, for det andet barn ca. 18,3 år og for det tredje barn ca. 14,7 år (jf. tabel 5.1).

Tabel 5.1.
Hvor mange børn har svarpersonerne i 2001.

	Procent	Antal
0	13,3	335
1	17,8	446
2	47,0	1179
3 eller flere	21,9	547
I alt	100	2507
Gennemsnitsalder i år for:		
Første barn	21,5	-
Andet barn	18,3	-
Tredje barn	14,7	-

De interviewedes første og andet barn har nået en alder, hvor de har færdiggjort folkeskolen og har bevæget sig ud i enten ungdomsuddannelser af forskellig slags, faglige uddannelser eller i beskæftigelse efter endt uddannelse. Det er derfor muligt at undersøge, i hvilket omfang de er påvirket af deres forældres uddannelses- og erhvervsplacering. Et vigtigt spørgsmål, der forsøges belyst i denne forbindelse er, om effekten af den sociale baggrund mellem forældregenerationen og svarpersonen med hensyn til uddannelsesvalg er vedligeholdt, forstærket eller aftaget over tid. Internationale komparative studier peger på, at der i de vesteuropæiske lande synes at være en udtalt stabilitet imellem generationerne i effekten af social baggrund på uddannelseschancer og erhvervspositioner (Treiman and Yip 1989; Goldthorpe and Erikson 1992; Shavit and Blossfeld 1993; Lauer 2003). Tidligere undersøgelser baseret på danske data tyder på, at dette også er tilfældet i Danmark (Hansen 1995).

Et andet spørgsmål, der belyses, er, om det er de samme faktorer, der er medvirkende til at bestemme, om svarpersonernes børn har fået en uddannelse eller ej sammenlignet med svarpersonen selv? Har velfærdsstaten og uddannelsessystemet i højere grad formået at udligne effekten af social oprindelse for børnene? Disse spørgsmål vil blive undersøgt i den første del af kapitlet.

Sociale faktorer spiller stadig markant rolle for valg af gymnasieuddannelse

I den første del af analysen vil omdrejningspunktet være uddannelsesvalg i de tre generationer. Spørgsmålet om den sociale baggrunds betydning handler i denne forbindelse i høj grad om adgangen til uddannelsessystemet i svarperson- og børnegenerationen. Omfanget af erhvervet uddannelse kan måles på mange måder, men i denne sammenhæng er gymnasieeksamen anvendt som den centrale indikator. Dette skyldes flere forhold. For det første findes der i uddannelsessystemet flere vigtige skilleveje, hvor en ungdomsårgangs uddannelsesforløb udspaltes (Mare 1980, 1981). Den første af disse "tærskler" i uddannelsessystemet er ungdomsuddannelserne, og især gymnasieeksamen. En anden tærskel er valg eller fravalg af videregående, kompetencegivende uddannelse. Hidtidige danske undersøgelser inden for ungdomsuddannelserne viser, at der findes en række betydningsfulde sociale faktorer, som bidrager til valg eller fravalg af gymnasieuddannelse (se Andersen 1997; Jensen 1997; Birck

Tabel 5.2

Andel af de forældre-, svarperson- og børnegenerationen med studentereksamen. Procent.

	Fader 1968	Moder 1968	Svarperson 1973	1. barn 2001	2. barn 2001
Andel af årgang i befolkningen 1998	5,9 ^a	1,8 ^a	19,0 ^b	37,5 ^c	38,0 ^d
I stikprøven:					
Har gymnasieuddannelse	5,4	3,1	23,1	37,5	35,9
Har ikke gymnasieuddannelse	94,6	96,9	76,9	62,5	64,1
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Anm.: For 1. og 2. barn er kun 17-årige eller ældre børn medregnet.

a omfatter 65-69-årige med gymnasiale og lange videregående uddannelser.

b omfatter 45-49-årige med gymnasiale, mellemlange og lange videregående uddannelser.

c omfatter 20-24-årige med gymnasiale uddannelser.

d omfatter 15-19-årige med afsluttet eller igangværende gymnasiale uddannelser. Kilde: Danmarks Statistik (1999).

Andreasen et al. 1997, 1998). Dette gælder fx forældrenes uddannelse og indkomst, den unges boglige færdigheder og køn. En anden grund til at vælge gymnasieuddannelsen, som den vigtigste tærskel i denne sammenhæng, er, at svarpersonernes børn stadig er for unge til, at deres endelige valg af videregående uddannelse kan undersøges. Det er derfor endnu ikke muligt at vurdere sammensætningen af videregående uddannelse for alle tre generationer. En tredje grund er, at datamaterialet indeholder pålidelig information for alle tre generationer, om man besidder en gymnasieuddannelse eller ej.

Andelen af gymnasieuddannelse i de tre generationer er vist i tabel 5.2. Her ser vi, at gymnasieuddannelse var en sjældenhed i forældregenerationen, hvor kun godt 5 pct. af fædre og ca. 3 pct. af mødre har studentereksamen. Denne omstændighed stemmer nogenlunde overens med fordelingen af gymnasieuddannelser blandt de 65-69-årige i befolkningen.¹

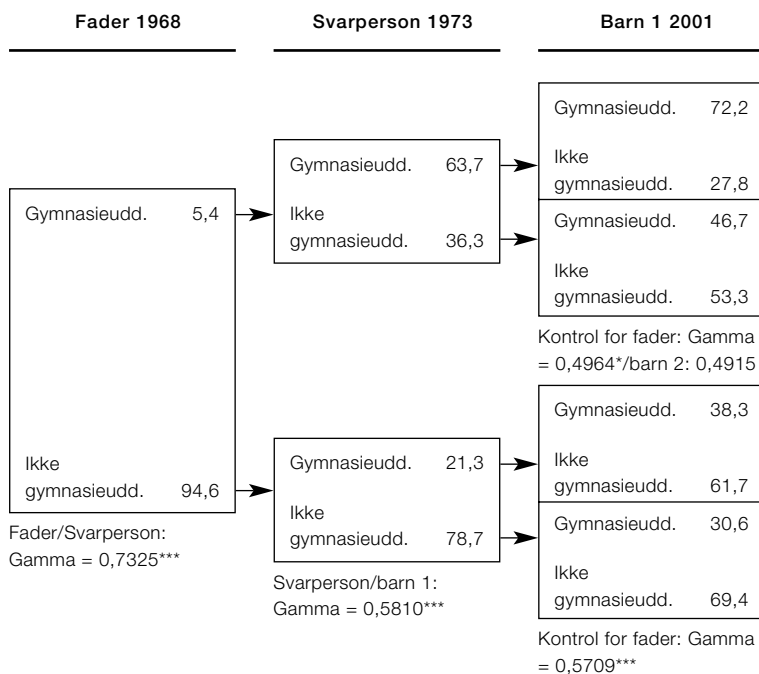
1. Dog er andelen af kvinder med studentereksamen i forældregenerationen sandsynligvis undervurderet, fordi 65-69-årige kvinder med mellemlange videregående uddannelser, af hvilke nogle givetvis har studentereksamen, ikke er inkluderet i tallet for stikprøven.

De interviewede derimod voksede op i 1960- og 1970'erne, hvor de gymnasiale uddannelser blev mere udbredt. Det gælder således, at godt 23 pct. af de interviewede har fået en gymnasieuddannelse, mens gennemsnittet på landsplan i 1998 var 19 pct.. For svarpersonernes børn er andelen med gymnasieuddannelse væsentligt højere, idet ca. 37 pct. af det første og ældste børn (gennemsnitsalder ca. 21,5 år) og godt 36 pct. af barn nummer to (gennemsnitsalder ca. 18 år) har fået eller er i gang med at tage en studentereksamen. Tabellen illustrerer dermed også den høje grad af uddannelsesmobilitet i befolkningen, som har fundet sted i Danmark siden 1960'erne (se Hansen 1995: 222-228).

Men selv om flere og flere får gymnasieuddannelser, findes der så stadig en social ulighed med hensyn til hvem som kommer i gymnasiet, og hvem som ikke gør det, når man tager højde for om forældrene har en gymnasieuddannelse eller ej? Denne antagelse afprøves i figur 5.1.

Figur 5.1

Uddannelsesforløb for tre generationer 1968-2001.

Anm.: *** p < 0,001, * p < 0,05.

Som det ses i figuren, er der en stærk og signifikant sammenhæng mellem forældre- og svarpersongenerationen med hensyn til hvem, som fik en gymnasieuddannelse. For dem, der har fædre med gymnasieeksamen fik ca. 64 pct. selv en studentereksamen. Hvis faderen derimod ikke havde en studentereksamen, var det kun godt en femtedel, nemlig ca. 21 pct., som selv fik studentereksamen, mens næsten 79 pct. ikke gjorde det.²

I forholdet mellem svarperson- og børnegenerationen ser vi ligeledes en stærk intergenerational sammenhæng mellem, om det ældste barn fik en gymnasieuddannelse eller ej, givet faders uddannelse³. Mønstret er det samme som før, nemlig at børn af fædre med gymnasieuddannelse er meget mere tilbøjelige til at have gymnasieuddannelse, mens omvendt, at fædre uden gymnasieuddannelse er signifikant mere tilbøjelige til at videregive denne status til deres børn.

Det er dog værd at bide mærke i to ting. For det første gælder det, at der ikke kan konstateres nogen effekt af forældregenerationen på sammenhængen mellem svarpersonerne og deres børn⁴. Om den interviewedes far har en gymnasieuddannelse eller ej, spiller ingen rolle for sammenhængen mellem den interviewede og dennes ældste barn. Det samme forhold gælder, når vi kontrollerer for, om moderen har en gymnasieuddannelse. For det andet ses det, at styrken på sammenhængen mellem fader og svarpersonen ($\gamma = 0,7325$) og svarpersonen og det ældste barn ($\gamma = 0,5810$) er faldet. Meget taler således for, at betydningen af social oprindelse med hensyn til, om man får en gymnasieuddannelse eller ej er reduceret en smule over tid. Dette gælder både, når vi kontrollerer for faders og moders uddannelse og for de interviewedes første og andet barn på 17 år eller derover (i de tilfælde, hvor de har to børn).⁵ Resultatet

-
2. Det højsignifikante gammatest med en koefficient på 0,7325 bekræfter denne stærke korrelation og illustrerer den omstændighed, at faders uddannelse i høj grad er af betydning for, om svarpersonen selv har fået en gymnasieuddannelse
  3. $\gamma = 0,5810$
  4. de betingede gammakoefficienter på 0,4964 og 0,5709 er ikke signifikant forskellige fra hinanden og fra den marginale koefficient på 0,5810
  5. Relationen mellem svarperson og det andet barn er ikke vist af den årsag, at sammenhængen er den samme som for det første barn. Herudover er databeregningsgrundlaget for det andet barn mere usikkert eftersom der er færre individer i denne gruppe.

tatet skal dog ses i lyset af den omstændighed, at flere unge, som tidligere ikke ville være kommet i gymnasiet, er kommet det i løbet af 1980- og 1990erne i takt med udbygningen af de gymnasiale uddannelser. Det er derfor forventeligt, at sammenhængen mellem svarpersonerne og deres børns uddannelsesniveau i et vist omfang er udjævnet. Det gælder dog ikke desto mindre, at der stadig observeres en forholdsvis markant social ulighed i fordelingen af gymnasieuddannelse.

I den indledende analyse forsøges at tegne et overordnet billede af den sociale baggrunds betydning for om man får en gymnasieuddannelse eller ej på tværs af de tre generationer. Det kan konstateres, at der for såvel svarpersongenerationen som for deres børn stadig findes en stærk sammenhæng mellem forældres og børns gymnasieuddannelse. Der var desuden indikationer på, at effekten af social oprindelse i et moderat omfang er aftaget i styrke, men når man samtidig tager højde for, at mange flere fra børnegenerationen i dag har gået i eller går i gymnasiet, er det overraskende, at den fundne sammenhæng stadig er så udtalt, som det er tilfældet.

Betydningen af sociale baggrundsforhold ser således ikke ud til at være blevet væsentlig mindre betydningsfuld for generationerne født i 1970- og 1980erne sammenlignet med deres forældre født i 1950erne. Som Mare (1980, 1981) gør opmærksom på, er det i den forbindelse netop vigtigt at skelne mellem udvidelsen i det *absolutte* omfang af uddannelsesdeltagelsen (dvs. at en større del af en ungdomsårgang kommer i gymnasiet) og de *relative* forskelle i uddannelseschancerne mellem generationerne betinget af sociale uligheder. Det gælder derfor, at mens flere unge generelt set er kommet i gymnasiet, så er der stadig vigtige relative forskelle i sandsynligheden for at få en gymnasieeksamen, der kan tilskrives sociale faktorer i opvækstmiljøet.

Faktorerne bag den sociale ulighed og evt. sociale arv
Et interessant spørgsmål, er, om *faktorerne* bag den tilsyneladende mere eller mindre konstante sociale arv imellem generationerne har forandret sig. Det er nærliggende at tro, at eftersom etableringen af velfærdsstaten (i 1960- og 1970'erne) medførte en omfordeling af de økonomiske goder og en betragtelig reduktion af indkomstfattigdommen i Danmark, så må det være andre faktorer, som i dag

opretholder den sociale ulighed i uddannelse. Skal man lede andre steder end i de traditionelle økonomiske og uddannelsesmæssige faktorer for at finde årsagerne til den sociale arv i nutidens samfund?

I tabel 5.3 præsenteres resultaterne af en række logistiske regressionsanalyser, som forsøger at svare på dette.

Formålet med analyserne i dette afsnit er at sammenligne effekten af de sociale baggrundsfaktorer for dem, vi har sammenlignelige informationer på – de interviewede såvel som deres børn. Herigenem kan vi for det første vurdere, om betydningen af de medtagne variable forandres eller forsvinder over generationerne, og for det andet kan vi sammenligne den relative betydning af faktorerne imellem de to generationer. En tredje fordel med det foreliggende design er, at det tager højde for, at flere i børnegenerationen har gået eller går i gymnasiet sammenlignet med deres forældre i svarpersonergenerationen. Der er med andre ord kontrolleret for den generelle forøgelse af gymnasiefrekvensen i børnegenerationen.

Model I i tabel 5.3. beskriver sandsynligheden for, at svarpersonerne har fået en gymnasieuddannelse givet en række sociale baggrundsfaktorer i deres opvækstmiljø. Det ses, at når moder og fader har en gymnasieuddannelse forøges sandsynligheden markant for, at den interviewede selv har gået i gymnasiet. Effekten er lidt stærkere for faderen end for moderen, hvilket stemmer godt overens med den formodning, at specielt faderens uddannelsesniveau har kendetegnet familiens sociale position. Ud over forældrenes uddannelse er også en række økonomiske faktorer: om familien ejede egen bil og sommerhus, og om forældrene indkomstmæssigt befandt sig i den nederste fjerdedel af betydning for sandsynligheden for, at den interviewede har fået en gymnasieuddannelse. Der tegner sig samlet set derfor et billede af, at “traditionelle” socioøkonomiske og uddannelsesmæssige betingelser har været væsentlige for, om man har fået en gymnasieuddannelse eller ej. Den sociale arv udtrykkes i svarpersonergenerationen således overvejende som betinget af forskelle i de materielle opvækstvilkår. Model II og III differentierer analysen på køn. Her ses det, at faders uddannelse er relativt vigtigst for de kvindelige svarpersoner, mens moders uddannelse er vigtigst for de mandlige. Herudover gælder, at den negative effekt af lav indkomst i opvækstmiljøet kun gælder for mandlige svarpersoner, mens på den

Tabel 5.3

Logistiske regressionsmodeller for sandsynlighed for at have gymnasieuddannelse, givet sociale baggrunds faktorer. Parameterestimer og standardfejl i parentes. Svarperson- og børnegenerationen.

Model	I	II	III	IV	V	VI
Responsvariabel	Svarperson	Svarperson Mand	Svarperson Kvinde	Barn 1	Barn 2	Barn 2 model 2
Intercept	-1,6644 (0,1462)***	-1,2481 (0,1003)***	-1,9034 (0,1952)***	-0,3816 (0,0846)***	-0,7819 (0,1920)***	-0,9593 (0,1994)***
Fader gymnasieuddannelse	1,2562 (0,2288)***	1,0322 (0,3183)**	1,4962 (0,3344)***	1,5299 (0,2053)***	1,1217 (0,2818)***	0,9067 (0,2888)**
Moder gymnasieuddannelse	1,1318 (0,3147)***	1,2821 (0,4396)**	1,0073 (0,4588)*	1,1365 (0,1739)***	0,8151 (0,2445)**	0,6861 (0,2498)**
Ejer bolig	i.s.	i.s.	i.s.	i.s.	0,4687 (0,1903)*	0,4558 (0,1923)*
Ejer bil	0,4041 (0,1552)**	i.s.	0,5298 (0,2148)*	i.s.	i.s.	i.s.
Ejer sommerhus	0,7102 (0,1316)***	0,7819 (0,1833)***	0,6847 (0,1881)***	i.s.	i.s.	i.s.
Lav indkomst	-0,4782 (0,1418)***	-0,7710 (0,2145)***	i.s.	-0,5883 (0,1340)***	i.s.	i.s.
Brudt familie	i.s.	i.s.	i.s.	-0,4067 (0,1672)*	i.s.	i.s.
Langvarig sygdom i familien	i.s.	i.s.	i.s.	i.s.	-0,6921 (0,1902)**	-0,6346 (0,1924)**
Køn (= mand)	i.s.	-	-	-0,4186 (0,1076)***	-0,4227 (0,1366)***	-0,4445 (0,1391)***
Ældre søskende i familien med gymnasieuddannelse	-	-	-	-	-	0,6165 (0,1490)***
Nagelkerke R2	0,0963	0,1049	0,1224	0,1180	0,0889	0,1108
P-værdi for Hosmer and Lemeshow-test	0,9141	0,4849	0,9593	0,6414	0,5955	0,5598
N	1989	952	1063	1641	1008	995

Anm.: *** p < 0,001, ** p < 0,01, * p < 0,05, i.s. = ikke signifikant. *Lav indkomst*: For forældregenerationen, nederste indkomstkvartil, for svarpersongenerationen årlig bruttoindkomst på under 199,000 kr. *Langvarig sygdom*: For forældregenerationen forekomst af alvorlig sygdom i barndomshjemmet, for svarpersongenerationen fravær fra arbejdsmarkedet i mindst 3 måneder på grund af sygdom. *Brudte familier*: Har ikke boet hos begge biologiske forældre under hele opvæksten. Kontrolleret for alle 2-ordensinteraktioner. Model IV, V og VI er kontrolleret for effekten af forældregenerationens gymnasieuddannelse. For barn 1 og 2 er kun børn på 17 år eller ældre medtaget.

anden side, at det positive bidrag for tilstedeværelse af egen bil kun gælder for dekvindelige respondenter. Hovedindtrykket af effekten af social baggrund gælder dog stadig.

Forældres uddannelse stor del af social arv

Bevæger vi os videre til den næste generation og ser på, hvilke faktorer, som havde indflydelse på, om de interviewedes første og ældste barn fik en gymnasieuddannelse, ændres billedet markant. I model IV ses estimaterne for de ældste børn (på 17 år eller derover). Det gælder igen, at forældrenes uddannelse er af stor betydning for, om barnet selv er kommet i gymnasiet, og, måske endnu mere interessant, at effekten tilsyneladende ikke er aftaget i forhold til den tidligere generation. Faktisk er parameterestimatet for effekten af fædre med gymnasieuddannelse i svarpersongenerationen højere end den tilsvarende effekt for deres egne fædre. Effekten af moders uddannelse ser på den anden side ud til at være konstant. Det er desuden vigtigt at konstatere, at mens forældrenes uddannelse stadig udgør en stor del af den sociale arv, så er i hvert fald en del af effekten af materielle besiddelser, her bil og sommerhus, forsvundet. Det gælder imidlertid stadig for svarpersonernes ældste barn, at et opvækstmiljø med en lav indkomst har en signifikant negativ indflydelse på sandsynligheden for at få en gymnasieuddannelse.

Brudte familier gør det sværere at komme i gymnasiet

To yderligere forhold er desuden vigtige. Det første er køn, hvor vi ser, at drenge er mindre tilbøjelige til at få en gymnasieuddannelse sammenlignet med pigerne. Dette kommer ikke som nogen overraskelse, for relativt flere piger end drenge går i dag i gymnasiet. Det andet og nye forhold, som bidrager til sandsynligheden for at få en gymnasieuddannelse, og som ikke var af betydning for svarpersongenerationen, er familiesituationen i barndomshjemmet. For børnegenerationen finder vi en markant negativ effekt for de børn, som er vokset op i brudte familier, hvor ikke begge forældre var til stede under hele barnets opvækst. Dette forhold gælder både for det ældste barn, såvel som for familier med to børn på 17 år eller derover (model V viser den statistiske model for barn nummer 2). For barn nummer to er tilstedeværelsen af langvarig eller alvorlig sygdom i familien desuden af betydning for, om man kommer i gymnasiet eller ej. Hvis et sygdomsforløb har optrådt i barndomshjemmet, reduceres sandsynligheden for, at barnet har en gymnasieuddannelse i forhold til, hvis dette ikke er tilfældet.

Ældste barn rollemodel for de mindre

Model IV gentager modelleringen for det andet barn, men indeholder desuden en indikatorvariabel for, om der i familien er en ældre søskende med studentereksamen. Som det fremgår af modellen, er denne indikatorvariabel højsignifikant og med en positiv effekt, og der synes derfor at eksistere en positiv "søskendeeffekt". Denne effekt kan fortolkes således, at når først det ældste barn i familier med mere end et barn har fået en studentereksamen, så fungerer dette ældste barn som en rollemodel for det yngre barn, hvormed sandsynligheden for, at dette barn selv kommer i gymnasiet forøges betragtelig. De lavere parameterestimer for forældrenes uddannelse (sammenlignet med model V) synes desuden at indikere, at i hvert fald en del af den socialiserende effekt, som forældrene har på deres andet barn, kanaliseres igennem det første barn.

Del II: Sociale baggrundsfaktorer der påvirkede svarpersonernes erhvervsposition

Den første del af kapitlet har slået fast, at sandsynligheden for at få en gymnasieuddannelse i høj grad afhænger af en række sociale baggrundsfaktorer. Det gælder også mere generelt, at uddannelseschancerne i høj grad er påvirket af den sociale baggrund. Men hvordan ser det ud senere i voksenlivet, når det gælder de interviewedes placering på arbejdsmarkedet efter endt uddannelse?

Forskningen i socioøkonomiske baggrundsforholds betydning for folks erhvervsplacering viser, at den sociale baggrund også her er af stor betydning (Dearden et al 1997; Sobel et al 1998; Warren et al 2002). Den "årsagskæde", som forklarer denne omstændighed er for det første, at sociale baggrundsforhold, som vi ved fra det tidligere afsnit, er af stor betydning for uddannelseschancerne. For det andet gælder det, at uddannelse er en af de absolut vigtigste forklarende faktor for den erhvervmæssige position. Personer med høj uddannelse har en meget større sandsynlighed for at være i et prestigefuldt og vellønnet job sammenlignet med personer med et meget lavt uddannelsesniveau.

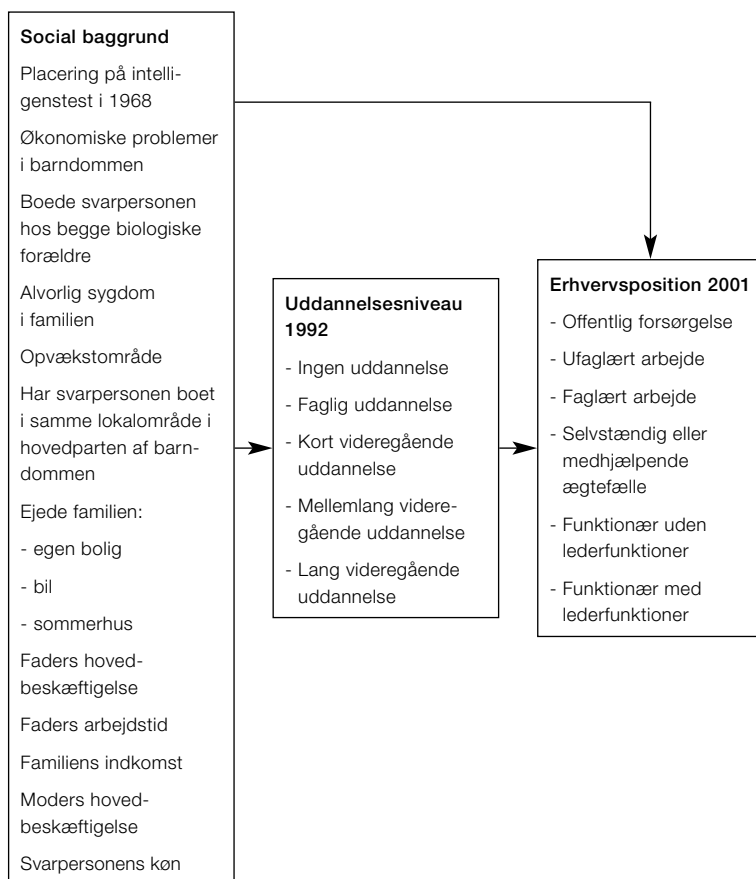
I denne anden del af kapitlet undersøges det, i hvilket omfang erhvervspositionen i 47-årsalderen i 2001 er påvirket af de socio-

økonomiske og sociale betingelser i opvækstmiljøet. Som det blev fastslået ovenfor, er uddannelsesniveaut bindeleddet mellem den sociale baggrund og erhvervspositionen i voksenlivet. I analysen vil det derfor forsøges vurderet, hvor stor en andel af forklaringen på svarpersonens erhvervsposition, som kan tilskrives hans/hendes uddannelse, og hvor meget der direkte kan tilskrives den sociale baggrund.

De medtagne sociale baggrundsfaktorer som anvendes i analysen, er vist i figur 5.2.

Figur 5.2

Sammenhæng imellem sociale baggrundskarakteristika, uddannelsesniveau og erhvervsplacering i 2001.

I figuren ses det, at hovedparten af de sociale baggrundsvariable fra kapitel 3 er medtaget. De eneste tilføjelser er civilstatus i 1976 samt placering på de tre intelligenstagets, der blev foretaget i 1968 i 7. klasse. For konstruktionen af den intelligensvariabel, som benyttes i denne sammenhæng refereres til kapitlets bilag 1. Intelligensvariablen er medtaget for at kontrollere for betydningen af individuelle evner i forhold til social baggrund og uddannelse.

I tabel 5.4 på side 83-84 er resultaterne af to regressionsanalyser præsenteret. Responsvariablen i analysen er svarpersonens erhvervsplacering på 6 niveauer, fra offentligt forsørgede og til funktionærer med lederfunktioner.

I den første model estimeres den direkte effekt af sociale baggrundsforhold og egne evner på sandsynligheden for at befinde sig i forskellige erhvervspositioner i 47-årsalderen i 2001. I model 2 tages der desuden højde for svarpersonens opnåede uddannelsesniveau, og modellen viser derfor "nettoeffekten" af social baggrund, når der samtidig kontrolleres for egne evner og uddannelsesniveau. I model 2 observeres således to slags effekter. For det første estimeres den betingede effekt af social baggrund. For det andet estimeres effekten af uddannelsesniveau, som er en kombination af social baggrund (som vi ved fra tidligere er af betydning), men også svarpersonens kognitive evner og motivation.

Model 1: Social baggrund

Det ses i model 1, at de medtagne variable har fire, signifikante indflydelser på svarpersonens erhvervsplacering i voksenalderen. Det drejer sig om geografisk opvækstområde, faders og moders erhvervsplacering samt placeringen på intelligenstagets foretaget i 14-årsalderen. Modellen er konstrueret som en kumuleret, ordinal logit-model, hvilket vil sige, at den i intercept- eller konstantleddene beskriver sandsynligheden for at befinde sig i denne professionsgruppe eller en lavere, når alle de uafhængige variable er sat til 0 (dvs. til referencekategorien). Det ses i tabellen, at interceptparametrene for erhvervsgrupperne, med undtagelse af det mellem offentlig forsørgede og ufaglærte arbejdere, gradvist falder, efterhånden som man bevæger op i erhvervsinddelingen. Dette indikerer, som man måtte forvente, at der er en rangordning af professionerne.

Tabel 5.4

Kumulativ logitmodeller på sandsynligheden for at befinde sig i forskellige erhvervsgrupper. Svarpersonerne. Parameterestimer, standardfejl i parentes og odds-ratioer.

Model	I		II	
	Parameterestimat	Odds-ratio	Parameterestimat	Odds-ratio
Responsvariabel:				
Svarpersonens erhvervsplacering:				
Intercept 1: Offentlig forsørgelse ¹⁾	0	0	0	0
Intercept 2: Ufaglært arbejder	0,6362 (0,0666)***	1,89	0,6808 (0,0738)***	1,98
Intercept 3: Faglært arbejder	-0,4389 (0,0660)***	0,65	-0,5183 (0,0738)***	0,60
Intercept 4: Selvstændig + medhj. ægtef.	-0,9517 (0,0683)***	0,39	-1,0939 (0,0765)***	0,34
Intercept 5: Funktionær uden lederansvar	-1,5376 (0,0734)***	0,22	-1,7628 (0,0821)***	0,17
Intercept 6: Funktionær med lederansvar	-2,6122 (0,0918)***	0,07	-2,9814 (0,1031)***	0,06
Opvækstområde:	*	-	*	-
Landet/i en landsby	0,2009 (0,0711)**	1,22	0,1898 (0,0737)*	1,21
Mindre by	0,1011 (0,0905)	1,11	0,0969 (0,0939)	1,10
Mellemstor by	-0,0561 (0,0759)	0,95	-0,0540 (0,0785)	0,95
Hovedstadsområdet	-0,1833 (0,0810)*	0,83	-0,1911 (0,0856)*	0,83
Større by ¹⁾ *	-	-	-	-
- Faders erhvervsplacering²⁾:	***	-	*	-
Funktionær med lederansvar	-0,3094 (0,0876)***	0,73	-0,0634 (0,0930)	0,94
Funktionær uden lederansvar	-0,3118 (0,1143)**	0,73	-0,3094 (0,1182)**	0,73
Selvstændig + medhjælpende ægtefælle	0,0827 (0,0791)	1,09	0,0888 (0,0817)	1,10
Faglært arbejder	0,2071 (0,0841)*	1,23	0,1511 (0,0882)	1,16
Ufaglært arbejder ¹⁾	-	-	-	-
- Moders erhvervsplacering:	***	-	**	-
Ufaglært arbejder	0,3595 (0,0965)***	1,43	0,3025 (0,1008)**	1,35
Faglært arbejder	0,3011 (0,1623)*	1,35	0,2800 (0,1792)	1,32
Selvstændig + medhjælpende ægtefælle	-0,2205 (0,1091)*	0,80	-0,1923 (0,1130)	0,83
Funktionær uden lederansvar	-0,3015 (0,1249)*	0,74	-0,2263 (0,1307)	0,80
Funktionær med lederansvar	-0,2082 (0,1912)	0,81	-0,1992 (0,2023)	0,82
Hjemmegående ¹⁾	-	-	-	-
- Intelligenstest²⁾	-0,4278 (0,0492)***	0,65	-0,2475 (0,0526)***	0,78
Interaktion. Tillæg for:				
Intelligenstest og faders erhv. funk m.	0,2606 (0,0882)**	1,30	0,2594 (0,0944)**	0,88
Intelligenstest og faders erhv. funk u.	-0,0653 (0,1317)	0,94	-0,1046 (0,1363)	0,93
Intelligenstest og faders erhv. selvst.	0,0163 (0,0785)	1,02	0,0535 (0,0814)	1,01
Intelligenstest og faders erhv. fagl.	-0,1025 (0,0922)	0,90	-0,0765 (0,0965)	0,90
Intelligenstest og faders erhv. Ufagl ¹⁾	-	-	-	-

Fortsættes næste side >

Tabel 5.4 (fortsat)

Kumulativ logitmodeller på sandsynligheden for at befinde sig i forskellige erhvervsgrupper. Svarpersonerne. Parameterestimer, standardfejl i parentes og odds-ratioer.

Model	I		II	
	Parameterestimat	Odds-ratio	Parameterestimat	Odds-ratio
- Svarpersonens uddannelsesniveau:	-	-	***	-
Ingen uddannelse			1,4379 (0,0938)***	4,21
Faglig uddannelse			0,3361 (0,0717)***	1,40
Kort videregående uddannelse			-0,2447 (0,0745)***	0,78
Mellemlang videregående uddannelse			-0,8522 (0,0932)***	0,43
Lang videregående uddannelse ¹⁾			-	-
- Nagelkerke R ²	0,1023		0,2133	
Log-likelihood	7374,386		6683,006	

1. Referencekategori.

2. Hovedeffekt indgår i interaktionsparameter. *** p < 0,001, ** p < 0,01, * p < 0,05.

Fortolkningen af parametrene for de forklarende variable er, at en positiv koefficient hæver sandsynligheden for, på et givet niveau af responsvariablen, at befinde sig på dette niveau eller et lavere niveau. En positiv koefficient er således fortolkningsmæssigt “negativ” i den forstand, at den forøger sandsynligheden for at befinde sig i en “lav” professionsgruppe, mens omvendt en negativ koefficient reducerer sandsynligheden herfor.

De laveste jobs til børn fra landet

Med hensyn til betydningen af de interviewedes opvækstområde fremgår det af model 1, at der er en tydelig demarkationslinie imellem dem, der er opvokset i større byer og dem, der er opvokset på landet. En opvækst på landet eller i en landsby sammenlignet med en opvækst i en større provinsby er associeret med en større sandsynlighed for at befinde sig i en lav professionskategori. Det højsignifikante estimat for svarpersoner opvokset på landet er på 0,2009, hvilket svarer til en odds-ratio på 1,22. Dette betyder, at svarpersoner fra landet har ca. 22 pct. større sandsynlighed for at befinde sig i en lavere profession end personer opvokset i de større byer. Samtidig ses det, at også interviewede fra hovedstadsområdet har en signifikant lavere sandsynlighed for at være i en lav erhvervsgruppe sammenlignet med dem fra de større byer. Odds-ratioen er her på 0,83.

Moderens erhvervsplacering har betydning

Den anden betydende variabel er moders erhvervsplacering. Det gælder her, at interviewede med ufaglærte eller faglærte mødre har markant større sandsynlighed for at befinde sig i en lav professionsgruppe sammenlignet med dem, der har haft hjemmegående mødre. Her kommer den sociale baggrund til udtryk i den omstændighed, at en opvækst med en moder som arbejder er stærkt medvirkende til, at svarpersonen er tilbøjelig til selv at være placeret i et arbejderjob i 47-årsalderen. Det ses også, at børn af selvstændige og funktionærer har en lavere chance for at befinde sig i en lav professionskategori sammenlignet med børn af hjemmegående, mens der ikke er nogen statistisk signifikant forskel for børn af funktionærer med lederansvar. Grunden kan, som tidligere nævnt, være, at hjemmegående mødres socioøkonomiske profil i høj grad ligner funktionærernes, og at svarpersonerne derfor havner i de samme erhvervs kategorier som voksne. En anden grund er, at kun ganske få af mødrene er ledende funktionærer (ca. 3,3 pct. af stikprøven), og at den statistiske sikkerhed i sammenligningen derfor er dårlig.

Faglærte arbejdere får 'faglærte' børn

Fra tidligere analyser ved vi, at svarpersonernes fædres erhvervs-mæssige position er af stor betydning for deres egne livschancer. Den konklusion bekræftes i den aktuelle model, hvor der i analysen ydermere er taget højde for en lang række af andre sociale og socioøkonomiske faktorer i barndomshjemmet. Det gælder stadig, at en barndom i et arbejderhjem har tendens til at føre til en lignende social placering i voksenlivet. Sammenlignet med funktionærgruppen, både uden og med lederansvar, har arbejderbørnene en markant større sandsynlighed for at befinde sig lavt i erhvervsplaceringen. Man finder dog igen, at sandsynligheden for at være i (specielt) faglærte arbejderjobs er relativt størst for børn af faglærte arbejdere sammenlignet med børn af ufaglærte. Faglærte fædre er således mere tilbøjelige end ufaglærte til at få børn, som selv senere bliver beskæftiget som faglærte arbejdere, måske fordi faglærte arbejdere har en stærkere professionsmæssig identitet end ufaglærte. Denne identitet er derfor tilbøjelig til at smitte af på børnene.

Intelligens kombineret med social ballast

Den sidste forklarende variabel er svarpersonens begavelse. Det viser sig, at intelligenstesten, som deltagerne gennemgik i 14-årsalderen i

1968, har stor forklaringskraft i forhold til at forklare deres erhvervs-mæssige placering i voksenlivet. Der er en højsignifikant, negativ koefficient for variabelen, hvilket indikerer, at jo højere svarpersonen scorer på intelligencetesten, desto lavere er risikoen for at befinde sig lavt i erhvervsinddelingen. Omvendt gælder det, at sandsynligheden for at være funktionær med lederansvar er tydeligt associeret med en høj placering på intelligencetesten. En høj værdi på intelligencetesten er således ensbetydende med en høj sandsynlighed for at være nået en ledende funktionærstilling. Denne konklusion stemmer overens med resultaterne fra en række andre, internationale studier, der påviser positive effekter af begavelse på sandsynligheden for socioøkonomisk placering i voksenlivet (se Hauser and Huang 1997; Savage and Egerton 1997).

Men hvad er så “naturlig” evne, og hvad er social arv i forhold til den opnåede erhvervmæssige position? Det er, i sagens natur meget svært at sige, men som det ses i tabel 5.4, optræder der i modellen en signifikant interaktionseffekt imellem intelligencetest og faders erhvervsplacering. Interaktionseffekten indikerer, at betydningen af begavelse er forskellig afhængig af svarpersonens faders erhvervsplacering. Fortolkningsmæssigt fortæller interaktionen, at der er signifikant forskel på intelligensens betydning for børn af ledende funktionærer og børn af ufaglærte, således at der for funktionærbørnene er et positivt logitbidrag på 0,2606 (odds-ratio 1,298) på sandsynligheden for at befinde sig i en lav professionsgruppe sammenlignet med børn af ufaglærte.⁶ Der er altså en “ren” effekt af begavelse, der har betydning for de interviewedes erhvervsplacering i voksenlivet, men der er også et samspil mellem begavelse og social baggrund.

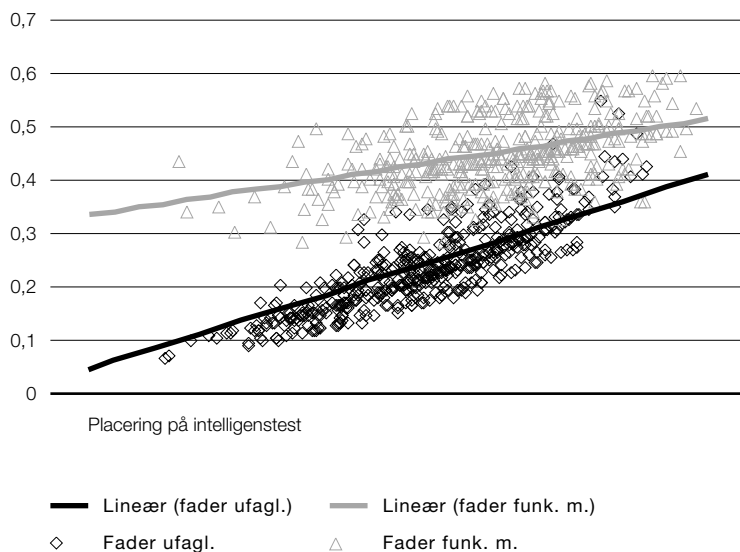
En anden forklaring på interaktionseffekten kan også være, at intelligencetestene er foretaget, da svarpersonerne var 14-år, og at de derfor også nødvendigvis må afspejle sociale baggrundsforhold. Familier med gode økonomiske og sociale ressourcer har typisk haft bedre muligheder for at stimulere deres børns kognitive udvikling, fx gen-

---

6. Der blev foretaget flere kontrastanalyser på interaktionseffekten, og det viser sig, at der kun er signifikant forskel på børn af ufaglærte arbejdere og funktionærer med ledelsesansvar.

Figur 5.3

Sandsynlighed for erhvervsplacering som funktionær med lederansvar i 2001.

nem lektiehjælp end familier, hvor disse ressourcer ikke har været tilgængelige (se Esping-Andersen 2002). Intelligenstestene i 14-årsalderen må formodes også at afspejle denne omstændighed.⁷

I figur 5.3 ovenfor illustreres effekten af interaktionen fra model 1 mellem faders erhvervsposition og placering på intelligenstesten på sandsynligheden for, hvilken erhvervsplacering man når i voksenlivet. Figur 5.3. viser svarpersonernes sandsynlighed for at have nået en topplacering i voksenlivet som funktionær med ledelsesansvar, givet placering på intelligenstest og deres faders erhvervsplacering. De stiplede linjer i diagrammet viser funktionen for interaktions-effekten for henholdsvis børn af ufaglærte arbejdere og børn af

7. Analyser viser, at svarpersonernes placering på intelligenstestene ikke er uafhængig af forældrenes socioøkonomiske og sociale karakteristika. Svarpersoner fra hjem med høje ressourcer i form af indkomst, uddannelse og erhvervsposition klarer sig systematisk bedre på intelligenstestene end dem fra mindre bemidlede hjem.

ledende funktionærer, dvs. den “bonus” på sandsynligheden for at være nået langt, som en høj intelligens medfører. Den nederste stippledte linje for børn af ufaglærte arbejdere viser for det første, at disse svarpersoners grundsandsynlighed for at ende som funktionærer med ledelse i voksenlivet gennemgående er betydeligt lavere end børn af ledende funktionærer. De to linjer krydser ikke hinanden i figuren, hvilket indikerer, at arbejderbørnene med samme placering på intelligenstesten aldrig når den samme sandsynlighed for at være blevet ledende funktionærer som børn af ledende funktionærer. Forskellen på sandsynligheden bliver mindre jo mere begavede arbejderbørnene er.

En anden vigtig pointe, om betydningen af den sociale baggrund, som figuren viser, er, at intelligensen ikke er lige vigtig for svarpersoner med forskellige sociale baggrunde. For børn af ledende funktionærer er det marginale udbytte af en høj intelligens ikke så stort som for arbejderbørnene, fordi deres sandsynlighed for selv at nå en ledende position i udgangspunktet er meget højere. Der er med andre ord ikke så store forskelle på de mindst og mest begavede funktionær børns sandsynlighed for selv at blive ledende funktionærer, hvorimod forskellene for børn af ufaglærte arbejdere er meget større. Som udtryk for effekten af social oprindelse på erhvervsplacering kan man fortolke denne relation sådan, at børn af ledende funktionærer sandsynligvis har kunnet trække på et økonomisk og socialt privilegeret bagland, hvor forældrene har haft forbindelser og kontakter, som har kunnet hjælpe deres børn på arbejdsmarkedet. Af denne årsag kan den sociale baggrund for denne gruppe kompensere for en mindre god begavelse. For arbejderbørnene ser man omvendt store forskelle på sandsynligheden for at have nået et lederjob, når man betinger på begavelse. Dårligt begavede arbejderbørn har en meget lille sandsynlighed for at have nået et ledende funktionærjob (under 10 pct.), mens sandsynligheden for de bedst begavede arbejderbørn ligger på omkring 40 pct..

Figur 5.3 viser sandsynligheden for at have nået en ledende funktionærstilling, dvs. en placering i toppen af erhvervsinddelingen, men betydningen af den sociale baggrund slår igennem inden for alle professionsgrupper. Det gælder derfor, at arbejderbørn også har langt større sandsynlighed for at være på forskellige former for offentlig forsørgelse eller i ufaglært eller faglært arbejde sammenlignet med børn af ledende funktionærer.

Erhvervsplacering, uddannelse, baggrund

Model 1 viser den "rene" effekt af sociale oprindelsesforhold og begavelse for erhvervsplaceringen i 47-årsalderen. I model 2 er det mellemliggende led mellem social oprindelse og erhvervsposition, svarpersonens uddannelsesniveau, medtaget i modellen. Som nævnt tidligere er uddannelse en vigtig forudsætning for at opnå en høj erhvervsposition. Det gælder ligeledes, at effekten af uddannelse udtrykker to forhold: på den ene side de interviewedes egne evner og motivation, men på den anden side også den sociale baggrund og forældrenes økonomiske og uddannelsesmæssige ressourcer. En opvækst karakteriseret ved dårlige økonomiske kår kan derfor i uddannelsessystemet "kompenseres" med en høj begavelse (og dermed et højt uddannelsesniveau og erhvervsposition), mens omvendt at fordelagtige økonomiske og sociale ressourcer i opvækstmiljøet kan have en positiv betydning for erhvervsplaceringen (fx i form af kontakter og forbindelser, investering i andre former for uddannelse etc.).⁸

Det fremgår med al tydelighed af model 2, at uddannelsesniveauret er af stor betydning for at forklare svarpersonernes erhvervmæssige position i 47-årsalderen, selv når der kontrolleres for andre sociale baggrundsforhold. Som man kunne forvente, aftager den direkte effekt af forældrenes erhvervsposition og re placeringen i intelligens-testene fra 1968 markant. Dette gælder især effekten af faders erhvervsposition, og, i et mindre omfang, betydningen af moders erhvervsposition. Interaktionseffekten mellem faders erhvervsposition og placering på intelligens-testene består, men sammenhængen er, som det fremgår af figur 5.4, langt mindre tydelig end før kontrol for svarpersonens uddannelsesniveau (sammenlign med fordelingen af observationerne i figur 5.3).

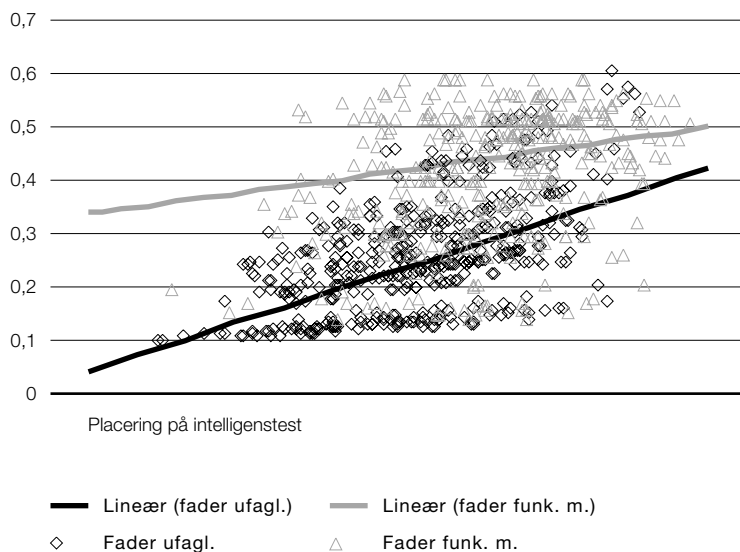
Effekten af opvækststed er imidlertid konstant, og det observeres derfor, at de interviewede, der er opvokset på landet, uanset uddannelse, har en større sandsynlighed for at befinde sig i en lav erhvervsgruppe sammenlignet med dem fra større byer. Der optræder såle-

---

8. Denne "investeringsstrategi" er ikke så udtalt i Danmark som i andre vesteuropæiske lande, og især i USA, hvor der er stor kvalitets- og prestigemæssige forskelle i uddannelsessystemerne.

Figur 5.4

Sandsynlighed for erhvervsplacering som funktionær med lederansvar i 2001.

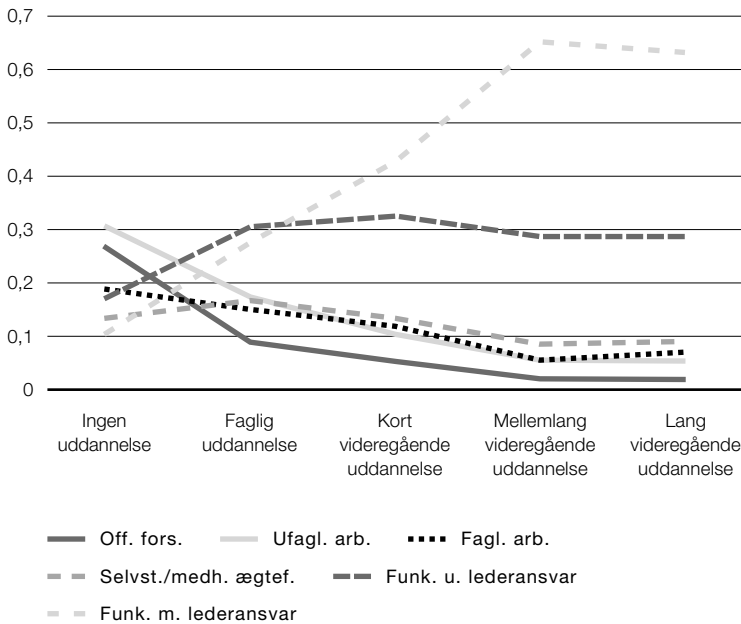
des stadig et tydeligt skel mellem en opvækst på landet og i de større provinsbyer, når det gælder chancen for en høj erhvervsposition.

Det fremgår af tabel 5.4, at svarpersonernes uddannelsesniveaue er den vigtigste forklaringsfaktor for erhvervspositionen i 47-årsalderen (sammenlign de ændrede R^2 - og log-likelihoodværdier for model 1 og 2). Specielt personer uden nogen form for kompetencegivende uddannelse har en stor sandsynlighed for at befinde sig i en lav erhvervsplacering. Sammenlignet med personer med lang videregående uddannelse har dem uden uddannelse således mere end fire gange større sandsynlighed for at befinde sig i en lav erhvervsposition.

Uddannelsesniveaueets betydning for erhvervsplaceringen er illustreret i figur 5.5, hvor de estimerede sandsynligheder (fra model 2) for de forskellige erhvervstyper er vist. Her fremgår det, at sandsynligheden for at befinde sig i en høj erhvervsplacering stiger med uddannelsesniveaueet. Fx stiger sandsynligheden for den mest gunstige erhvervsposition, funktionærer med ledelsesansvar, støt med uddannelsesniveaueet op til mellemlang og lang videregående uddannelse.

Figur 5.5

Sandsynligheder for forskellige typer erhvervsplacering givet uddannelsesniveau.

Det ses desuden, at sandsynligheden for at være på forskellige former for offentlig forsørgelse, fx dagpenge, kontanthjælp og invalidepension og i ufaglært arbejde, er højest for svarpersoner uden uddannelse. De øvrige professionsgrupper fordeler sig imellem disse ekstremer.

Sammenfattende kan man konstatere, at det i høj grad er de 'hårde', socioøkonomiske faktorer i opvækstmiljøet: forældrenes arbejdsmarkedsposition, i kombination med svarpersonernes begavelse, og, i et mindre omfang opvækststed, der spiller ind på de erhvervs-mæssige valg og muligheder i voksenlivet. En række sociale og psykologiske forhold som fx familietype (kernefamilie/enlige/skilsmissebørn etc.) og tilstedeværelsen af langvarig sygdom i barndomshjemmet viser sig ikke at have en selvstændig betydning for erhvervsplaceringen, ligesom at man heller ikke kan spore nogen betydning af de interviewedes køn.

Det bør understreges, at betydningen af den sociale baggrund for erhvervspositionen i stor udstrækning formidles igennem uddannelsessystemet, hvilket også fremgår af analysen. Det er det opnåede uddannelsesniveau, som er den vigtigste forklaringsfaktor for, hvor man befinder sig på arbejdsmarkedet i voksenlivet. Af denne årsag afspejler uddannelsesniveaut en kombination af social oprindelse og egne evner og motivation for at tage en uddannelse.

Skomager, bliv ved din læst?

Dette kapitel har med al tydelighed vist, at placeringen i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet i Danmark i høj grad afhænger af den sociale baggrund. Der findes en struktur af socioøkonomiske positioner, der videregives fra generation til generation, og som sikrer en fortsat social lagdeling med hensyn til uddannelse og beskæftigelse.

I første del af kapitler undersøgte vi svarpersonerne og deres børns uddannelseschancer, og her deres sandsynlighed for at have en gymnasieuddannelse. Vi fandt, at især forældrenes uddannelse og indkomst var faktorer, som havde betydning både for svarperson- og børnegenerationen. Meget taler således for, at betydningen af den sociale baggrund for hvem, der kommer i gymnasiet, ikke er egentligt nedbragt imellem de to generationer, men snarere, at den ser ud til at være forholdsvis konstant over tid. Herudover viste en række nye faktorer at have betydning for børnegenerationen. Dette gælder ikke mindst familiens situation i opvækstperioden, hvor børn fra brudte familier og familier med alvorlig sygdom har langt mindre sandsynlighed for at komme i gymnasiet sammenlignet med børn fra kernefamilier. Man kan således konstatere, at mens ydre og materielle forhold var af størst betydning for svarpersongenerationen, så er det i dag i højere grad familiens sociale ressourcer og kompetencer, som er medbestemmende for, om børnene får en gymnasieuddannelse. Konklusionen er derfor, at mens betydningen af den sociale oprindelse har ændret indhold mellem generationerne fra "hårde" til "bløde" faktorer, så består den i hovedtræk stadigvæk.

De interviewedes arbejdsmarkedsposition i voksenlivet viser sig ligeledes at være betinget af en kombination af social oprindelse og egne evner. Forældrenes arbejdsmarkedsposition, opvækstområdet og de interviewedes begavelse og uddannelsesniveau er de udslagsgivende

faktorer. Effekten af den sociale oprindelse på erhvervsplaceringen formidles dels indirekte af deres uddannelsesvalg og dels "direkte" igennem forældrenes socioøkonomiske position. Endelig viser begavelse sig også at være af betydning for, hvor langt man kan nå på arbejdsmarkedet.

Sammenhængen imellem forældre- og svarpersongenerationen er påvist både i dette kapitel og i tidligere undersøgelser (se fx Hansen 1995, 1997). Hvad dette kapitel har bidraget med, som ikke er belyst tidligere, er at undersøge, om en bredere vifte af socioøkonomiske og psykologiske faktorer i opvækstmiljøet har været medvirkende til at påvirke erhvervsplaceringen i voksenlivet. Det viser sig, at fx familiekonstellationen ikke er af betydning, men netop, at de 'hårde' omstændigheder: forældrenes sociale position, opvækstområdet og de interviewedes begavelse er af stor betydning for deres uddannelsesvalg og erhvervsplacering i voksenlivet.

Appendiks 1. Konstruktion af generel intelligensvariabel

Den generelle intelligensvariabel, der benyttes i analyserne, er en afledt variabel af de tre intelligens-test, som svarpersonerne gennemførte i 1968 i 14-årsalderen. De tre test var: 1) en verbal prøve omhandlende sproglig forståelse og abstraktionsevne ("verbal"), 2) en ikke-verbal prøve kaldet "bøjning af blikplader omhandlende forståelsen af geometriske og tredimensionelle figurer ("spatial"), og 3) en ikke-verbal prøve bestående af udfyldning af manglende celler i talrækker, som tester svarpersonernes evne til at forstå matematiske problemstillinger ("induktiv") (se Ørum 1971: 25-28; Hansen 1995: 67-68, 101-102).

Som det ses i tabellen ovenfor er den indbyrdes korrelation mellem de tre intelligensmål ganske betydelig. Til konstruktionen af intelligensvariablen er faktoranalysen benyttet til at undersøge, om der findes en fælles, underliggende intelligensdimension i de tre variable (se Rummel, 1970; Catell, 1978; Kline, 1994).

Korrelationsmatrice for de tre intelligenstagstests. Pearson's R.

	Verbal	Spatial	Induktiv
Verbal	-		
Spatial	0,64	-	
Induktiv	0,75	0,62	-

Alle signifikante på $p < 0,001$. Standardiseret Cronbachs Alpha = 0,85

Faktormodel for generel intelligens

	Faktorvægt
Egenværdi for faktor	1,90
Verbal	0,84
Spatial	0,73
Induktiv	0,82
Kaiser's Measure of Sampling Adequacy	0,72

Principal Axis Factoring-estimer. (N = 3134). Faktorvægten angiver sammenhængen mellem udsagn og den bagvedliggende faktor. Jo højere koefficient desto større sammenhæng. Koefficienten ligger mellem -1 og 1. En faktorvægt på under +/- 0.30 kan fortolkes som værende uden betydning.

Som det ses i tabellen ovenfor, er der i høj grad én bagvedliggende intelligensfaktor, som forklarer ca. 63 pct. af fællesvariationen i de tre intelligenstagstest. Faktorværdierne for denne faktor er derfor benyttet som udtryk for en underliggende "generel" intelligensdimension i analyserne i rapporten.

DET SOCIALE HIERARKI

Social arv er et kompliceret begreb, der involverer videregivelsen af både positive og negative sociale ressourcer inden for en lang række livsområder. Som det er fremgået af de foregående kapitler, gælder dette både inden for den socioøkonomiske sfære som fx uddannelse og erhvervsplacering, inden for familien og i forhold til parsituationen i voksenalderen. Den sociale arv har således indvirkning på individets muligheder i en bred forstand.

I dette kapitel anlægges en bred tilgang til den sociale arv. Inspireret af den franske sociolog Pierre Bourdieu benyttes begreberne: økonomisk, kulturel og social kapital i et generationsperspektiv. Der vil blive set på, hvordan mængden og sammensætningen af de tre kapitalformer overbringes mellem forældre- og svarpersongenerationen.

Tendenser i kapitalfordelingen og den sociale arv

Formålet med dette kapitel er for det første været at se på de overordnede træk i fordelingen af ressourcer eller kapital i datamaterialet. For det andet om det er muligt at spore tilstedeværelsen af en social arv i forhold til de intergenerationelle sammenhænge mellem besiddelse af forskellige typer af kapital. Igennem tværsnitsanalyser af de to generationers økonomiske, kulturelle og uddannelsesmæssige og sociale ressourcer nedenfor, viser det sig, at der for begge generationers vedkommende eksisterer en tydelig og ulige fordeling af ressourcerne.

Tendensen er for både forældregenerationen og de interviewede, at fordele og ulemper synes at gruppere sig inden for et bredt spektrum.

Det gælder både økonomiske midler, pengeindkomst og materielle besiddelser, uddannelse, viden og smag og sidst sociale forbindelser. Samfundet er hierarkisk opdelt med hensyn til typen og mængden af individuelle ressourcer og muligheder.

I analyserne i kapitlet hævdes på ingen måde eksistensen af en generel social arv, men der illustreres med al tydelighed på det overordnede niveau systematiske uligheder i fordelingen af økonomiske, kulturelle og sociale ressourcer i befolkningen. Dette systematiske mønster genfindes i begge generationer, og der synes at være en udtalt overensstemmelse mellem ressourcemængderne mellem generationerne. Denne konklusion stemmer overens med resultaterne fra de foregående kapitler. Svarpersonernes position i voksenlivet med hensyn til uddannelse, indkomst, smagspræferencer og sociale forbindelser er tilsyneladende på ingen måde uafhængig af deres forældres sociale position. Bourdieu påpegede denne relation i adskillige af sine studier af det franske samfund (fx Bourdieu 1984; Bourdieu and Passeron 1990), og den synes ligeledes at være til stede i en dansk kontekst.

Bourdieu's begreber anvendt på ungdomsforløbsundersøgelsen

Bourdieu's teoretiske model giver et godt fundament for at fortolke sammenhænge mellem forskellige typer af økonomiske, videnskabsmæssige og sociale ressourcer eller kapital, og hans terminologi kan derfor medvirke til at klargøre dimensionerne i den sociale arv. Ungdomsforløbsundersøgelsen giver gode muligheder for at undersøge mængden af kapital ud fra et forholdsvist nuanceret batteri af variable (for lignende tilgange i forbindelse med levkårsundersøgelserne se fx Hansen 1978, 1986). Herudover blev dele af 2001-undersøgelsen konstrueret specielt med henblik på at indkredse sammensætningen og mængden af social kapital hos de interviewede. Mulighederne for at fange sammensætningen af kapital, særlig i svarpersongenerationen, er derfor gode. I kapitlet vil der derfor – med grafiske og multivariate analyseteknikker – først analyseres på sammenhænge mellem økonomiske, kulturelle og sociale ressourcer i denne generation. Herefter vil der blive set på relationen mellem forældrenes og de interviewedes kapital og undersøge, om man kan spore en social arv i overførslen af fordelagtig, økonomisk, kulturel og social

kapital. Formålet med kapitlet er således både baseret på et “tvær-snit” af de interviewedes kapital og en longitudinel undersøgelse af omfanget af intergenerationel social arv.

Det er vigtigt i indledningen at pointere, at i modsætning til de tidligere kapitler, så er temaet i dette kapitel ikke at afdække egentlige årsagssammenhænge i forhold til den sociale arv, men derimod at illustrere det sammenfald mellem forskellige typer af økonomiske, kulturelle og sociale ressourcer, som kan observeres i befolkningen. Kapitlets analyser handler derfor først og fremmest om, hvordan den sociale arv manifesterer sig i fordelingen af ressourcer blandt respondenterne.

Bourdieu's kapitalbegreb

Kapital er et af Pierre Bourdieus helt centrale begreber. Begrebet er et forsøg på at begrebsliggøre de ressourcer og egenskaber, som aktører er besiddelse af, og som de drager nytte af i det sociale liv. Kapital optræder i fire hovedformer: økonomisk, kulturel, social og symbolsk.

Den *økonomiske* kapital vedrører indkomst og pengeressourcer (Bourdieu 1984: 114-15), og er den mest materielle og åbenlyse form for ressource.

Kulturel kapital omfatter mængden af viden, uddannelse, information, dannelse og “æstetiske” dispositioner. Den kulturelle kapital kan antage tre former: en *kropslig*, fx igennem verbale udtryk, gestikulationer, smag og “dannelse”, en *objektiveret*, fx igennem kunst og arkitektur samt en *institutionaliseret*, fx igennem uddannelse, eksaminer, titler osv. (Bourdieu 1984; Bourdieu and Passeron 1990; Bourdieu and Wacquant 1992: 119; Broady 1990: 184).

Social kapital vedrører slægtskabsrelationer, forbindelser og andre former for sociale netværk, der kan have betydning for en aktørs placering og magtposition. Denne kapitalform defineres af Bourdieu som “(...) the aggregate of the actual or potential resources which are linked to possession of a durable network of more or less institutionalized relationships of mutual acquaintance and recognition” (Bourdieu 1986: 248).

Den sidste form for kapital er den symbolske, der dækker over en slags tværgående "magtkapital" i den forstand, at besiddelse af de betydelige mængder af de andre kapitalformer kan have afledte positive følgevirkninger. Dette er den *symbolske* kapital, som dækker over evnen til at kunne definere, hvad der opfattes som eftertragtelserværdigt og rigtigt. Et eksempel er, at fx en velhavende person med megen økonomisk kapital, alene på den baggrund, opfattes som begavet (selv om dette ikke nødvendigvis – objektivt set – er tilfældet), eller kan udtale sig med særlig vægt i offentligheden. Måske har denne person også fået æresbevisninger, (fx en kongelig orden) eller andre akkreditiver, som har en anerkendende, symbolsk karakter. Man kan derfor sige, at symbolsk kapital er et socialt "es" eller "trumfkort", der går på tværs af de andre kapitalformer (Bourdieu 1989: 17; Bourdieu and Wacquant 1992: 98).

Den symbolske kapital er vigtig for Bourdieu, men den er svær at måle. Her fokuseres der derfor på de tre andre kapitalformer, der er af størst betydning i denne sammenhæng. Hensigten er for det første at undersøge, om der blandt respondenterne findes systematiske ligheder i mængden og sammensætningen af økonomisk, kulturel og social kapital, og, for det andet at se på om, og, hvordan de tre kapitalformer overdrages fra forældre- til svarpersongenerationen i form af social arv. Er der sammenhænge i den forstand, at forældre med mere eller mindre fordelagtige mængder af kapital også videregiver denne situation til deres børn? Og er det ikke bare den økonomiske kapitalform, men også den kulturelle og sociale? For det tredje vil der blive set på den indbyrdes relation mellem mængden af kapitalformerne hos forældre- og i særdeleshed i svarpersongenerationen, hvor informationsgrundlaget er bedst. Spørgsmålet er her, om der findes "akkumulative" fordele i populationen således at relativt høje mængder af én kapitaltype også er associeret med relative høje mængder af en anden, og vice versa?

Operationalisering af kapitalformerne

At ville operationalisere de tre kapitalformer fuldstændigt er, som med de fleste af Bourdieus begreber, nærmest per definition umuligt. Begreberne er komplekse og gensidigt afhængige, og de lader sig kun nødtørftigt fange med enkle, empiriske indikatorer. Alligevel slår Bourdieu til lyd for, at man altid bør gå praktisk til værks,

Tabel 6.1

En oversigt over variable benyttet til empiriske analyser af økonomisk, kulturel og social kapital. Forældre- og svarpersongenerationen.

	Forældregeneration	svarpersongeneration
Økonomisk Kapital	Gennemsnitlig bruttoindkomst 1967-1968 for forsørger	Bruttoindkomst 2000
	Ejer af hus, bil og sommerhus	Ejerskab og værdi af hus, bil og sommerhus
Kulturel kapital	Uddannelsesniveau i 1968	Uddannelsesniveau 1992 Læser skønlitterære bøger Interesseret i billedkunst Omfang af avislæsning Antal talte fremmedsprog
Social kapital		Vurdering af, om man selv, ægtefælle og/eller venner/bekendte har central position i området hvor man bor i: <ul style="list-style-type: none"> • erhvervslivet • den offentlige administration eller • det politiske liv. Vurdering af, om man har kontakter eller forbindelser, der kan hjælpe med at finde nyt job eller hjælpe med sagsbehandling over for en offentlig myndighed

og at det kun er i empiriske analyser, at hans begreber kommer til live: “(...) concepts have no definition other than systematic ones, and are designed to be *put to work empirically in systematic fashion*” (Bourdieu and Wacquant 1992: 96, kursiv i original).

Som nævnt indeholder Ungdomsforløbsundersøgelsen forholdsvis gode og centrale indikatorer for de tre kapitalformer. Disse er sammenfattet i tabel 6.1 nedenfor, hvor der ligeledes er opdelt på de tilgængelige variable både for forældre- og respondentgenerationerne.

Økonomisk kapital

Den økonomiske kapital repræsenteres i forældregenerationen hovedsageligt ved indkomst i 1968. Indkomstvariablen dækker her over den gennemsnitlige, årlige bruttoindkomst for skatteåret 1967/68. Herudover er der information om ejerskab af egen bolig, bil, sommerhus og båd. I svarpersongenerationen er der oplysninger om bruttoindkomst i 2000, ejerskab og den anslåede værdi af egen bolig,

bil og sommerhus. De væsentligste aspekter af den økonomiske kapital er derfor dækket ind i undersøgelsen.

Kulturel kapital

Når det gælder den kulturelle kapital er der mulighed for at dække en række forskellige aspekter af denne. For forældregenerationen kendes både faders og moders uddannelsesniveau i 1968. For de interviewede kendes uddannelsesniveaut i 1992 samt en række andre faktorer. Disse omfatter spørgsmål som: om svarpersonen læser skønlitterære bøger, er interesseret i billedkunst og kunst mere generelt, hvor mange fremmedsprog han/hun kan tale, og i hvilket omfang vedkommende læser aviser. For svarpersonerne ved man således en del om såvel den formelle, kulturelle kapital (uddannelse, sprogevner) som de æstetiske interesser, (boglæsning og interesse for billedkunst).

Social kapital

Den sociale kapital er empirisk den mest komplicerede i undersøgelsen. Det skyldes, at der ingen eksplicit information er om forældregenerationens sociale kapital som sådan, hvorimod 2001-undersøgelsen indeholder en hel del information om netop dette område for de interviewede.¹ Der benyttes 8 variable, der fortæller om svarpersonen selv eller om deres venner og bekendte og som tilkender giver, om de har en central placering i henholdsvis erhvervslivet, den offentlige administration eller i det politiske liv mere generelt. Herudover er de blevet spurgt, om de har kontakter eller forbindelser, der ville kunne hjælpe dem selv eller deres ægtefælle med at finde nyt job eller som kunne hjælpe i forbindelse med sagsbehandling over for en offentlig myndighed. Baseret på de 8 variable er konstrueret en indeksvariabel, der forsøger at opfange variationen i mængden af social kapital ud fra de ovennævnte variable. Indeksvariablen diskuteres i et senere afsnit.

---

1. Socialforskningsinstituttet er i færd med at etablere en ekstra dataindsamlingsrunde, der vil forsøge at belyse omfanget af forældregenerationens sociale kapital.

Fordelingen af den økonomiske kapital

Den økonomiske kapital består som nævnt af pengeindkomst og materielle besiddelser, der kan omsættes til økonomiske ressourcer. Først gennemgås fordelingen af økonomisk kapital hos svarpersonerne og herefter – fra et generationsperspektiv – på sammenhængen mellem forældrenes og de interviewedes besiddelse af økonomisk kapital.

Korrelationsmatrice

Af de nævnte variable i tabel 6.1 er i første omgang fire medtaget i analysen. Det er svarpersonernes bruttoindkomst i 2000 samt ejerskab af og den anslåede værdi af egen bolig, bil og sommerhus.² Indkomsten benyttes i denne analyse i samme inddeling som i de foregående analyser, dvs. med opdeling i indkomstintervallerne: 0-149.000 kr., 150-249.000 kr., 250-349.000 kr., 350-499.000 kr. og 500.000 kr. og derover. Ejerskab og værdi af bolig, bil og sommerhus er kodet således, at man enten ikke ejer den nævnte materielle besiddelse, og hvis man gør, så er værdien heraf differentieret i fire kvartiler. De fire økonomiske variable er alle moderat korrelerede. Dette fremgår af tabel 6.2.

Ud fra korrelationsmatricen og de bivariate sammenhænge mellem variablene kan det fastslås, at der overordnet set er en struktur i fordelingen af de økonomiske ressourcer. Korrelationskoefficienterne er alle positive, hvilket tydeligt indikerer, at fx en høj indkomst er signifikant associeret med ejerskab af en værdifuld bolig, bil og sommerhus. På den ene side er værdien af materielle besiddelser tæt forbundne i den forstand, at ejerskab af en dyr bolig med stor sandsynlighed også ledsages af ejerskab af en forholdsvis værdifuld bil og evt. sommerhus. På den anden side er der også en mindre, økonomisk upriviligeret gruppe af de interviewede – ca. 9 pct. af den samlede stikprøve – som hverken ejer bolig eller bil. Denne gruppe er

---

2. Ejerskab og værdi af lystbåd er ikke medtaget, da kun godt 7 pct. af de interviewede ejer en sådan. Det påkrævede beregningsgrundlag til de følgende statistiske analyser er derfor utilstrækkeligt.

Tabel 6.2

Korrelationsmatrice mellem svarpersonens indkomst 2000 samt værdi af bolig, bil og sommerhus. Gammakoefficienter.

	Svarpersonens indkomst	Værdi af bolig	Værdi af bil	Værdi af sommerhus
Svarpers. indkomst	-			
Værdi af bolig	0,382***	-		
Værdi af bil	0,260***	0,386***	-	
Værdi af sommerhus	0,207***	0,177***	0,294***	-

***p < 0,001.

ligeledes at finde i de laveste indkomstgrupper. Fortolkningen af sammenhængene i datamaterialet antyder derfor, at den økonomiske kapital er ulige, men systematisk fordelt blandt deltagerne i undersøgelsen. Indkomst og materielle besiddelser går hånd i hånd.

Korrespondanceanalyser

I denne analyse er det imidlertid interessant at analysere et mere komplekst fænomen, end hvad de analyseteknikker der hidtil er benyttet tillader. Til belysning af sammenhængene mellem de variable, som udtrykker fordelingen og mængden af økonomisk kapital benyttes derfor nu – og senere i kapitlet – korrespondanceanalyser.

Formålet med korrespondanceanalysen er at beskrive den underliggende struktur i sammenhængene mellem en række kategoriserede variable i et lavdimensionalt rum (se fx Greenacre, 1993; Clausen, 1998; Munk, 1998 og Hjellbrekke 1999). I de nævnte referencer beskrives forskellige måder at anvende korrespondanceanalysen på.

Kort fortalt fungerer korrespondanceanalysen således, at den udtrykker relationen, eller korrespondancen, mellem de forskellige niveauer af de medtagne variable som relative afstande i et lavdimensionalt (og typisk todimensionalt) rum. Metoden er eksplorativ og grafisk i den forstand, at korrespondanceanalysen tegner et 'kort' over afstandene mellem de forskellige kategorier på variablene således, at de kategorier, som ligner hinanden ligger tæt i det todimensionale rum, mens meget forskellige kategorier ligger langt fra hinanden.³

Når antallet af korrelerede variable i analysen hæves, fremstår sammenhængene i det todimensionale plot i form af datapunkter, som ligger samlet i "klumper" på de to akser. Det er også netop i denne "klumpen" af kategoripunkter, at analysens visuelle fordele ligger, for i det todimensionale plot træder mønstrene i korrespondancerne mellem variablene frem. Af samme årsag er det kun meningsfuldt at lave korrespondanceanalyse på et antal variable, som man allerede ved er korrelerede (hvis ikke der var sammenhæng mellem variablene, ville punkterne i korrespondanceplottet ligge vilkårligt spredt).

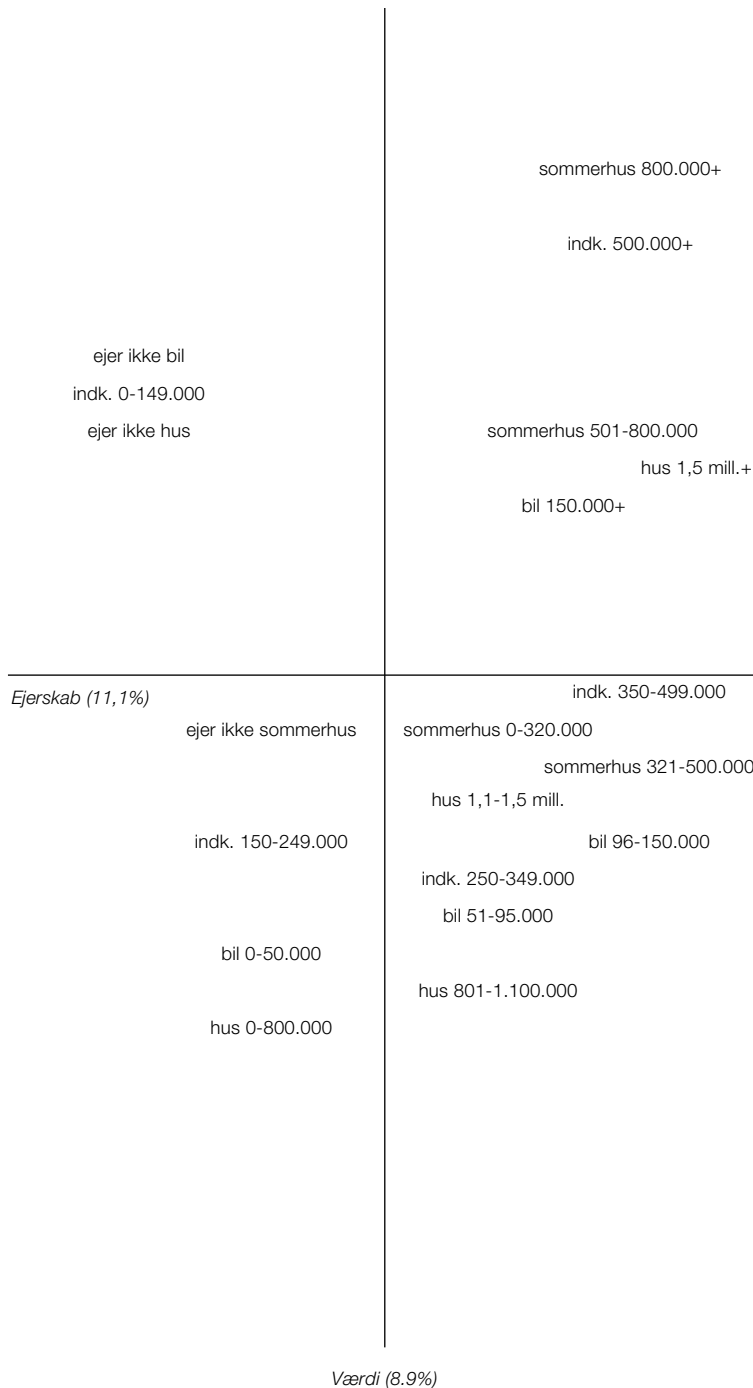
I figur 6.1 ses fordelingen af de økonomiske ressourcer i et korrespondanceplot. Fortolkningen af de to dimensioner kan korrespondanceanalysen ikke give, men et blik på fordelingen af variablene på akserne antyder, at den vandrette akse udtrykker, om man besidder økonomiske ressourcer eller ej ("ejerskab"), mens den lodrette akse mere går på størrelsen af indkomst og værdi af økonomiske ressourcer ("værdi"). Korrespondanceanalysen tilsiger, at de punkter, der ligger yderst på akserne, er vigtigst i definitionen af betydningen af akserne, og man bør derfor koncentrere sig særligt om disse, når man fortolker aksens betydning. Det er vigtigt at pointere metodologisk, at den første akse, som en konsekvens af korrespondancemetodens analyse måde, er den vigtigste, fordi den per definition fanger den største del af variationen mellem variablene.⁴ Det er derfor i særlig grad denne, man bør tillægge analytisk betydning.

Fokuserer man på indholdet af figuren, ses det, at der fremtræder særlige økonomiske profiler i fordelingen af de økonomiske goder.

-
3. Korrespondanceanalysen ligner Principal Component Analysis (PCA) og faktormodeller i den forstand, at begge forsøger at modellere latente dimensioner i data og samtidig maksimere den forklarede variation. Forskellen på de to metoder er naturligvis, at hvor PCA og faktormodeller forudsætter forklarende variable på intervalskalaniveau, så arbejder korrespondanceanalysen med kategoriske, nominelle variable. Det er ligeledes vigtigt at pointere, at hvor PCA og faktoranalyser primært estimeres ud fra fællesvariationen imellem en række variable, så undersøger korrespondanceanalysen forskelle inden for niveauerne på de forklarende variable.
  4. Korrespondanceanalysen fungerer i denne henseende på samme måde som PCA og faktormodeller, hvor størstedelen af forklaringskraften "koncentreres" i den første faktor, næstmest i den anden osv. Akserne i figur 1 går igennem 0 på begge akser.

Figur 6.1

Fordeling af økonomiske ressourcer.

En særlig negativ, økonomisk profil fremstår i figurens øvre, venstre kvadrant.

I denne gruppe findes svarpersoner med meget lav økonomisk kapital, som hverken ejer egen bolig eller bil, og som befinder sig i den laveste indkomstgruppe med en årlig bruttoindkomst på 0-149.000 kr. I den nedre, venstre kvadrant findes svarpersoner der, modsat den første gruppe, rent faktisk typisk ejer bolig og bil (men typisk ikke sommerhus), men hvor værdien af disse besiddelser er relativ lav. I samme profil hører også en lav til moderat indkomst på 150-249.000 kr. Imod bunden af den nedre højre kvadrant finder man, at svarpersonerne her deler fordelagtige økonomiske positioner karakteriseret ved moderat høje indkomster (350-499.000 kr.), ejerboliger, biler og sommerhuse af en vis værdi. Denne gruppe kunne betragtes som den velbjegete middelklasse. Sidst finder man i den øvre, højre kvadrant de mest økonomisk privilegerede i stikprøven. Fælles for denne numerisk lille gruppe er indkomster på over 500.000 kr. årligt, ejerboliger med en værdi på over 1,5 million kr. og typisk dyre biler og sommerhuse af stor værdi. Denne gruppe er således højest placeret på alle de medtagne, økonomiske parametre.

For at sammenfatte fortæller korrespondanceanalysen, at den økonomiske kapital er ulige, men systematisk fordelt. Særligt fordelagtige og ufordelagtige økonomiske positioner korresponderer eller "klumper" sammen i diagrammet yderst på den vandrette og lodrette akse, mens der, typisk for det danske samfund, omkring midten, findes en stor og forskelligartet middelklasse.

Økonomisk kapital og social arv

Men hvordan spiller den sociale arv ind på fordelingen af økonomisk kapital? Gælder det samme, som i de forrige kapitler, at generelt fordelagtige sociale positioner i en mere bred forstand tenderer til at blive overført mellem generationerne? Spørgsmålet om social arv i fordelingen af økonomisk kapital er temaet for dette afsnit.

Til at belyse forældregenerationens økonomiske kapital benyttes information om forældreforsørgerens bruttoindkomst i skatteåret 1967/68, og om familien, baseret på de interviewedes svar i 2001, ejede bolig, bil og sommerhus. Variablene er derfor i hovedtræk de

Tabel 6.3

Korrelationsmatrice mellem forældreforsørgerens indkomst 1967/68 samt ejerskab af bolig, bil og sommerhus. Gammakoefficienter.

	Indkomst	Bolig	Bil	Sommerhus
Indkomst	-			
Bolig	0,242***	-		
Bil	0,304***	0,455***	-	
Sommerhus	0,479***	-0,161**	0,651***	-

***p < 0,001, ** p < 0,01

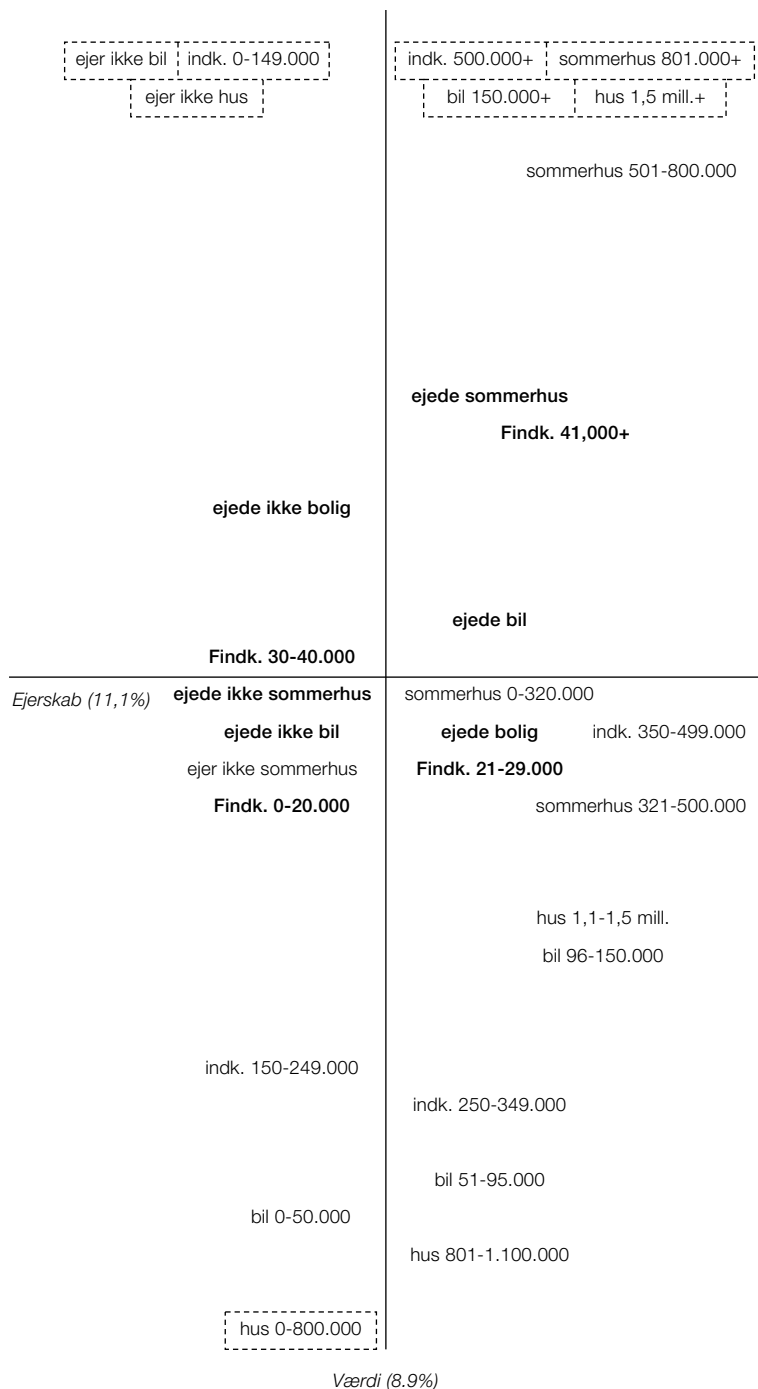
samme som for svarpersonerne, men med den undtagelse, at værdien af bolig, bil og sommerhus ikke kendes. Variablene for forældrenes økonomiske kapital er alle korrelerede, men de er ikke helt så entydigt sammenhængende som i svarpersongenerationen. Dette fremgår af tabel 6.3.

Der er med undtagelse af et tilfælde en forventet statistisk sammenhæng mellem forældrenes økonomiske ressourcer. Det gælder, at høj indkomst er associeret med ejerskab af bolig, bil og sommerhus. Herudover er der negativ sammenhæng mellem ejerskab af bolig og af sommerhus, således at forældre med ejerbolig er moderat mindre tilbøjelige til at eje sommerhus end forældre uden ejerbolig. I alle andre tilfælde følges fordelagtige økonomiske ressourcer ad. Der bør dog knyttes den bemærkning, at data for forældregenerationen er mere sammensat end for de interviewede, og at denne omstændighed kan have betydning for analysens resultater. På den ene side benyttes 'hårde' oplysninger om forældrenes indkomst i 1967/68, og på den anden side benyttes de interviewedes retrospektive vurdering af ejerskab af de forskellige besiddelser over hele barne- og ungdomsforløbet. Der er således tale om to meget forskellige kilder til information, hvoraf specielt den sidste kan være fejlbehæftet.

I figur 6.2 reproduceres korrespondanceanalysen fra figur 1, men denne gang også indeholdende informationen om forældregenerationens økonomiske kapital.

Figur 6.2

Fordeling af økonomiske ressourcer. Forældregenerationens økonomiske ressourcer medtaget.

I figur 6.2 er fordelingen af forældrenes økonomiske ressourcer neutral i forhold til udregningen af vektorkoordinaterne for svarpersonernes økonomiske kapital, og sammenhængene er derfor de samme for svarpersonerne som i figur 6.1. Forældrenes økonomiske ressourcer er derfor placeret i figur 6.1 i den aksestruktur, der fremkom på baggrund af svarpersonernes økonomiske kapital. Information om forældrenes økonomiske ressourcer er i figuren fremhævet i fed og kursiv.

Figur 6.2 er imidlertid forskellig fra figur 6.1 i den forstand, at akserne er beskåret i enderne for at tydeliggøre fordelingen af forældrenes økonomiske kapital i vektorrummet, der ligger tættere på midten af figuren (der er "zoomet" ind på midten af figuren). Det betyder, at svarpersonkategorierne (i de stiplede kasser) ikke er repræsenteret geometrisk korrekt i figur 6.2 (deres koordinater ligger uden for den viste akse værdi), men at deres relative placering er korrekt (dvs. at de ligger så tæt på de rigtige koordinater som muligt).

På figuren er det tydeligt, at fordelingen af de økonomiske ressourcer i barndomshjemmet i et vist omfang stemmer overens med strukturen af den økonomiske kapital fra figur 6.1. På venstre side af den vandrette værdiakse befinder forældrene sig, som hverken ejede bolig, bil eller sommerhus. Det er også i denne side af figuren, at svarpersoner med den laveste økonomiske kapital i form af lav indkomst og kun få materielle besiddelser er placeret. I nedre venstre kvadrant, findes svarpersoner fra den 'lavere' middelklasse, dvs. med lav til moderate indkomster, bolig og bil af relativt lav værdi. Her findes også i en vis udstrækning barndomshjem med begrænsede økonomiske ressourcer. Dette gælder ligeledes forældreforsørgerens indkomst (i figuren benævnt *Findk.*), i denne gruppe, i bunden af figuren, findes det nederste indkomstkvarter med årlige bruttoindkomster på 0-20.000 kr. Denne klassifikation af forsørgerindkomsten i de nedre kvadranter stemmer således overens med kapitalstrukturen i svarpersongenerationen, hvor mængden af økonomisk kapital stiger, efterhånden som man bevægede sig fra bunden af de nedre kvadranter og op mod den øvre, højre kvadrant. Tæt på midten af den vandrette akse findes derfor også barndomshjem fra den velbjegete middelklasse med forsørgerindkomster på 30-40.000 kr. og ejerskab af egen bolig samt bil. At mængden af økonomisk kapital stiger, efterhånden som man bevæger os op i højre side af figuren bliver særlig

tydeligt, når man kigger på de økonomisk set mest privilegerede grupper af svarpersoner i figurens øvre, højre kvadrant. Her er også barndomshjem med mest økonomisk kapital i form af høje forsørgerindkomster, ejerskab af bil og ikke mindst af sommerhus.

Kan man dermed tale om en social arv i overførslen af fordelagtige og ufordelagtige økonomiske ressourcer fra generation til generation? Hvad gælder mængden og sammensætningen af økonomisk kapital, indkomst og materielle besiddelser? Er der konstateret ligheder mellem barndomshjemets økonomiske placering og svarpersonernes egen placering? Der findes tilsyneladende en overensstemmelse i sammensætningen af den økonomiske kapital både i forældre- og svarpersonsgenerationen, der taler for en intergenerational stabilitet i overførslen af økonomisk fordelagtige og ufordelagtige positioner i det danske samfund. Det er vigtigt at pointere, at korrespondanceanalysen ikke giver et statistisk grundlag, som der i traditionel forstand kan drages konklusioner ud fra, men at metoden udelukkende er deskriptiv og baserer sig på den relative sammenhæng mellem de medtagne variable.⁵ Dette er på den anden side også metodens fordel, for kun denne analyseteknik tillader at håndtere og visualisere placeringen af et større antal variable i et flerdimensionalt udfaldsrum. Det er også vigtigt at pointere, at fordi figur 6.2 kun viser et begrænset udsnit af det samlede kapitalrum, bør forskellene mellem kategorierne på variablene for forældregenerationen ikke overfortolkes. Forskellene på afstandene mellem positionerne af økonomisk kapital for forældregenerationen er mindre end for svarpersonsgenerationen. Denne omstændighed skal dog ikke aflede opmærksomheden fra det faktum, at man observerer en tydelig systematik i fordelingen af økonomisk kapital både i svarpersonsgenerationen og mellem generationerne, og at resultaterne derfor taler for tilstedeværelsen af en vis stabilitet i fordelingen af de økonomiske goder.

-
5. Supplerende analyser med et regressionsdesign blev udført på respondenternes indkomst samt på en aggregeret variabel udtrykt med en (principal axis) faktoranalyse bestående af svarpersonens indkomst og værdi af bolig samt bil. De forklarende variable var forældreforsørgerens indkomst og ejerskab af bolig, bil samt sommerhus. Som forventet bidrager alle forklarende variable signifikant til at bestemme svarpersonens indkomst samt placering på faktorværdien, sådan at et barndomshjem med megen økonomisk kapital også øger sandsynligheden for, at svarpersonen selv besidder fordelagtige, økonomiske ressourcer.

Fordelingen af den kulturelle kapital

Den kulturelle kapital betegner i Bourdieus begrebsunivers mængden og sammensætningen af viden, uddannelse og kulturelle og æstetiske dispositioner. Empirisk benyttes i den følgende analyse fem variable til at indfange aspekter af den kulturelle kapital i svarpersongenerationen: uddannelsesniveau i 1992 i 38-årsalderen, om personen læste skønlitterære bøger og var interesseret i billedkunst i 1992, antal talte fremmedsprog i 1992 og omfanget af avislæsning i 2001. Det forsøges hermed at fange den institutionaliserede kulturelle kapital i form af uddannelse, den videnskæssige i form af avisvaner og sproglig kunnen og sidst det æstetiske i form af interesse for billedkunst og boglæsning. I tabel 6.4 nedenfor ses korrelationsmatricen for de fem variable.

Det ses i tabellen, at alle variable er positivt og signifikant korrelerede med svag til moderat styrke. De er altså alle indbyrdes afhængige, og det mere end tilfældet var med variablene for økonomisk kapital. I figur 6.3 nedenfor er de fem variable benyttet i en korrespondanceanalyse.

Som det var tilfældet med de økonomiske ressourcer, er der igen en tydelig systematik i fordelingen af den uddannelsesmæssige og kulturelle kapital. Fortolkningmæssigt kan korrespondanceanalysens

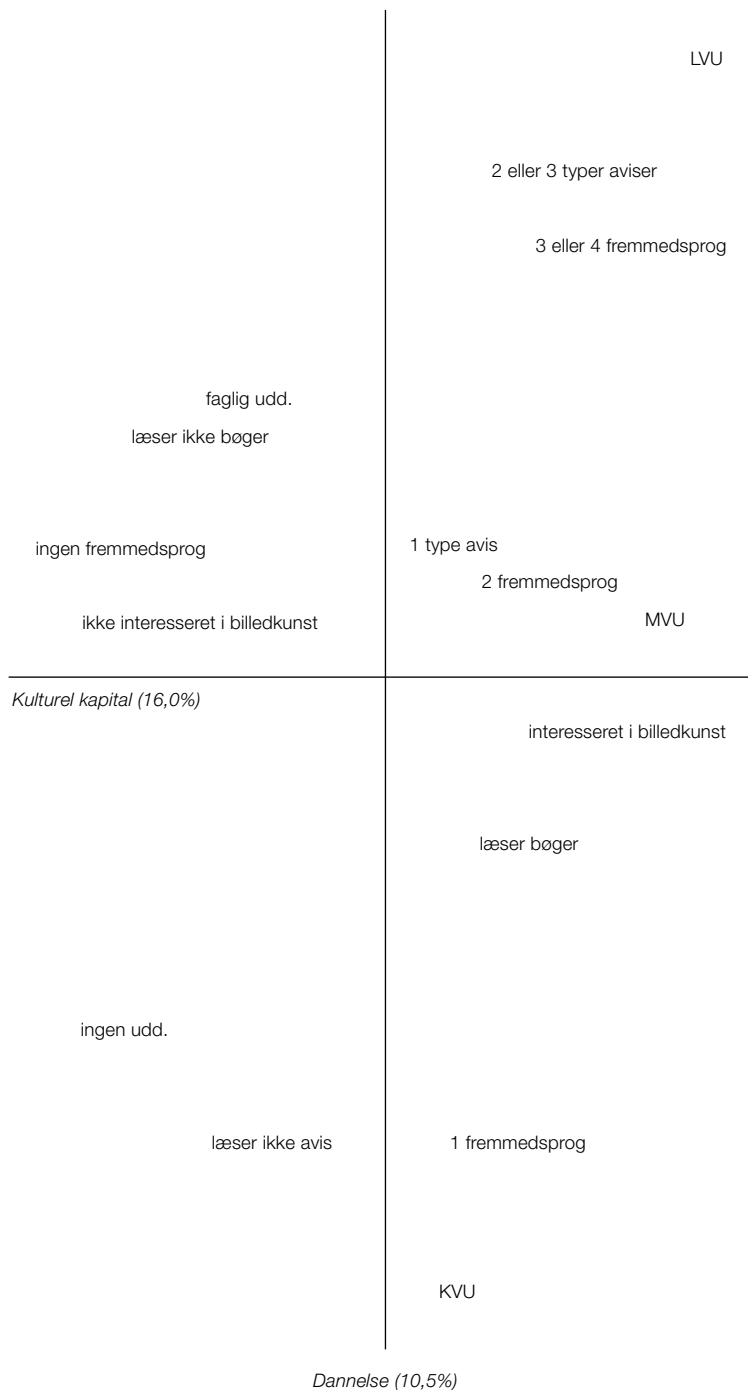
Tabel 6.4

Korrelationsmatrice mellem svarpersonens uddannelse 1992, interesse for billedkunst, læsning af skønlitteratur, antal talte fremmedsprog og omfang af avislæsning. Gammakoefficienter.

	Uddannelse 1992	Læse skønlitterære bøger	Interesseret i billedkunst	Antal talte fremmedsprog	Omfang af avislæsning
Uddannelse 1992	-				
Læser skønlitterære bøger	0,3025***	-			
Interesseret i billedkunst	0,3195***	0,3886***	-		
Antal talte fremmedsprog	0,3223***	0,2875***	0,3233***	-	
Omfang af avislæsning	0,3006***	0,0990**	0,1702***	0,1046**	-

***p < 0,001, ** p < 0,01

Figur 6.3
 Fordeling af kulturelle ressourcer

vandrette akse opfattes som den samlede mængde af kulturel kapital, hvor mængden af kapital stiger desto længere man bevæger sig fra venstre mod højre i figuren. Den lodrette akse synes derimod mest at differentiere de æstetiske og videnskæssige dispositioner, fx omkring kunstinteresse og bog- og avislæsningsvaner.

I figuren kan man, som med den økonomiske kapital, udskille tre – måske fire – særlige profiler, når det gælder kulturelle kapitalressourcer. Svarpersoner med mindst kulturel kapital findes i figurens venstre side, hvor der igen synes at være to grupper. Nederst i venstre kvadrant er svarpersoner uden uddannelse og i den øvre venstre kvadrant svarpersoner med en faglig uddannelse. Karakteristisk for disse to grupper, hvis man ser på den samlede mængde af kulturel kapital, er at de ikke taler fremmedsprog, ikke læser aviser eller bøger og ikke er interesseret i billedkunst. Denne gruppe er således dårligst placeret på alle medtagne variable. I figurens nedre, højre kvadrant ses svarpersoner med en lav kapitalkoncentration: kort videregående uddannelse og 1 fremmedsprog, mens toppen af kvadranten og bunden af den øvre, højre kvadrant befolkes af svarpersoner med en vis mængde uddannelses-, videns- og dannelsesmæssig kapital. Karakteristisk for denne gruppe er en mellemlang videregående uddannelse, læsning af skønlitteratur, interesse for billedkunst, kendskab til to fremmedsprog og typisk læsning af en type (enten lokal-, amts- eller landsdækkende) avis. Denne gruppe er således forholdsvis højt placeret på den samlede mængde af kulturel kapital. Øverst i den øvre, højre kvadrant finder man en gruppe af svarpersoner med en meget høj akkumulation af institutionaliseret og videnskæssig kulturel kapital i form af lang videregående uddannelse, kendskab til tre eller fire fremmedsprog og regelmæssig læsning af to eller tre typer aviser. Denne profil er således distinkt forskellig fra de andre ved at have koncentreret uddannelse og videnskompetencer, men den adskiller sig ikke i så høj grad fra de andre grupper ved de æstetiske interesser.

Samlet set kan man, som med den økonomiske kapital, konstatere, at mængden af kulturelle ressourcer i form af uddannelse, viden og æstetiske præferencer er systematisk ulige fordelt i befolkningen. Der findes særlige grupper med akkumulerede lave såvel som høje kulturelle ressourcer, ligesom man kunne identificere en bred midtergruppe placeret mellem de to yderpunkter med en vis mængde

uddannelses-, videnskæssig og æstetisk kapital. Som med den økonomiske kapital gælder det, at der findes både høj og lav, men at der ind imellem også findes en stor mellemgruppe.

Kulturel kapital og social arv

Fordelingen af den kulturelle kapital er altså ulige fordelt i befolkningen. Men findes der tegn på, ligesom det blev demonstreret med den økonomiske kapital, at der på dette område eksisterer en social arv? Bourdieus klassiske analyser viste med al tydelighed, at dette var tilfældet i Frankrig (fx Bourdieu 1984; Bourdieu and Passeron 1990), men hvordan er situationen i Danmark for generationen født omkring 1954? Meget tyder på, at forældres uddannelse er en af de mest betydningsfulde kulturelle faktorer, som er medvirkende til at præge børns uddannelsesvalg og kulturelle smagsmønstre (fx Palme 1990; Brinkkjær 1999). Vi lærer vigtigheden – eller ikke netop ikke vigtigheden – af uddannelse i barndomshjemmet, og det er også her, at vores grundlæggende smagspræferencer dannes. I Ungdomsforløbsundersøgelsen findes information om forældregenerationens uddannelsesmæssige profil i 1968, og i det følgende undersøges, om der kan spores en social arv inden for fordelingen af de uddannelsesmæssige og kulturelle ressourcer.

I tabel 6.5 ses en oversigt over sammenhængen mellem forældrenes uddannelsesmæssige baggrund. Det er bemærkelsesværdigt, at sammenhængen mellem faders og moders uddannelse er yderst udtalt. Tilbøjeligheden til, at forældrene har tilnærmelsesvis samme uddannelsesniveaue slår stærkt igennem, og generelt observeres en tendens til, at faderen har en partner med lidt lavere uddannelse end ham selv. For forældregenerationen er der således fra et familiesynspunkt en tydelig systematik i fordelingen af uddannelsesmæssige ressourcer, hvilket betyder, at korte, mellemlange og lange uddannelser er samlet i svarpersonernes familier. Af samme årsag må man forvente, at effekten af forældrenes uddannelsesmæssige kapital på den sociale arv er forholdsvis koncentreret.

I figur 6.4 er fordelingen af forældrenes uddannelsesniveaue vist i fordelingen af den kulturelle kapital. Igen bør det bemærkes, at ikke hele udfaldsrummet fra figur 6.3 er medtaget, og at variabelkategorier i stiplede kasser ikke er geometrisk, men relativt korrekt place-

Tabel 6.5

Sammenhæng mellem fader og moders skoleuddannelse. Procent.

Moders uddannelse: Faders uddannelse:	7 år i folkeskolen	8 eller 9 år i folkeskolen	Mellemskolen uden eksamen	Mellemskolen med eksamen	Real-eksamen	Stu-denter-eksamen	I alt
7 år i folkeskolen	82,8	6,4	2,0	4,0	4,0	0,8	100,0
8 eller 9 år i folkeskolen	28,1	43,8	6,4	7,1	13,9	0,7	100,0
Mellemskolen uden eksamen	36,9	11,9	21,4	14,3	14,3	1,2	100,0
Mellemskolen med eksamen	32,4	15,3	6,8	27,3	15,7	2,5	100,0
Realeksamen	27,4	7,7	3,2	14,1	40,7	6,8	100,0
Studentereksamen	13,3	4,0	6,0	12,7	36,7	27,3	100,0

Chi2 = 1508,0668, df = 25, p < 0,001, gamma = 0,6899, p < 0,001

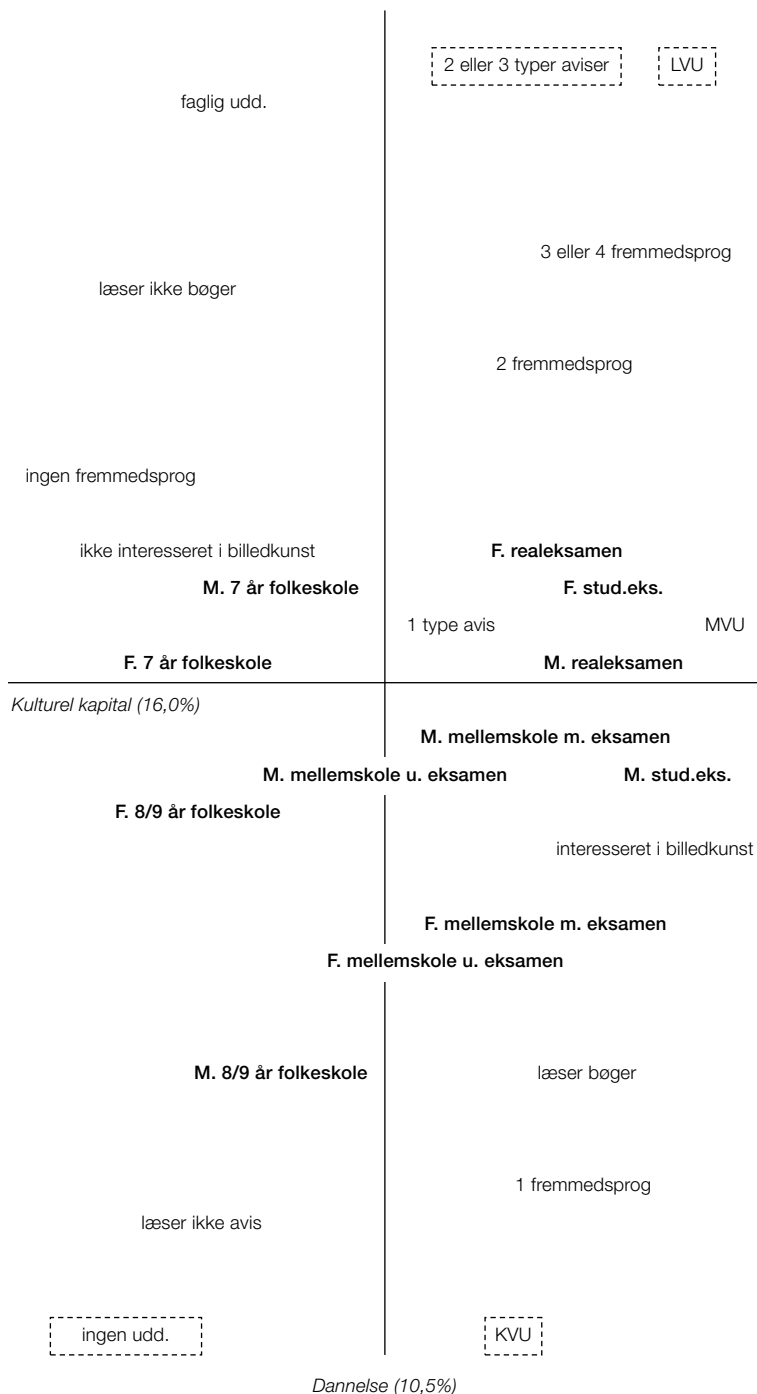
ret. Som det var tilfældet i figur 6.2 er alle variable vedrørende forældregenerationen markeret med kursiv og fed.

Kan man igen konstatere en social arv i overførslen af uddannelsesmæssige og kulturelle dispositioner? Det fremgår af figur 6.4, at der er et tydeligt associationsmønster mellem forældregenerationens uddannelsesniveau og de interviewedes mængde og fordeling af kulturel kapital i øvrigt. I figurens venstre kvadrant, hvor respondenter med en lav mængde af kulturel kapital befandt sig, er også forældre, som afsluttede deres uddannelse efter folkeskolens 7. eller 8/9. klasse ("F" for fader og "M" for moder). Svarpersoner med en begrænset kulturel kapital er altså associeret med barndomshjem med lavtuddannede forældre.

I bunden og i midten af den nedre, venstre kvadrant var respondenter med kun en lav mængde af kulturel kapital, fx i form af kort uddannelse og forholdsvis begrænsede sprogkundskaber. Denne gruppe af respondenter er mest tilbøjelige til at komme fra hjem med mødre og fædre, der uddannelsesmæssigt har nået mellemskolen, i udpræget grad uden eksamen, men for den kulturelt bedrestillede del af svarpersonerne med mellemlang videregående uddannelse, også forældre med mellemskoleeksamen. Det er interessant, at forældrenes uddannelse tydeligst differentieres på figurens vandrette akse, hvor man observerer en tydelig rangordning af uddannelsesgrupperinger-

Figur 6.4

Fordeling af kulturelle ressourcer. Forældregenerationens uddannelsesniveau 1968 medtaget.

ne. Dette stemmer overens med fordelingen af de interviewedes mængde af uddannelses- og vidensmæssige ressourcer. Dette er også tilfældet for den kulturelt stærkeste gruppe, inden for hvilken man finder barndomshjem med mødre og fædre med real- og studentereksaminer.

Samlet set viser data igen tydelige tegn på en sammenhæng mellem forældregenerationens uddannelsesniveau og svarpersonernes besiddelse af kulturelle ressourcer i form af uddannelse, viden, sprogkendskab og interesse for litteratur og billedkunst. Dette taler for tilstedeværelsen af en intergenerational social arv med hensyn til sammensætningen og mængden af kulturel kapital. Det er interessant, at den stærke korrelation imellem mødre og fædres uddannelse manifesterer sig i korrespondanceplottet ved at ens uddannelsesgrupper for forældrene ligger tæt placeret. Det ses for alle niveauer af forældrenes uddannelse.⁶ Det kan derfor konkluderes, at der også inden for fordelingen af de kulturelle goder i Danmark findes et udtalt hierarki, og at der ligeledes er stærke indikationer på tilstedeværelsen af en social arv, der er medvirkende til at forme de interviewedes uddannelses- og vidensmæssige kapital i voksenlivet.

Social kapital

Den sidste kapitalform, der tages op i dette kapitel, er den sociale. Som beskrevet i begyndelsen af kapitlet omfatter den sociale kapital mængden af kontakter og forbindelser, der kan anvendes til at

---

6. Analysen blev igen udført i et regressionsdesign med svarpersonens uddannelsesniveau for responsvariabel og forældrenes uddannelsesniveau som forklarende variable. Som forventet finder man, at der er en højsignifikant relation, dvs. at sandsynligheden for, at svarpersonen har en høj uddannelse i forhold til en lav, stiger næsten monotont med forældrenes uddannelsesniveau. Der findes i den forbindelse en interaktionseffekt mellem forældrenes uddannelsesniveau, der bevirker, at svarpersoner, hvis forældre begge har forladt uddannelsessystemet efter folkeskolens 7. klasse har en markant større sandsynlighed for selv at have en lav uddannelse sammenlignet med de andre grupper. For denne gruppe er den sociale arv altså særlig stor. Benytter man det talte antal fremmedsprog som responsvariabel finder man det samme mønster som med uddannelse, mens sammenhængen ikke er helt så udtalt, når det gælder mængden og typen af læste aviser. Alligevel er der for begge aspekter af den kulturelle kapital en tydelig forskel på svarpersoner med forældre med særlig kort og lang uddannelse med hensyn til sprogkunderskaber og avislæsevaner.

fremme egne interesser. Den sociale kapital er således ikke alle former for bekendtskaber og sociale relationer, men kun dem, der kan bruges til specifikke, interessefremmende formål. Det er altså ikke nok at kende en masse mennesker – det skal også være mennesker med magt eller forbindelser, som kan “kapitaliseres” eller udveksles.

I denne sammenhæng vil der blive gået lidt mere i dybden med den sociale kapital end med de andre to kapitalformer. Dette skyldes for det første, at fænomenet social kapital kun i et meget begrænset omfang tidligere har været genstand for opmærksomhed i empirisk, dansk socialforskning. For er der en særlig god mulighed for at studere den sociale kapital, da Ungdomsforløbsundersøgelsen 2001 indeholder en hel del spørgsmål, som netop forsøger at belyse omfanget af svarpersonernes sociale forbindelser og bekendtskaber. De aspekter af den sociale kapital, som benyttes i denne sammenhæng, er følgende:

- Har svarpersonen selv eller ægtefælle/samlever en central placering i henholdsvis erhvervslivet, den offentlige administration eller i det politiske liv i det lokalområde, hvor personen bor?
- Har svarpersonen venner eller bekendte med en central placering i henholdsvis erhvervslivet, den offentlige administration eller i det politiske liv i det lokalområde hvor respondenter bor?
- Har svarpersonen kontakter eller forbindelser, der ville kunne hjælpe vedkommende med at skaffe et nyt job til sig selv eller til ægtefælle?
- Har svarpersonen kontakter eller forbindelser, der ville kunne hjælpe vedkommende med sagsbehandlingen over for en offentlig myndighed.

De interviewede kunne tilkendegive at have den nævnte forbindelse eller ej. Samtlige af de medtagne spørgsmål er moderat til meget stærkt indbyrdes korrelerede og er alle signifikante. Der er i svarmønstrene altså en systematisk tilbøjelighed til, at man enten svarer be- eller afkræftende på en stor del af spørgsmålene, eller, på almindeligt dansk, at man enten har meget sparsomme eller meget omfattende sociale forbindelser.

Dimensioner af social kapital

Svarmønstret i spørgsmålene om den sociale kapital indikerer, at i stedet for at tale om et todimensionalt udfaldsrum som i korrespondanceanalysen med den økonomiske og kulturelle kapital, så er der på dette område empirisk snarere tale om en anden type begreb. I dette tilfælde betyder det, at man typisk kan have større eller mindre mængder af social kapital, men at det måske ikke er specielt meningsfuldt i denne sammenhæng – som med korrespondanceanalysen – at ville analysere sammenhænge mellem kategorierne på de forskellige variable. Herudover er variablene kodet som binære (man kan kun svare “ja/nej” til hvert enkelt spørgsmål), og af samme årsag er korrespondanceanalysen ikke det rette værktøj til at håndtere den sociale kapital. Der er derfor behov for en anden statistisk teknik til at fange dimensionerne i den sociale kapital.

Til dette formål benyttes i første omgang faktoranalysen. Faktoranalysen er en multivariat analyseteknik, der undersøger, om man ud fra svarmønstret i en række spørgsmål statistisk kan udlede latente dimensioner eller ‘faktorer’ fra svarene (se Rummel 1970; Catell 1978; Kline 1994). Faktoranalysen forsøger så at beskrive den eller disse latente dimensioner så statistisk præcist som muligt. Analyseformen kan hjælpe med til at finde spørgsmål med fælles karakteristika og dermed identificere de underliggende mønstre i de interviewedes svar, men den kan ikke give en fortolkning af faktorernes indholdsmæssige betydning. Fortolkningen af faktorerne er således overladt til undersøgeren. De latente dimensioner, som modelleres på baggrund af faktoranalysen, er baseret på fællesvariationen mellem de i modellen medtagne variable, og ikke, som i korrespondanceanalysen, på den relative forskel mellem kategorierne på variablene. Betydningen af dimensionerne i henholdsvis korrespondanceanalysen og faktorerne i faktoranalysen må derfor ikke fortolkningsmæssigt blandes sammen, da de ikke udtrykker helt det samme forhold.

I det konkrete tilfælde inkluderer faktoranalysen de 8 variable omkring sociale forbindelser, som er vist i tabel 6.6. Det fremgår af tabellen, at der i de 8 variable findes tre underliggende dimensioner i svarmønstret.

Faktorvægten angiver sammenhængen mellem udsagn og den bagvedliggende faktor. Jo højere koefficient desto større sammenhæng.

Tabel 6.6.3

Faktormodel for social kapital.

Egenværdi for faktor (% forklaret variation)	2,24 (28%)	1,15 (14,4%)	1,06 (13,4%)
	Faktorvægt		
	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3
Social kapital i forhold til:	Den offentlige administration	Det private erhvervsliv	Personlig kontakt i det offentlige
Svarpers. eller ægtefælle, central position i:			
Erhvervslivet	0,09	0,50	0,08
Offentlig administration	0,41	0,05	0,03
Politisk liv	0,18	0,09	0,10
Nogen i omgangskreds, central position i:			
Erhvervslivet	0,28	0,80	0,15
Offentlig administration	0,81	0,13	0,07
Politisk liv	(0,37)	0,20	0,14
Har svarpers. forbindelser, som kan...:			
Skaffe svarpers. eller ægtefælle nyt job	0,06	0,12	(0,36)
Hjælpe i sagsbehandlingen over for en offentlig myndighed	0,13	0,04	0,73

Maximum likelihood estimator. (N = 2479). Varimax rotation med Kaiser normalisering.

Koefficienten ligger mellem -1 og 1, hvor en høj positiv faktorværdi indikerer et stærkt tilhørsforhold, mens en høj negativ værdi signalerer en negativ sammenhæng. En faktorvægt på under +/- 0,30 kan fortolkes som værende uden betydning i praksis.

Men hvad betyder de tre dimensioner af social kapital? Den første faktor, som det fremgår af tabel 6.6 ovenfor, forklarer 28 pct. af fællesvariationen imellem variablene. Her er det især svarpersonens forbindelser inden for den offentlige administration (0,41, markeret i fed) og venner samt bekendtes forbindelse inden for offentlig administration (0,81) og det politiske liv (0,37), der vægter højt på dimensionen. Denne dimension kan således siges at udtrykke social kapital i forhold til den offentlige administration. Dette kunne fx være gode forbindelser på det lokale kommunekontor, i skattevæsenet eller andre lignende steder.

På den anden dimension af social kapital, der forklarer yderligere ca. 14,4 pct. af fællesvariationen, er det i alt overvejende grad social kapital i forhold til erhvervslivet, som træder frem. Dette gælder både svarpersonen selv (0,50) såvel som bekendtes (0,80) forbindelser inden for erhvervslivet.

Den tredje faktor er mere specifik og begrænset, da den i realiteten kun indbefatter spørgsmålet om forbindelser, der kan hjælpe i sagsbehandling over for en offentlig myndighed (forklarer 13,4 pct. af variationen). Der er altså en stor samvariation i datamaterialet på lige netop dette spørgsmål, der tilsammen konstituerer en særegen dimension af den sociale kapital. Fortolkningsmæssigt kunne denne dimension opfattes som en mere konkret udmøntning af forbindelser i den offentlige administration, der kan hjælpe i specifikke situationer. Igen skal man huske på, at social kapital ikke er den samlede mængde af sociale forbindelser som sådan, men kun dem, som har værdi i forhold til at kunne 'omsættes' til fordelagtige sociale positioner og fx andre kapitalformer.

For at sammenfatte kan der, på baggrund af de 8 spørgsmål vedrørende de interviewedes egne, såvel som venner og bekendtes sociale kontakter og forbindelser, udskilles i hvert fald to generelle dimensioner af social kapital. Den første generelle dimension vedrører social kapital i forhold til offentlige institutioner og forvaltninger. Den anden dimension vedrører på den anden side egne og bekendtes forbindelser i det private erhvervsliv. En tredje, og mere specifik dimension i data, vedrører sociale forbindelser, som kan være behjælpelig i situationer, hvor svarpersonen står over for en offentlig myndighed. Sammenlagt forklarer de tre dimensioner ca. 56 pct. af variationen i de 8 spørgsmål, hvilket statistisk set er en forholdsvis høj andel.

Mængden af social kapital

Analysen af social kapital har indtil videre vist, at man taler om to generelle dimensioner af social kapital: En i forhold til det "offentlige" og en i forhold til det "private" erhvervsliv. Et andet aspekt af den sociale kapital, som vil blive taget op her, er den samlede *mængde* af social kapital. Forbindelser i den offentlige og den private sektor er hver for sig gode at have, men har man begge, eller ingen af delene,

Tabel 6.7

Fordeling af antal point på indeks for social kapital.

Point	Procent	Antal
0	55,8	1.399
1	19,2	482
2	13,3	333
3	7,1	177
4	3,5	88
5	0,8	21
6	0,3	6
I alt	100,0	2.506

er der tale om en helt anden situation. Men hvordan ser fordelingen af den samlede mængde af social kapital ud? Alle 8 indikatorer på social kapital er positivt korrelerede, dvs. at bekræftende (eller ikke-bekræftende) svar på de forskellige spørgsmål følges ad. Der er derfor konstrueret et enkelt indeks, som forsøger at måle respondenternes samlede mængde af social kapital. Indekset er sammensat således, at respondenterne for hvert positivt besvaret af de 8 spørgsmål får 1 point, mens et manglende besvaret spørgsmål giver 0 point. Indekset har altså mulige værdier på mellem 0 og 8, alt afhængigt af hvor mange af de mulige sociale kontakter og forbindelser, man er i besiddelse af. Den empiriske fordeling af indekset for social kapital er vist i tabel 6.7.

Det ses i tabellen, at godt 56 pct. af de interviewede tilkendegiver, at hverken de selv eller deres venner har en central placering i den offentlige administration, i erhvervslivet eller i det politiske liv. Herudover har de heller ikke kontakter, som kan hjælpe med at skaffe job eller i forbindelse med sagsbehandling over for det offentlige. Herefter fordeler svarpersonerne sig med 1 til 6 points på indekset, hvor andelen med en større mængde social kapital falder gradvist, efterhånden som man bevæger sig ud på indekset. Fordelingen af social kapital er, som man kunne forvente, ulige.

Men hvad betinger mængden af social kapital hos svarpersonerne? Man kunne, som Bourdieu (1984, 1986) har påpeget, formode at

store mængder af social kapital også findes i de sociale grupper, som i forvejen er begunstiget med hensyn til de andre kapitaltyper. Der findes ofte "akkumulative" fordele i fordelingen af økonomiske og kulturelle ressourcer, således at høj indkomst og lang uddannelse også medfører, at man får eller har gode sociale kontakter. Lidt stiliseret kan man fx tænke sig, at folk, der kender hinanden fra universitetet, handelsskolen eller måske fra golfklubben, og som er højt placeret i det politiske system eller i erhvervslivet, også ville kunne hjælpe hinanden i forskellige situationer. Dette er nok mindre sandsynligt for kassedamen eller skraldemanden. Af denne årsag må man formode, at mængden af social kapital i vid udtrækning også følger mængden af økonomisk og kulturel kapital.⁷

Der er analyseret sammenhængen mellem en række centrale indikatorer for økonomisk (indkomst, ejerskab og værdi af bolig, bil og sommerhus) og kulturel (uddannelsesniveau 1992, antal talte fremmedsprog og avislæsevaner), og hvor mange point man har på indekset for social kapital. Middelværdierne for de vigtigste, betydende indikatorer er vist i figur 6.5. Ikke overraskende findes en tydelig sammenhæng i den forstand, at svarpersoner med en høj indkomst, lang uddannelse, gode sprogvaner og som læser flere forskellige slags aviser er højest placeret på indekset sammenlignet med andre grupper af svarpersoner.

Det gælder, at svarpersoner i de laveste indkomstintervaller kun har ca. halvt så mange point på indekset (0,66/0,68) som respondenter i de to højeste indkomstgrupper (1,22/1,25). Svarpersoner, som befinder sig i det midterste indkomstinterval på 250-349.000 kr. årligt (middelværdi 0,82) ligger marginalt over de to nederste indkomstgrupper, men forskellen mellem grupperne er ikke signifikant. Derimod er de to øverste indkomstgrupper heller ikke statistisk forskellige, og man kan derfor drage den konklusion, at skillelinien med

---

7. Det samme behøver ikke være tilfældet for forholdet mellem økonomisk og kulturel kapital. Som Bourdieu (1984) har påvist, kan man sagtens have høj kulturel, men ikke høj økonomisk kapital (tænk fx på universitetslærere). Omvendt kan man have en høj økonomisk, men ikke nødvendigvis høj kulturel kapital (tænk fx på velhavende selvstændige eller entreprenører uden formelle uddannelses kvalifikationer eller interesse for fx opera).

hensyn til mængden af social kapital går mellem på den ene side de tre laveste indkomstgrupper (0-349.000 kr.), og på den anden side de to øverste indkomstintervaller (350.000 kr. og mere). De mest velhavende har således også mest social kapital.

Med hensyn til uddannelse er mønstret det samme, nemlig at jo højere uddannelse de interviewede har, desto mere social kapital er de også i besiddelse af. Relationen er tydeligt rangordnet i den forstand, at mængden af social kapital stiger næsten monotont med uddannelsesniveaet.

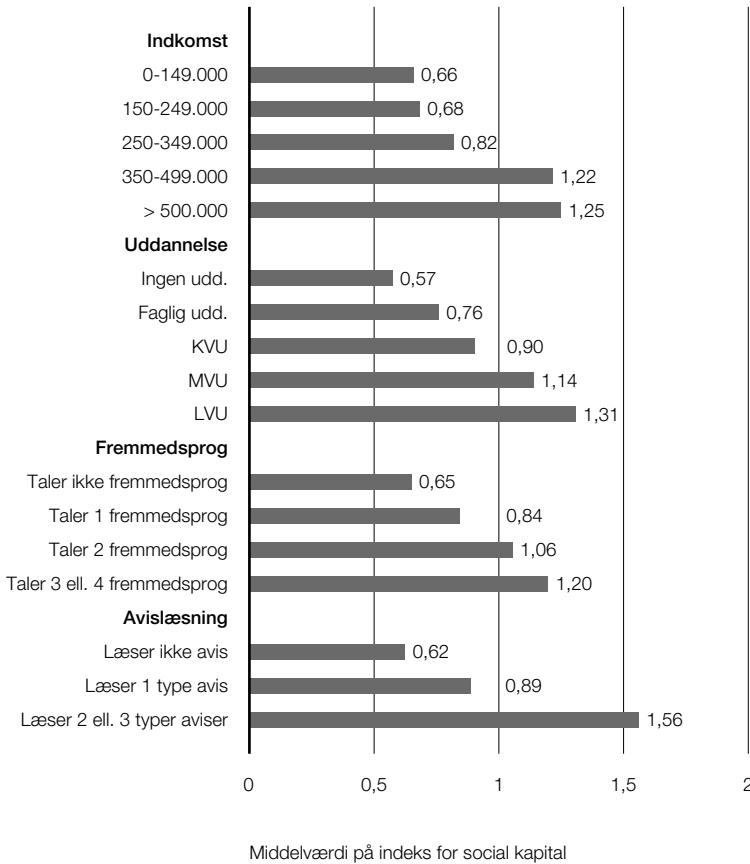
Statistisk kan man inddele uddannelsesvariablen i tre grupper med hensyn til mængden af social kapital. Nederst ligger svarpersoner uden uddannelse, som har en signifikant lavere middelværdi end alle andre grupper. I midten ligger dem med faglig og kort videregående uddannelse, som ikke er signifikant forskellige. Øverst befinder svarpersoner med mellemlange og lange videregående uddannelser, som har signifikant mere social kapital end alle andre uddannelsesgrupper.

Når det gælder andre kulturelle ressourcer finder man den samme relation. Mængden af social kapital stiger med det talte antal fremmedsprog. Nederst ligger som forventet dem, som ikke taler fremmedsprog (0,65), mens de, som taler et fremmedsprog udgør deres egen mellemgruppe (0,84). I den øverste gruppe ligger svarpersoner, som taler to, tre eller fire fremmedsprog, som tilsammen er signifikant forskellig fra de andre grupper. Det samme mønster observeres mht. avislæsevanerne. Svarpersoner, som ikke abonnerer på en avis, har signifikant mindre social kapital (0,62) end dem, som enten læser en eller flere typer aviser. I midten befinder de svarpersoner sig, som læser en type avis (0,89), mens gruppen, som læser to eller tre typer aviser, har en signifikant højere mængde social kapital end de andre grupper (1,56).

Samlet set gælder det altså, at mængden af social kapital tilsyneladende er tæt knyttet sammen med svarpersonernes øvrige økonomiske og kulturelle ressourcer. En man privilegeret eller marginaliseret i en ressourcemæssig arena, er man således også tilbøjelig til at være det i en anden. Kapitalformerne følges ad. Dette vendes der tilbage til i kapitlets afsluttende del.

Figur 6.5

Middelværdier på indeks for social kapital for udvalgte indikatorer for økonomisk og kulturel kapital.

Social kapital og social arv

Men hvad med den sociale arv i forhold til social kapital? Som det blev klargjort i begyndelsen af kapitlet, er der ingen indikatorer på typen eller mængden af forældregenerationens sociale kapital. Det vides, at der er en tæt sammenhæng mellem social kapital og økonomiske og kulturelle ressourcer, som også må antages at gøre sig gældende for forældregenerationen. Hvis dette er tilfældet, må man forvente en social arv mellem forældre- og svarpersongenerationen sådan, at personer fra hjem med gode socioøkonomiske kår også i

voksenlivet må forventes at være godt stillede, mens det omvendte er tilfældet for personer fra dårlige kår.

Denne antagelse er forsøgt analyseret ved at se på, hvilke faktorer ved de interviewede selv og ved deres sociale baggrund, som forklarer, hvor mange point de har på indekset for social kapital. Designet af analysen er udformet således, at både information om deres socio-økonomiske placering og kulturelle ressourcer, samt information om barndomshjemmet medtages i analysen. Hvis der findes en social arv i forhold til mængden af social kapital, bør denne fremtræde selv, når man kontrollerer for svarpersonens egne økonomiske ressourcer. Resultatet af analysen er vist i tabel 6.8 nedenfor.

Den generelle lineære model, som anvendes i denne sammenhæng, analyserer forskellene på gennemsnitsværdierne på indekset for social kapital for de forskellige niveauer af de forklarende variable. Parameterkoefficienterne i tabellen udtrykker derfor afstanden mellem de forskellige gruppers gennemsnit, og der testes om denne afstand er statistisk signifikant. Det ses først og fremmest i tabellen, at der er – som før vist – en tydelig sammenhæng mellem svarpersonens økonomiske og kulturelle karakteristika og mængden af social kapital. Det gælder for de økonomiske ressourcer, at en lav indkomst også er associeret med en signifikant lavere indekxsværdi sammenlignet med en høj indkomst. Det samme er gældende for ejerskab af sommerhus, hvor man finder en signifikant negativ koefficient på 0,373 for personer, som ikke ejer sommerhus sammenlignet med dem, der ejer sommerhus med en værdi på over 801.000 kr. Når det gælder den kulturelle kapital, er mønstret igen genkendeligt. Svarpersoner med en længerevarende uddannelse, besidder betydeligt mere social kapital end dem uden uddannelse. På samme måde gælder det, at svarpersoner, som ikke taler, eller som kun taler få fremmedsprog også har signifikant lav social kapital. Sidst finder man igen, at avislæsevanerne er af betydning, således at læsning af flere typer aviser typisk også er forbundet med mere social kapital sammenlignet med dem, som ikke læser aviser.

De ovenfor beskrevne sammenhænge var allerede kendte. Det interessante i denne sammenhæng er de variable om den sociale baggrund, som har vist sig statistisk betydningsfulde i modellen. Det viser sig, at den økonomiske situation i barndomshjemmet er af betydning for

Tabel 6.8

Variansanalyse på indeks for social kapital. Svarperson- + baggrundsoplysninger. Fuld model. Parameterestimer og standardafvigelse i parentes.

	Parameterestimat
Intercept	1,827 (0,299)***
Køn²⁾	
Mand	0,009 (0,104)
Kvinde ¹⁾	-
Opvækstområde²⁾:	
Landet/i en landsby	0,280 (0,230)
Mindre by	-0,093 (0,291)
Mellemstor by	-0,371 (0,247)
Større by	-0,027 (0,270)
Hovedstadsområdet ¹⁾	-
Ejede familien:	
Egen bolig	0,432 (0,189)*
Eget sommerhus	0,140 (0,069)*
Forældreforsørgers indkomst²⁾:	
0-20,000	0,071 (0,104)
21-29,000	0,249 (0,100)
30-40,000	0,059 (0,098)
41,000 og mere ¹⁾	-
Svarpersons årlige bruttoindkomst²⁾:	***
0-149,000	-0,506 (0,257)*
150,000-249,000	0,476 (0,212)*
250,000-349,000	-0,294 (0,197)
350,000-499,000	-0,065 (0,218)
500,000 eller derover ¹⁾	-
Værdi af sommerhus:	*
Ejer ikke sommerhus	-0,373 (0,139)**
0-320,000	-0,238 (0,190)
321-500,000	-0,162 (0,176)
501-800,000	-0,258 (0,200)
801,000 og derover	-
Uddannelsesniveau 1992:	*
LVU	0,232 (0,123) (*)
MVU	0,266 (0,091)**
KVU	0,173 (0,078)*
Faglig uddannelse	0,077 (0,075)
Ingen uddannelse ¹⁾	-

Fortsættes næste side >

Tabel 6.8 (fortsat)

Variansanalyse på indeks for social kapital. Svarperson- + baggrundsoplysninger. Fuld model. Parameterestimer og standardafvigelse i parentes.

	Parameterestimat
Antal talte fremmedsprog:	***
Ingen	-0,362 (0,105)***
1 fremmedsprog	-0,246 (0,102)*
2 fremmedsprog	-0,103 (0,101)
3 eller 4 fremmedsprog ¹⁾	-
Avislæsevaner²⁾:	**
Abonnerer ikke	-0,325 (0,184)
Læser 1 type (lokal, amt, national)	-0,101 (0,179)
Læser 2 eller 3 typer (lokal, amt, national) ¹⁾	-
Interaktion, Tillæg for:	
Mand og forældreforsørgerindkomst	*
0-20,000	-0,150 (0,143)
21-29,000	-0,378 (0,138)**
30-40,000	-0,088 (0,140)
Ejede egen bolig og avislæsevaner:	*
Abonnerer ikke på avis	-0,389 (0,207) (*)
Læser 1 type avis	-0,510 (0,201)*
Interaktion. Tillæg for:	*
Opvækstområde landet/landsby og indkomst 0-149,000	-0,260 (0,317)
Opvækstområde landet/landsby og indkomst 149-249,000	-0,068 (0,263)
Opvækstområde landet/landsby og indkomst 250-349,000	-0,150 (0,253)
Opvækstområde landet/landsby og indkomst 350-499,000	-0,070 (0,282)
Opvækstområde mindre by og indkomst 0-149,000	0,222 (0,394)
Opvækstområde mindre by og indkomst 149-249,000	0,379 (0,333)
Opvækstområde mindre by og indkomst 250-349,000	0,275 (0,325)
Opvækstområde mindre by og indkomst 350-499,000	-0,085 (0,359)
Opvækstområde mellemstor by og indkomst 0-149,000	0,852 (0,346)*
Opvækstområde mellemstor by og indkomst 149-249,000	0,575 (0,289)*
Opvækstområde mellemstor by og indkomst 250-349,000	0,396 (0,279)
Opvækstområde mellemstor by og indkomst 350-499,000	0,702 (0,310)*
Opvækstområde større by og indkomst 0-149,000	0,490 (0,392)
Opvækstområde større by og indkomst 149-249,000	-0,091 (0,325)
Opvækstområde større by og indkomst 250-349,000	-0,046 (0,310)
Opvækstområde større by og indkomst 350-499,000	0,162 (0,348)

1. Referencekategori

2. hovedeffekt indgår i interaktion, *** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$. $N = 2245$, $R^2 = 0,114$, Lack of fit test: $F = 1,090$, $df = 1835$, $p = 0,843$. Varianshomogenitet opretholdt igennem hele modelsøgningsprocessen.

mængden af social kapital, selv når man tager de interviewedes egne økonomiske ressourcer i betragtning. Af størst betydning er, om familien ejede deres egen bolig (koefficient 0,432) og sommerhus (koefficient 0,140). Samtidig ses det, at forældrenes indkomst kun ser ud til at spille en rolle for de mandlige deltagere i undersøgelsen, men ikke for de kvindelige. Der kan observeres en interaktionseffekt mellem køn og forældreindkomst der gør, at mandlige svarpersoner fra hjem med lave indkomster har mindre social kapital end dem fra mere velstillede hjem. Dette er særligt tydeligt, når man sammenligner indkomstgruppen 21-29.000 kr. med referencegruppen 41.000 kr. og højere. Udover indkomst findes der en geografisk betinget fordel på mængden af social kapital, men uden at man kan udskille et tydeligt mønster. Der synes at være en samspilseffekt mellem opvækstområde og svarpersonens indkomst for nogle ganske bestemte typer af svarpersoner. Det gælder dem, der er opvokset i mellemstore byer, for hvem betydningen af indkomst på mængden af social kapital tilsyneladende er omvendt sammenlignet med velhavende svarpersoner (indkomst 500.000 kr. og mere) opvokset i hovedstadsområdet (referencegruppen). Inden for denne geografiske gruppe ser det ud til, at svarpersoner med lave indkomster er højere placeret på indekset for social kapital end dem med høje indkomster. Forskellen er 0,852 for indkomstgruppen 0.149.000 kr. årligt, 0,575 for indkomstgruppen 150-249.000 kr. og 0,702 for indkomstgruppen 349-499.000 kr. sammenlignet med referencegruppen 500.000 kr. og mere. Det er svært at komme med en god forklaring på, hvorfor betydningen af indkomst ikke følger mønstret for respondenter opvokset i større provinsbyer.⁸

Når der ses bort fra problemerne med at fortolke den sidste interaktionseffekt, tegner der sig sammenlagt et billede af en vis social arv i fordelingen af social kapital. Det er især de økonomiske forhold i barndommen: ejerskab af bolig, sommerhus, og, for de mandlige svarpersoners vedkommende, forældreforsørgerens indkomst, der er medvirkende til at betinge mængden af svarpersonens sociale kapi-

---

8. Hvis interaktionen fjernes fra modellen bliver respondenternes opvækststed insignifikant, mens indkomstvariablen forbliver højsignifikant. Indkomstvariablen viser i dette tilfælde, at mængden af social kapital er signifikant lavere for respondenter i de lave indkomstgrupper sammenlignet med den højeste indkomstgruppe.

tal i voksenlivet. Der er tale om en forventelig social arv i den forstand, at fordelagtige ressourcer i barndomshjemmet bidrager positivt til svarpersonens sociale kapital, mens materielle afsavn resulterer i en lavere mængde social kapital. Analysens resultater taler for, at selv om man ikke har direkte information om forældregenerationens sociale kontakter og forbindelser, så findes der en relativ korrespondance i mængden af kapitalformerne, hvor mere eller mindre fordelagtige positioner følges ad. Er man økonomisk velstillet, er man sandsynligvis også kontakt- og forbindelsesmæssigt velstillet – og vice versa. Netop denne relation mellem sammensætningen af svarpersonernes kapitalvolumen vendes der tilbage til i kapitlets sidste afsnit.

Fordelingen af kapitalformerne

En passage fra Mattæus-evangeliet 13,12 lyder: “Thi enhver som har, ham skal der gives, og han skal have overflod”. Denne allegori er i den samfundsvidenskabelige kontekst blevet oversat til, at der findes en markant tilbøjelighed til, at sociale fordele inden for et område ofte følges af fordele inden for et andet område. I den bourdieuske optik korresponderer dette fænomen med, at akkumulation af de forskellige kapitalformer tenderer til at følges ad. Der er på ingen måde tale om et stringent kausalt forhold, men som Bourdieu påpeger, kan kapital udveksles på “kapitalmarkedet”, forøges og eller konverteres til andre former for kapital. Fx er økonomisk kapital den mest mobile form for kapital, fordi den uden større besvær kan udveksles til kulturel kapital (fx igennem uddannelse) eller til social kapital (fx ved at købe forbindelser, “venner”, eller, i yderste konsekvens ved bestikkelse). Kulturel kapital, og typisk uddannelse, kan benyttes til at tilvejebringe økonomisk kapital, fx ved vellønnede jobs, som kræver bestemte uddannelsesmæssige kvalifikationer. Sidst kan social kapital benyttes på en lignende måde både til at fremme økonomiske og fx uddannelsesmæssige interesser.

Bourdieu mener, at alle mennesker i en vis udstrækning konstant “investerer” deres kapital inden for forskellige samfundsmæssige arener med henblik på at opretholde eller måske forøge deres kapitalmængde eller –sammensætning (fx Bourdieu 1977, 1984). De specifikke kapitalformer, der efterspørges og værdsættes i markedet, forandrer sig, og man må derfor hele tiden arbejde på at gøre netop sin

egne kapitaltyper gunstige. For få år siden var IT-kompetencer særdeles gunstige på det danske arbejdsmarked og kunne meget fordelagtigt konverteres til økonomisk kapital. Denne situation gælder ikke mere, dels fordi IT-aktiemarkedet brød sammen, men også fordi udbuddet af den uddannelsesmæssige kapital inden for området voksede betydeligt. Der gik derfor inflation i netop denne form for kulturel kapital, hvormed dens værdi på markedet reduceredes betragteligt.

Bourdieu mener, at samfundet er hierarkisk opbygget, og at fordelingen af kapital i befolkningen på ethvert tidspunkt altid er ulige. Dette gælder ikke bare de økonomiske, men også de kulturelle og sociale goder (Robbins 1991; Bourdieu and Wacquant 1992; Griller 2000). Men hvordan står det til med den samlede fordeling af de økonomiske, kulturelle og sociale goder? Figur 6.6 viser resultatet af en korrespondanceanalyse, hvor de centrale variable fra alle tre typer af kapital er inkluderet.

Af figuren fremgår det, at man, som i de tidligere analyser, finder, at kapitalressourcerne er ulige fordelt. I denne analyse ses desuden, at der synes at være en klar systematik i uligheden i de tre kapitalformer. Fra den økonomiske kapital er medtaget samtlige variable fra den første analyse: svarpersonens indkomst og ejerskab samt værdi af bolig, hus og sommerhus. Fra den kulturelle kapital er medtaget respondentens uddannelsesniveau 1992, antal talte fremmedsprog og avislæsevaner. Fra den sociale kapital er medtaget indekset over mængden af social kapital, dvs. skalaen fra 0 til 8 point.⁹ Variablene er i det store og hele alle signifikant korrelerede.

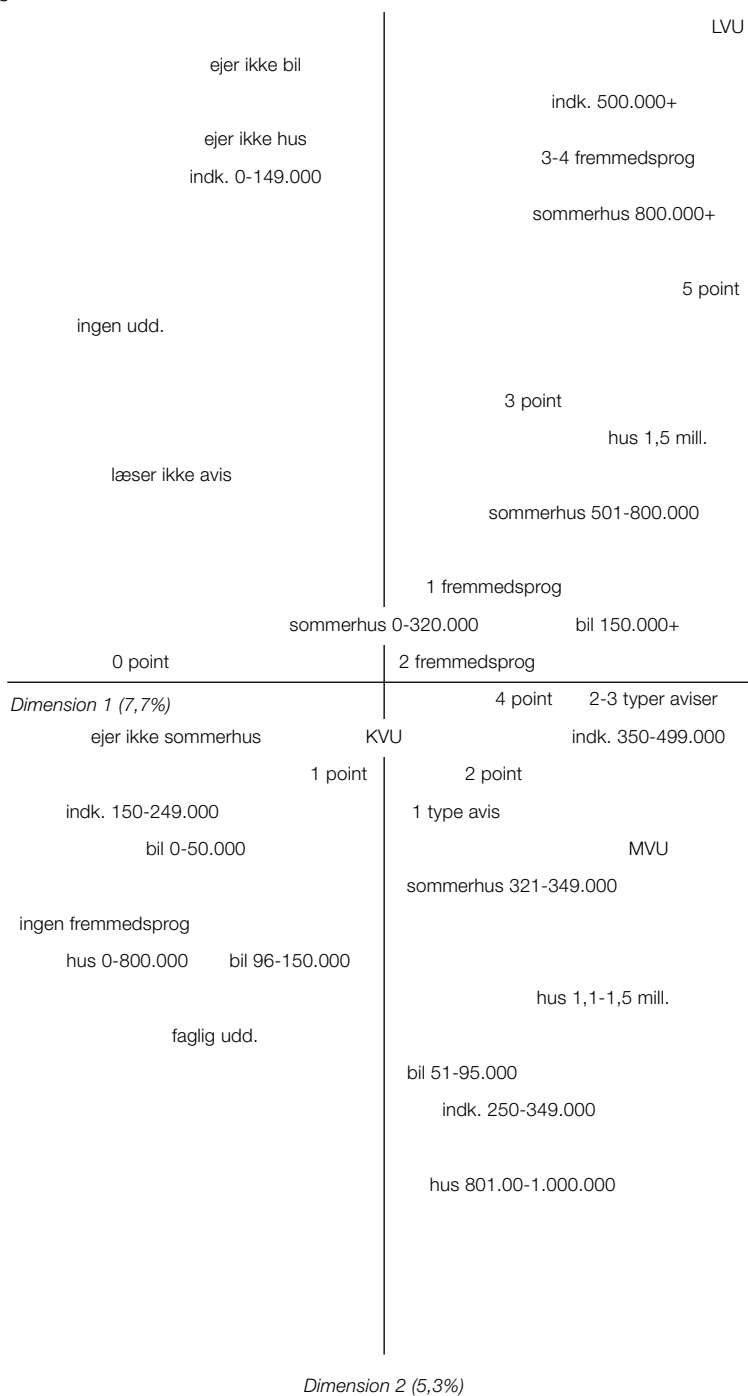
Fordelingsmæssigt ser man, som tidligere, at figurens vandrette dimension udtrykker den samlede mængde af kapital. I venstre side af figuren findes svarpersoner med beskedne mængder af økonomisk, kulturel og social kapital. Disse omfatter de laveste indkomstgrupper, intet ejerskab af egen bolig og bil, lav uddannelse og ingen eller

---

9. Dog er de 6 respondenter, der tilkendegiver at have 6 point på skalaen for social kapital ikke medtaget, da beregningsgrundlaget for denne gruppe (svarende til ca. 0,3% af stikprøven) er for usikkert.

Figur 6.6

Fordeling af økonomiske, kulturelle og sociale ressourcer. Svarperson-
generationen.

kun få point på indekset for social kapital. Modsat gælder det, at figurens højre side befolkes af svarpersoner med høje mængder af alle tre kapitalformer. Igen synes der at være en "u"-formet tendens i figuren, dvs. at mængden af kapital stiger efterhånden som man bevæger sig fra øverst til nederst i venstre kvadrant, herefter til den nedre, højre kvadrant og til slut op mod de mest privilegerede i figurens øvre, højre hjørne. Typisk for det danske samfund observeres en tredeling af kapitalsammensætningen: På den ene side en lille gruppe med meget lidt kapital, i midten, en stor og forskelligartet middelgruppe eller – klasse, og på den anden side en forholdsvist lille gruppe med mange kapitalressourcer.

Det kan derfor konkluderes, at der faktisk findes en høj grad af systematik i fordelingen af økonomiske, kulturelle og sociale goder i et repræsentativt tværsnit af det danske samfund. Særligt dårlige og særligt gode økonomiske, materielle og uddannelsesmæssige kår synes at gruppere sig i to ekstremer, mens der mellem disse grupper befinder sig en bred gruppe med sammensatte kapitalmængder. Selv inden for denne brede gruppe ser man i figuren den vandrette differentiering, hvor den relative placering med hensyn til indkomst, besiddelser, uddannelse, sprogkundskaber og sociale forbindelser gradvist stiger, som man bevæger sig fra venstre mod højre i figuren. Den systematiske fordeling af ressourcer er derfor i høj grad eksisterende.

Korrespondanceanalyse af forældrenes økonomiske og kulturelle ressourcer

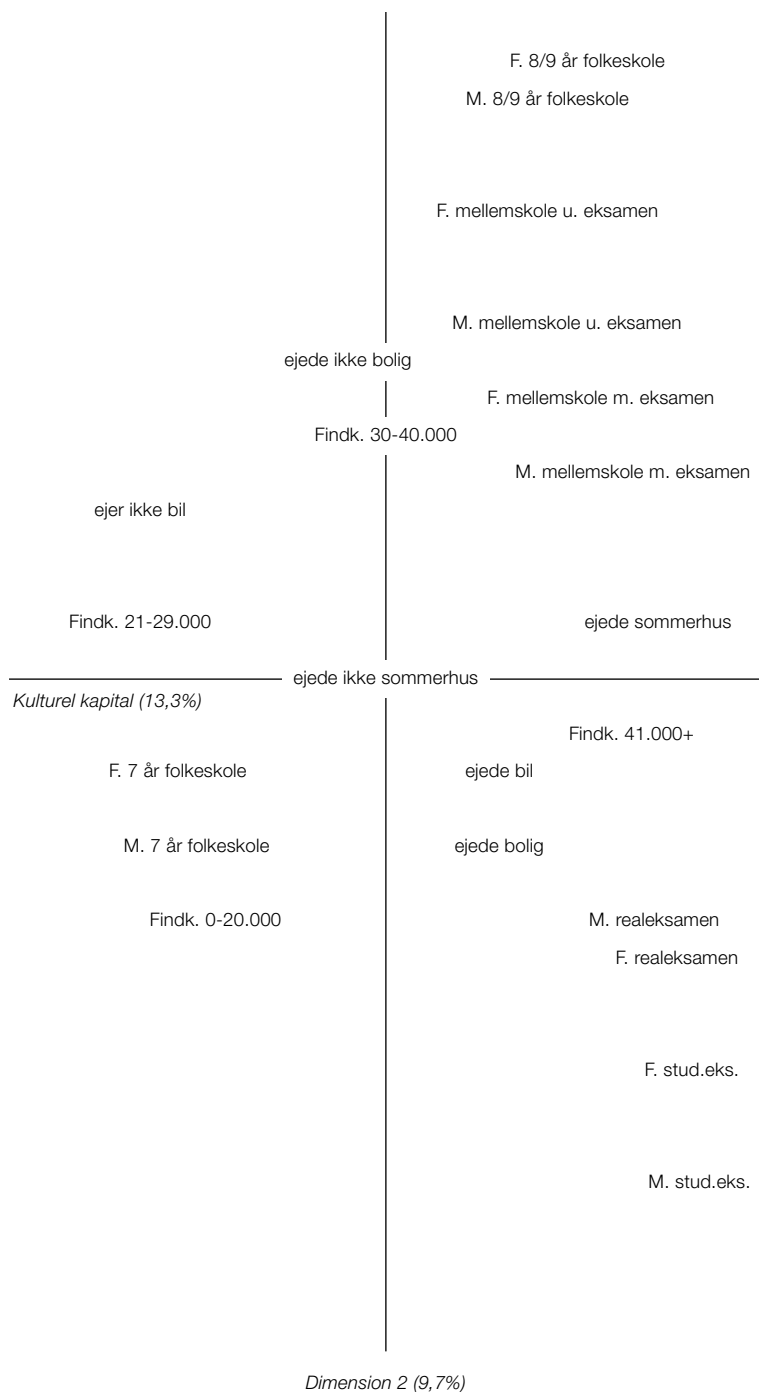
Bourdieu og forestillingen om den sociale arv ville i den forbindelse tilsi, at de interviewede, i hvert fald i et vist omfang, overtager deres forældres sociale karakteristika. En sådan antagelse indebærer, at også forældrenes sociale ressourcer er hierarkisk fordelt. Denne antagelse er afprøvet i figur 6.7, hvor forældregenerationens økonomiske og kulturelle ressourcer er anvendt i en korrespondanceanalyse.

Først må det understreges, at eftersom den tilgængelige information om forældregenerationen er mere sparsom end for svarpersonerne, og fordi oplysningerne er indsamlet med lang tids mellemrum, så er korrespondanceanalysen i denne situation behæftet med mere usikkerhed end de foregående analyser. Alligevel ses tydelige mønstre i

Figur 6.7

Fordeling af økonomiske og kulturelle ressourcer. Forældregenerationen.

figur 6.7. Den vandrette dimension udtrykker mængden af økonomisk og kulturel kapital, således at personer i venstre side af figuren besidder relativt små mængder af begge kapitalformer, mens særligt uddannelsesniveau og indkomst stiger, jo længere man bevæger sig mod højre på akse. Typisk for gruppen i venstre side af figuren er derfor, at både fader og moder har forladt skolen efter 7. klasse, ligger i de to laveste indkomstgrupper og ejede hverken bil eller sommerhus. I højre side af figuren finder man derimod svarpersoner, hvis forældre har real- eller studentereksamen, havde høje indkomster i 1968 og som ejede sommerhus. Imellem disse to ydergrupper finder man de andre uddannelsestyper. Der synes således, også for forældregenerationen, at være en markant sammenhæng mellem mængden af økonomiske og kulturelle ressourcer, der kommer til udtryk i korrespondanceanalysen.

LITTERATUR

Agresti, A. and Finlay, B. (1997)

Statistical Methods for the Social Sciences. New Jersey: Prentice Hall.

Andersen, D. (1997)

Uddannelsesvalg efter 9. klasse. København: Socialforskningsinstituttet 97:3.

Andersen, B. Bøgh. & Hansen, E. J. (1972)

Aspekter af den kulturelle "barriere" mod uddannelsessøgning. København: Socialforskningsinstituttet, Studie 21.

Andersen, B. Bøgh. & Hansen, E. J. (1972)

Forældre og skole. København: Socialforskningsinstituttet, Studie 25.

Andersen, H., Brandes, T. & Korsnes, O. (1998)

Sociologi. Leksikon i sociologi, København: Akademisk Forlag.

Birck Andreasen, L., Pilegaard Jensen, T., Larsen, K. H., Mogensen, K. B., Bøg, M., Jensen, A. og Berth Nielsen, M. (1997)

Unge uden uddannelse. København: AKF-forlaget.

Birck Andreasen, L., Pilegaard Jensen, T., Larsen, K. H. og Berth Nielsen, M. (1998)

Veje til forbedring og fornyelse af ungdomsuddannelserne? København: AKF-forlaget.

Bourdieu, P. (1977)

Outline of a Theory of Practice. Cambridge: Cambridge University Press.

Bourdieu, P. (1984)

Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Bourdieu, P. (1986)

The (three) Forms of Capital, i: Richardson, J. G. (ed.): *Handbook of Theory and Research in the Sociology of Education*. New York: Greenwood Press, pp. 241-258.

Bourdieu, P. (1989)

Social Space and Symbolic Power. *Sociological Theory*, 7, 1: 14-25.

Bourdieu, P. and Passeron, J.-C. (1990)

Reproduction in Education, Society and Culture. London: Sage.

Bourdieu, P. and Wacquant, L. J. D. (1992)

An Invitation to Reflexive Sociology. Chicago: The University of Chicago Press.

Brinkkjær, U. (1999)

Livet er ikke et casino – om spændingsfeltet mellem 'social arv' og samfundsmæssig reproduktion. Arbejdsrapport 13 om social arv. København: Socialforskningsinstituttet.

Broadly, D. (1990)

Sociologi och epistemologi. Stockholm: HLS-Förlag.

Catell, R. B. (1978)

The Scientific Analysis of Factor Analysis in Behavioral and Life Sciences. New York: Plenum Press.

Christensen, V. & Brockenhuus-Schack, A. (1999)

Børn og den nye sociale arv. København: Fremad.

Christoffersen, M. N. (1996)

Opvækst med arbejdsløshed. København: Socialforskningsinstituttet 96:14.

Christoffersen, M. N. (1999a)

Risikofaktorer i barndommen. København: Socialforskningsinstituttet 99:18.

Christoffersen, M. N. (1999b)

Familiens udvikling – den danske model, i: Dencik, L. og Jørgensen, P.S.(red.) *Børn og familie i det postmoderne samfund*, København: Hans Reitzels Forlag.

Clausen, S.-E. (1998)

Applied Correspondence Analysis. An Introduction. London: Sage University Papers, Series: Quantitative Applications in the Social Sciences No. 121.

Danmarks Statistik (1999)

Statistisk årbog. København: Danmarks Statistik.

Danmarks Statistik (2001)

Statistisk Årbog 2001. København: Danmarks Statistik.

Dearden, L., Machin, S. and Reed, H. (1997)

Intergenerational Mobility in Britain. *The Economic Journal*, 107: 47-66.

Duncan, G. & Brooks-Gunn, J. (2000)

Family Poverty, Welfare Reform, and Child Development. *Child Development*, 71, 1: 188-96.

Esping-Andersen G. (ed.) (1993)

Changing Classes. Stratification and Mobility in Post-industrial Societies. London: Sage.

Esping-Andersen, G. (2002)

What Might Create more Equal Opportunity? Money, Cultural Capital and Government? Paper.

Erikson, R. E. and Goldthorpe, J. H. (1992)
The Constant Flux. A Study of Class Mobility in Industrial Societies.
London: Clarendon Press.

Fridberg, T. & Nørregaard, C. (1978)
Uddannelsernes formidling af den sociale arv. København: Socialforskningsinstituttet, Studie 35.

Fridberg, T. (1981)
Uddannelse og beskæftigelse. København: Socialforskningsinstituttet, Meddelelse 33.

Geiger, T. (1948)
Klassesamfundet i støbegryden. København: Gads Forlag.

Granrusten, P.T. (1996)
Partnervalg, i: Brandt, B. og Moxnes, K (red.) Familie for tiden.

Greenacre, M. J. (1993)
Correspondence Analysis in Practice. London: Academic Press.

Griller, R. (2000)
The Return of the Subject? The Methodology of Pierre Bourdieu, i:
Robbins, D. (ed.): *Pierre Bourdieu.* London: Sage, pp. 187-211.

Hansen, E. J. (1968)
De 14-20 åriges uddannelsessituation 1965, bind I + II. København:
Socialforskningsinstituttet, Publikation 31.

Hansen, E. J. (1974)
Afgangen fra skolesystemet før det 11. skoleår. København: Socialforskningsinstituttet, Meddelelser 6.

Hansen, E. J. (1978a)
Hvem bryder den sociale arv? København: Socialforskningsinstituttet, Publikation 112.

Hansen, E. J. (1978b)
Fordelingen af levekårene: Hovedresultater fra velfærdsundersøgelsen.
København: Socialforskningsinstituttet.

Hansen, E. J. (1982)

Hvem bryder den sociale arv? København: Socialforskningsinstituttet, Publikation 112.

Hansen, E. J. (1983)

Arbejderklassen og højere uddannelser. København: Socialforskningsinstituttets Pjece 13.

Hansen, E. J. (1984)

Socialgrupper i Danmark. København: Socialforskningsinstituttet, Studie 48.

Hansen, E. J. (1986)

Danskernes levemåde – 1986 sammenholdt med 1976. København: Hans Reitzels Forlag.

Hansen, E. J. (1995)

En generation blev voksen. København: Socialforskningsinstituttet, Rapport 95:8.

Hansen, E. J. (1997)

Perspektiver og begrænsninger i studiet af den sociale rekruttering til uddannelserne. København: Socialforskningsinstituttet 97:17.

Hauser, R. M and Huang, M.-H. (1997)

Verbal Ability and Socioeconomic Success: A Trend Analysis. Social Science Research, 26: 331-76.

Hjellbrekke, J. (1999)

Innføring i korrespondanseanalyse. Bergen: Fagbokforlaget.

Holter, H. et al.(1984)

Familien i klassesamfunnet. Oslo: Pax.

Jensen, M. K. (1997)

Valg af ungdomsuddannelse efter 10. klasse. København: Socialforskningsinstituttet 97:14.

Kline, P. (1994)

An Easy Guide to Factor Analysis. London: Routledge.

Kreiner, S. (1999)

Statistisk problemløsning – præmisser, teknik og analyse. København: Djøf Forlaget.

Lauer, C. (2003)

Family background, cohort and education: A French-German comparison based on a multivariate ordered probit model of educational attainment. Labour Economics 10, 2: 231-251.

Lind, L. (1993)

På vej – men hvordan?: Om social arv som tung bagage for børn, forældre og pædagoger. København: Hans Reitzels Forlag.

Lipset, S. M. and Bendix, R. (1967)

Social Mobility in Industrial Society. Berkeley, CA.: University of California Press.

Mare, R. (1980)

Social Background and School Continuation Decisions. Journal of the American Statistical Association, 75: 295-305.

Mare, R. (1981)

Change and Stability in Educational Attainment. American Sociological Review, 46: 72-87.

Munk, M. D. (1998)

Livsbaner gennem et felt En analyse af eliteidrætsudøveres sociale mobilitet og rekonversioner af kapital i det sociale rum. Doktorafhandling, Lund: Sociologiska institutionen, Lunds Universitet.

New Statesman (2001)

Pay any price to beat poverty. Cover story 26/11 2001.

OECD (2001)

Society at a glance 2001. Paris: OECD.

Palme, M. (1990)

Personlighetsutveckling som social strategi. Den kulturella medelklassens reproduktionsstrategier, i: Dahlén, P og Rönnerberg, M. (red.): Spelrum: Om lek, stil och flyt i ungdomskulturen. Uppsala: Filmförlaget, pp. 275-299.

Piachaud, D. (2001)

Child Poverty, Opportunities, and Quality of Life. *The Political Quarterly*, 72, 4: 446-53.

Robbins, D. (1991)

The Work of Pierre Bourdieu. Boulder, Coll.: Westview Press.

Room, G. (ed.) (1997)

Beyond the threshold. The measurement and analysis of social exclusion. Bristol: The Policy Press.

Rummel, R. J. (1970)

Applied Factor Analysis. Evanston, Ill.: Northwestern University Press.

Savage, M. and Egerton, M. (1997)

Social Mobility, Individual Ability and the Inheritance of Class Inequality. *Sociology*, 31, 4: 645-672.

Shavit, Y. and Blossfeld, H.-P. (1993)

Persistent Inequality. Changing Educational Attainment in Thirteen Countries. Boulder, Coll.: Westview Press.

Svalastoga, K. (1959)

Prestige, Class, and mobility. København: Gyldendal.

Svalastoga, K. & Wolf, P. (1969)

Social rang og mobilitet. København: Gyldendal.

Sobel, M. E., Becker, M. E. and Minick, S. S. (1998)

Origins, Destinations, and Associations in Occupational Mobility. *American Journal of Sociology*, 104, 3: 687-721.

- Treiman, D. J. and Yip, K.-B. (1989)
Educational and Occupational Attainment in 21 Countries. i: Kohn, M. L. (ed.): *Cross-National Research in Sociology*. Edited by Melvin L. Kohn. London: Sage, pp. 123-150.
- Warren, J. H., Hauser, R. E. and Sheridan, J. (2002)
Occupational Stratification Across the Life Course: Evidence from the Wisconsin Longitudinal Study. *American Sociological Review*, 67: 432-55.
- Ørum, B. (1971)
Social baggrund, intellektuelt niveau og placering i skolesystemet. København: Socialforskningsinstituttet, Studie 20.
- Ørum, B. (1973)
Kønsforskelle blandt skoleungdom. København: Socialforskningsinstituttet, Publikation 59.
- Ørum, B. (1974)
Fra skole til erhverv. København: Socialforskningsinstituttet, Meddelelser 7.
- Ørum, B. (1981)
Hvem blev restgruppe? København: Socialforskningsinstituttet, Meddelelse 34.

SOCIALFORSKNINGSINSTITUTTETS UDGIVELSER SIDEN 1.1.2002

- 02:1 Boll, J. & Qvortrup Christensen, T.: Kontanthjælpsmodtagere og arbejdsmarkedet. Casestudie fra Vestegnen. 2002. 103 s. ISBN 87-7487-676-7. Kr. 80,00.
- 02:2 Filges, T., Harsløf, I. & Nord-Larsen, M.: Revalidering – deltagere, forløb og effekter. 2002. 103 s. ISBN 87-7487-677-5. Kr. 105,00.
- 02:3 Bach, H.B.: Kontanthjælpsmodtageres aktivering og arbejdsudbud. 2002. 149 s. ISBN 87-7487-678-3. Kr. 120,00.
- 02:4 Carøe Christiansen, C. & Hohnen, P.: Betingelser for børns sociale ansvar. 2002. 177 s. ISBN 87-7487-679-1. Kr. 135,00.
- 02:5 Hansen, H.: Elements of Social Security A comparison covering: Denmark, Sweden, Finland, Austria, Germany, The Netherlands, Great Britain, Canada. 2002. 383 s. Kun udgivet elektronisk: /<http://www.sfi.dk/sw1317.asp>.
- 02:6 Danske arbejdspladser – Plads til alle? Resultater og perspektiver fra Socialforskningsinstituttets forskning om arbejdsmarkedets rummelighed. 2002. 73 s. ISBN 87-7487-681-3. Kr. 50,00.
- 02:7 Strange, M.: Unge krænkere. 2002. 170 s. ISBN 87-7487-684-8. Kr. 130,00.
- 02:8 Christensen, E. & Ottosen, M.H.: Børn og familier. 2002. 60 s. ISBN 87-7487-685-6. Kr. 50,00.
- 02:9 Weatherall, J.H.: Vejen til førtidspension. En analyse af overgangen til førtidspension i befolkningen. 2002. 82 s. ISBN 87-7487-686-4. Kr. 65,00.

- 02:10 Christensen, E. & Egelund, T.: Børnesager. Evaluering af den forebyggende indsats. 2002. 218 s. ISBN 87-7487-687-2. Kr. 165,00.
- 02:11 Børnesager i korte træk. Evaluering af den forebyggende indsats. 2002. 44 s. ISBN 87-7487-688-0. Kr. 40,00
- 02:12 Når der er brug for hjælp. Kommunens hjælp til børn og deres forældre. 2002. 28 s. ISBN 87-7487-689-9.
- 02:13 Egelund, T. & Thomsen, S.A.: Tærskler for anbringelse. En vignetundersøgelse om socialforvaltningernes vurdering i børnesager. 2002. 204 s. ISBN 87-7487-690-2. Kr. 165,00.
- 02:14 Olsen, H.: Attitudes towards the disabled in Denmark. 2002. 28 s. ISBN 87-7487-691-0.
- 02:15 Bengtsson, S.: Bestemmer forvaltningen om du får førtidspension? – kommunens forvaltningspraksis og tilkendelse af førtidspension. 2002. ISBN 87-7487-692-9. Kr. 90,00.
- 02:16 Bach, H.B.: Aktiv socialpolitik – en sammenfatning af evalueringer af revalidering og aktivering. 2002. 114 s. ISBN 87-7487-693-7. Kr. 90,00.
- 02:17 Kvist, J. (red.): Beskæftigelsespolitik i et nyt Europa. 2002. 109 s. ISBN 87-7487-694-5. Kr. 85,00.
- 02:18 Kvist, J. (red.): Velfærdspolitik i et nyt Europa. 2002. 120 s. ISBN 87-7487-695-3. Kr. 90,00.
- 02:19 Boll, J. & Kruhøffer, A.: Virksomheders sociale engagement. Årbog 2002. 2002. 162 s. ISBN 87-7487-696-1. Kr. 130,00.
- 02:20 Boll, J. & Kruhøffer, A.: Virksomheders sociale engagement. Årbog 2002 – Sammenfatning. 2002. 32 s. ISBN 87-7487-699-6. Kr. 30,00.
- 02:21 Boll, J. & Kruhøffer, A.: Social responsibility of enterprises. Yearbook 2002 – Summary. 2002. 32 s. ISBN 87-7487-698-8. Kr. 30,00.
- 02:22 Ploug, N. (red.): Velfærd i Europa. Resultater og perspektiver fra Socialforskningsinstituttets komparative velfærdsforskning. 2002. 57 s. ISBN 87-7487-700-3. Kr. 50,00.
- 02:23 Andersen, D. & Heide Ottosen, M. (red.): Børn som respondenter. Om børns medvirken i survey. 2002. 218 s. ISBN 87-7487-703-8. Kr. 175,00.
- 02:24 Heide Ottosen, M. & Torbenfeldt Bengtsson, T.: Et differentieret fællesskab. Om relationer i børnehaver, hvor der er børn med handicap. 2002. 224 s. ISBN 87-7487-704-6. Kr. 175,00.

- 02:25 Carøe Christiansen, C. & Schmidt, G. (red.): Mange veje til integration. Resultater og perspektiver fra Socialforskningsinstituttets forskning om etniske minoriteter. 2002. 76 s. ISBN 87-7487-705-4. Kr. 65,00.
- 02:26 Bonke, J.: Tid og velfærd. 2002. 112 s. ISBN 87-7487-709-7. Kr. 90,00.
- 02:27 Bonke, J. & Munk, M.D.: Fordeling af velfærd i Danmark. Resultater og perspektiver fra Socialforskningsinstituttets forskning om velfærdsfordeling. 2002. 60 s. ISBN 87-7487-707-0. Kr. 50,00.
- 02:28 Schmidt, G.: Tidsanvendelse blandt pakistanere, tyrkere og somaliere – Et Integrationsperspektiv. 2002. 148 s. ISBN 87-7487-708-9. Kr. 150,00.
- 02:29 Fridberg, T. (red.): Socialpolitik – indsats og virkninger. Resultater og perspektiver fra Socialforskningsinstituttets forskning i socialpolitik og effektivitet i velfærdsproduktionen. 2002. 86 s. ISBN 87-7487-701-1. Kr. 50,00.
- 02:30 Hohnen, P.: Aftalebaserede skånejob. 2002. ISBN 87-7487-706-2. Kr. 85,00.
- 03:01 Clausen, T.: Når hørelsen svigter. Om konsekvenserne af hørenedsættelse i arbejdslivet, uddannelsessystemet og for den personlige velfærd. 2003. 228 s. ISBN 87-7487-713-5. Kr. 165,00.
- 03:02 Bjørn, N. H. (red.): Indenfor – udenfor. Resultater og perspektiver fra Socialforskningsinstituttets forskning om integration og marginalisering. 2003. 54 s. ISBN 87-7487-711-9. Kr. 60,00.
- 03:03 Hagedorn-Rasmussen, P. & A. Kamp: Mangfoldighedsledelse. Mellem vision og praksis. 223 s. ISBN 87-7487-713-5. Kr. 165,00.
- 03:04 Egelund, T. & A.D. Hestbæk: Anbringelse af børn og unge uden for hjemmet. En forskningsoversigt. 404 s. ISBN 87-7487-714-3. Kr. 285,00.
- 03:05 Rosdahl, A. & Uldall-Poulsen, H.: Lederne og det sociale engagement. 184 s. ISBN 87-7487-715-1. Kr. 140,00.
- 03:06 Hansen, H.: Time Series of APW-calculations. ISBN 87-7487-717-8. Elektronisk udgivelse: downloades på www.sfi.dk.
- 03:07 Andersen, D. & Kjærulff, A.: Hvad kan børn svare på? 188 s. ISBN 87-7487-718-6. Kr. 160,00.

- 03:08 Lausten, M. & Sjørup, K.: Hvad kvinder og mænd bruger tiden til. 90 s. ISBN 87-7487-719-4. Kr. 75,00.
- 03:09 Lilli Zeuner / Jeppe Højland: Unge i det kriminelle felt. 128 s. ISBN 87-7487-720-8. Kr. 120,00.

Social Forskning er instituttets nyhedsblad. Det udkommer fire gange om året og orienterer om resultaterne af instituttets arbejde. Lejlighedsvis udkommer Social Forskning som udvidet temanummer med bidragydere udefra.

Abonnementet på de ordinære numre er gratis, kan tegnes ved henvendelse til instituttet. Emne-opdelte lister over instituttets publikationer kan ses på instituttets hjemmeside: www.sfi.dk. Hver titel er forsynet med en kort omtale, og der er mulighed for at bestille rapporterne via hjemmesiden.

ULIGHED OG LIVSFØRLØB
Analyser af betydningen af social baggrund

Forskningschef: Niels Ploug

Undersøgelsen er gennemført i forbindelse med forskningsprogrammet om social arv. Forskningsprogrammet om social arv er et samarbejde mellem forskere fra Socialforskningsinstituttet, Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut, Statens Institut for Folkesundhed og Danmarks Pædagogiske Universitet. Oplysninger om forskningsprogrammet findes på www.forskningsprogrammet-social-arv.dk

ISSN 1369-1810
ISBN 87-7487-724-0

Grafisk tilrettelæggelse og produktion: KPTO a/s
Omslagsfoto: Henrik Sørensen / BAM
Oplag: 1.000
Trykkeri: Phønix Trykkeriet A/S

Socialforskningsinstituttet
Herluf Trolles Gade 11
1052 København K
Tlf. 33 48 08 00
E-mail sfi@sfi.dk
www.sfi.dk

Socialforskningsinstituttets publikationer kan frit citeres med tydelig angivelse af kilden. Skrifter, der omtale, anmelder, henviser til eller gengiver Socialforskningsinstituttets publikationer, bedes sendt til instituttet.

ULIGHED OG LIVSLØB

Analyser af betydningen af social baggrund

Denne undersøgelse er en af flere undersøgelser, der gennemføres i forbindelse med forskningsprogrammet om social arv. I denne rapport analyseres udbredelsen af social ulighed i Danmark, og sammenhængen mellem social ulighed og social baggrund på en række områder.

Den sociale baggrund og arv influerer på valg og muligheder i voksenlivet. Som noget nyt viser undersøgelsen fx, at bedsteforældrenes uddannelsesniveau har betydning for børnebørnenes uddannelse.

Undersøgelsens analyser er baseret på oplysninger om centrale forhold i opvæksten for en repræsentativt udvalgt gruppe danskere, der i 1968 gik i 7. klasse. Der er indsamlet oplysninger i flere omgange senest i 2001, hvor deltagerne i undersøgelsen var 47 år gamle. Der er samtidig indsamlet en række oplysninger om, såvel deres forældre som deres børn. Det vil sige man har her viden om 3 generationer.

 social arv